

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SUÇLULARIN İADESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NEVZAT ÖZMEN

GAZİANTEP – 2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SUÇLULARIN İADESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NEVZAT ÖZMEN

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi ALİ TANJU SARIGÜL

GAZİANTEP – 2020

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Suçluların İadesi ” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 30/09/2020.

Nevzat ÖZMEN

ÖNSÖZ

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte ülkeler ve insanlar arasındaki etkileşim her geçen gün artmaktadır. Bu etkileşim, birçok alanda olduğu gibi hukuk alanında da etkisini göstermektedir. Küreselleşen insan ilişkileri neticesinde işlenen bir suç yalnızca suçun işlendiği ülkeyi ilgilendirmeyip, başka ülkelerin de bu suçtan etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle uzun yıllardan beri devletlerin suç ve suçlulukla mücadele kapsamında başvurdukları adli yardımlaşma türleri, eskiye nazaran daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Biz de bu çalışmamızda, devletlerin suç ve suçlulukla mücadele kapsamında başvurdukları adli yardımlaşma türlerinden biri olan suçluların iadesi kurumunu incelemeye çalıştık. Çalışmamız esnasında bilgi, birikim ve yönlendirmeleriyle katkıda bulunan kıymetli hocam Dr. Ali Tanju Sarıgül'e teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere faydalı olmasını dilerim.

Gaziantep,2020

Nevzat ÖZMEN

ÖZET

Hızlı bir şekilde değişimine tanıklık ettiğimiz dünya şartları, pek çok olay ve durum karşısında evrenselleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Suç ve suçlulukla mücadele bakımından ise evrenselleşmenin tabii sonucu, devletlerin birbirleri ile adli iş birliği içerisinde olmalarıdır. Uluslararası anlamda en eski, suç ve suçlulukla mücadele açısından ise belki de en etkin olan adli yardımlaşma türü, suçluların iadesidir. Suçluların cezasız kalmasının önlenmesi amacıyla devletler eskiden beri aralarında suçluların iadesine ilişkin anlaşmalar imzalamaktadırlar. Türkiye'nin de suçluların iadesi kapsamında tarafı olduğu birçok ikili ve çok taraflı anlaşma mevcuttur. Bu anlaşmalardan Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS), hem uluslararası hukuk açısından hem de Türk hukuku açısından iade hukukunun genel çerçevesini oluşturmaktadır. Söz konusu ikili anlaşmalar ve SİDAS kapsamındaki iade hukukuna ilişkin kurallar 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nun (CKUAİK) kabulü ile birlikte iç hukukumuzdaki yerini almıştır.

Çalışmamızda suçluların iadesi kurumuna dair ilke ve esaslar Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu ile Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde incelenecek, ülkemizdeki uygulama şekli ve neticeleri ise tartışmalı yönleriyle birlikte ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İade, suçluların iadesi, 6706 sayılı yasa, Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu (CKUAİK), Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)

ABSTRACT

Swiftly changing circumstances and conditions of the World makes globalization an absolute necessity. In terms of the fight against crime, the natural consequence of globalization is that states are in judicial cooperation with each other. The oldest international and perhaps the most effective type of legal aid in terms of fighting crime and criminality is extradition. In order to ensure the punishment of offenders, states have been signing extradition treaties for a while. Turkey has signed many bilateral and multilateral treaties regarding extradition. European Convention on Extradition, one of the treaties which is signed by Turkey, forms the general framework of extradition law, both in terms of international law and in terms of Turkish law. These bilateral treaties and the rules regarding extradition law under European Convention on Extradition have their place in Turkey's domestic law with the International Judicial Cooperation Law on Criminal Matters no. 6706

In this paper, principles of extradition institution will be examined within the framework of the International Judicial Cooperation Law on Criminal Matters and the European Convention on Extradition. This paper will further analyze, the practice of these rules in Turkey and their consequences.

Keywords: Extradition, law no.6706, International Judicial Cooperation Law on Criminal Matters, European Convention on Extradition

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİ KURUMU

2.1. GENEL OLARAK.....	3
2.2. HUKUKİ ESASI.....	4
2.3.TANIMI VE AMACI.....	5
2.4. KAVRAMSAL GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ	7
2.4.1. Kavramsal Gelişim.....	7
2.4.2. Genel Olarak Tarihi Gelişim	7
2.4.3. Türk Hukukunda Tarihi Gelişim.....	9
2.5. KAYNAKLARI.....	11
2.5.1. Genel Olarak.....	11
2.5.2. Uluslararası Kaynaklar.....	12
2.5.3. Ulusal Kaynaklar.....	14
2.6. SUÇLULARIN İADESİ BENZERİ KAVRAMLAR	16
2.6.1. Sınır Dışı Etme	16
2.6.2. Soruşturma ve Kovuşturma Devri.....	19
2.6.3. Örtülü İade	21
2.6.4. Hükümlülerin Nakli	22
2.6.5. Sığınma ve İade İlişkisi	24
2.6.6. Takas.....	25
2.7. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE SUÇLULARIN GERİ VERİLMESİ	27
2.7.1. Genel Olarak.....	27
2.7.2. Vatandaşın İadesine İlişkin Hüküm ve Sonuçları.....	29

2.8. ULUSLARARASI DÜZEYDE ARAMA YÖNTEMLERİ	31
2.8.1. INTERPOL Kapsamında Uluslararası Arama Yöntemi.....	31
2.8.1.1. Kırmızı Bülten	32
2.8.1.2. Difüzyon Mesajı.....	33
2.8.2. Avrupa Tutuklama Müzekkeresi.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİNİN ŞARTLARI

3.1. İADEYE İLİŞKİN OLUMLU ŞARTLAR.....	36
3.1.1. İadeye İlişkin Bir Anlaşmanın Bulunması	36
3.1.2. İadenin Talep Edilmiş Olması	38
3.1.3. Suç Teşkil Eden Bir Fiilin Mevcut Olması	38
3.1.3.1. Fiilin Her İki Devlet Yasasına Göre Suç Olması.....	39
3.1.3.2. Fiilin Takip Edilebilir Bir Suç Olması	42
3.1.3.2.1. Zamanaşımı	42
3.1.3.2.2. Takibi Şikâyeteye Tabi Suçlar.....	44
3.1.3.2.3. Af	45
3.1.3.2.4. Non Bis in Idem İlkesi.....	46
3.1.3.3. Suçun İadeye Elverişli Olması	47
3.1.3.3.1. Fiilin Belirli Bir Ağırlığa Erişmiş Olması.....	47
3.1.3.3.2. İadeye Elverişli Suçların Belirlenmesinde Uygulanan Sistemler..	48
3.1.3.3.2.1. Sayma Sistemi	48
3.1.3.3.2.2. Asgari Ceza Süresi Belirleme Sistemi	49
3.2. İADEYE İLİŞKİN OLUMSUZ ŞARTLAR	50
3.2.1. Genel Olarak.....	50
3.2.2. İadeye Konu Suçu Yargılama Yetkisi Bakımından Değerlendirme	51
3.2.2.1. Suçun Talep Edilen Ülkede İşlenmesi.....	51
3.2.2.2. Suçun Yabancı Bir Devlette İşlenmesine Karşın İstemde Bulunulan Devletin Yargı Yetkisi Kapsamında Yer Alması	52
3.2.3. İadeye Konu Suçun Niteliği Bakımından Değerlendirme	53
3.2.3.1. Siyasi Suçlar	53
3.2.3.1.1. Genel Olarak.....	53
3.2.3.1.2. Siyasi Suçlar Bakımından İade Edilemezlik	55
3.2.3.1.3. Siyasi Suçlar Bakımından İade Edilemezlik İlkesinin İstisnaları ..	57
3.2.3.2. Düşünce Suçları.....	60

3.2.3.3. Askeri Suçlar	61
3.2.3.4. Mali Suçlar	62
3.2.3.5. Basın Suçları	63
3.2.4. İadeye Konu Suça İlişkin Yaptırım Bakımından Değerlendirme	64
3.2.4.1. Ölüm (İdam) Cezası	64
3.2.4.2. İnsan Onuru İle Bağdaşmayan Cezalar	66
3.2.4.3. Güvenlik Tedbiri	66
3.2.4.4. Adli Para Cezası	67
3.2.5. İadeye Konu Kişi Bakımından Değerlendirme	69
3.2.5.1. Vatandaşlık	69
3.2.5.2. Kişisel Haller	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİNİN USULÜ

4.1. TALEPTE BULUNULMASI	73
4.1.1. Genel Olarak	73
4.1.2. Talepname Hazırlanması ve İlgili Devlete İletilmesi	74
4.2. TALEPNAMENİN İLETİLEN DEVLET TARAFINDAN İNCELENMESİ	76
4.2.1. Sistemler	77
4.2.1.1. İdari Sistem	77
4.2.1.2. Adli Sistem	78
4.2.1.3. Karma Sistem	78
4.2.2. Türk Hukukundaki Sistem	79
4.2.2.1. Genel Olarak	79
4.2.2.2. Kabul Edilebilirlik İncelemesi	81
4.2.2.3. İade Kararı	83
4.3. İADE SÜRECİNDE ALINABİLECEK TEDBİRLER	84
4.3.1. Talepnamenin İletilmesinden Önce Alınabilecek Tedbirler	84
4.3.2. Talepnamenin İletilmesinden Sonra Alınabilecek Tedbirler	86
4.3.3. Teslim ve Masraflar	88
4.3.3.1. İadesine Karar Verilen Kişinin Teslimi	88
4.3.3.2. Teslimin Ertelenmesi	89
4.3.3.3. Geçici Teslim	89
4.3.3.4. Eşyanın Teslimi	90
4.3.3.5. Transit Geçiş	91

4.3.3.6. Masraflar	92
4.4. İADENİN SONUÇLARI	93
4.4.1. Hususilik Kuralı	93
4.4.1.1. Genel Olarak	93
4.4.1.2. İadeye Konu Suçta Meydana Gelen Değişiklikler	95
4.4.1.3. Üçüncü Bir Devlete İade	97
4.4.1.4. Hususilik Kuralının İstisnaları	97
4.4.1.4.1. İstemde Bulunulan Devletin Onayı	98
4.4.1.4.2. İade Edilen Kişinin Rızası	98
4.4.1.4.3. Ülkenin Terk Edilmemesi veya Geri Gelinmesi	99
4.4.2. İstemde Bulunan Devletin Bilgi Verme Yükümlülüğü	100
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AAK	: Avrupa Konseyi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CİKAYAS	: Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi
CKUAİK	: Cezai İşlerde Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DEÜHF	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi
INTERPOL	: The International Criminal Police Organization
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
s.	: sayfa
SİDAS	: Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UCD	: Uluslararası Ceza Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
vd	:ve devamı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Son yıllardaki teknoloji ve bilim alanındaki ilerlemeler tüm dünya düzeninin değişmesine sebep olmaktadır. Olumlu ve olumsuz yönleri olan bu değişikliklere tepkisiz kalmak mümkün değildir. İnsanlar gibi devletler de küreselleşen dünya düzenine ayak uydurmak mecburiyetindedir. Zira bu değişim ve ilerleme karşısında devletler tek başlarına yetersiz kalmaktadır. Özellikle son yıllardaki sınır aşan suçlardaki artışlar, küreselleşen toplumsal ilişkilerin bir neticesidir. Artık işlenen bir suçtan sadece suçun işlendiği devlet değil diğer devletlerde etkilenmektedir. Ayrıca gelişen teknolojik imkânlar, suç işleyen kişilerin yer değiştirmesine ve cezalandırılmaktan kurtulmak maksadıyla başka devletlere sığınmasına eskiye nazaran daha çok imkân sağlamaktadır. İşte bu noktada devletlerin gerek kendi toplum düzenini koruması gerekse de parçası olduğu uluslararası toplum güvenliğinin sağlanması için diğer devletler ile iş birliği içerisinde olmaları gerekmektedir. Günümüz koşullarında bu iş birliğinin keyfi değil zaruri olduğunu ifade etmek kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

Devletlerin birbirleri ile iş birliği içerisinde girme zaruretinin neticesinde uluslararası adli yardımlaşma müesseseleri ortaya çıkmıştır. Bilinen en eski adli yardımlaşma türlerinden olan suçluların iadesi kurumu, suçluların cezasız kalmasının önlenmesi ve toplum güvenliğinin sağlanması açısından uygulanan en etkin müesseselerin başında gelmektedir. Devletlerin kendi aralarında yaptıkları ikili anlaşmalar kapsamında suçluların iadesi uzun yıllardır işletilen bir kurum haline gelmiştir. Ancak teknolojik gelişmeler ve artan toplumsal ilişkiler neticesinde iade müessesesinin uluslararası anlamda kabul gören genel kurallarının belirlenmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Bu kapsamda ekseriyetini Avrupa Birliği ülkelerinin oluşturduğu devletler bir araya gelerek iade hukukunun genel çerçevesini çizen Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ni imzalamışlardır. 1957 yılında imzalanan bu sözleşme ile taraf devletler, kapsamını belirledikleri şartların varlığı halinde suç işleyen kişileri, yargılanmaları ya da mahkûm oldukları cezaları infaz etmeleri için istemde bulunan devletlere iade edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Ayrıca anılan sözleşme, devletlerin kendi iç hukuk

mevzuatlarında oluşturacakları iade hukukuna dair kanuni düzenlemelere de emsal teşkil etmiştir. Başta SİDAS olmak üzere uluslararası anlaşmalar paralelinde 2016 yılında 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş birliği Kanun'unun kabulü ile iade hukukuna dair hükümlerin de yer aldığı adli yardımlaşma usullerini belirleyen ilk özel yasa da Türk hukukunda yerini almıştır.

Biz de bu çalışmamızda çoğunlukla 6706 sayılı kanun ve SİDAS özelinde, zaman zaman ise iade hukukuna dair diğer ikili ve çoklu anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'nin iade hukukunu ele alacağız. Bu doğrultuda suçluların iadesi kavramının ve bu kurumun işletilmesine ilişkin tarihi süreci inceledikten sonra sırasıyla suçluların iadesi kurumunun şartlarını, usulünü ve neticelerini anlatmaya çalışacağız.

Söz konusu çalışmamızın amacı, Türk hukukunda suçluların iadesinin hangi şartlar altında ve hangi usullerle mümkün olduğu, iade sürecinin işletilmesinde hangi yolların izlendiği ve hangi hallerde suçluların iadesinin mümkün olmadığı hususlarını doktrindeki farklı görüşler çerçevesinde açıklamak olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİ KURUMU

2.1. GENEL OLARAK

Her bağımsız devlet kendi sınırları içerisinde egemen konumdadır ve bu egemenliğin tabii sonucu olarak bu sınırlar içerisinde suç işleyen kişileri yargılama yetkisine sahiptir¹. Bu anlamda değerlendirdiğimizde suçun kim tarafından işlendiğinden ziyade suç işlenen ülkenin, suçu işleyen kişiye karşı yargılama yetkisine sahip olduğu hem ceza hukukumuzun hem de evrensel ceza hukukunun temelini oluşturan ilkelerden ülkesellik prensibinin gereğidir. Öte yandan bu prensip gereğince ülkelerin kendi sınırları dışında kalan olaylara karışamayacakları anlamı çıkmaktadır. Bu anlamda bir ülkede suç işleyen veya işlemiş olduğu suç sebebiyle mahkûm olmuş kişinin başka bir ülkeye kaçması ya da sığınması, bulunulan ülkeye yargılama yetkisi sağlamamaktadır. Aynı zamanda kendi sınırlarında suç işlenen ülkenin de başka ülkeye kaçan ya da sığınan kişiyi yargılama imkânına sahip olmadığı değerlendirildiğinde, suçluların cezasız kalma ihtimali söz konusu olmaktadır². Kaldı ki günümüzün teknolojik imkânları da değerlendirildiğinde bir ülkeden diğerine geçişlerin eskiye nazaran daha mümkün olduğu bilinmektedir. Bu sebeple suç işleyen kişilerin bulundukları ülkeden başka bir ülkeye kaçarak yargılanmaktan ya da ceza almaktan kurtulduğunu görmekteyiz. Şüphesiz ki bu durum adaletin tesisini geciktirmekte³, adalete olan inancı sarsmaktadır. Suçlular, suç işledikleri ülkeden başka bir ülkeye kaçmayı adaletten kaçmak için bir yol olarak kullanmaya başlamışlardır⁴. Suçluların cezasız kalmasının önlenmesi amacıyla devletlerin birbirleri ile iş birliği yapma zorunluluğu doğmuş ve bu zorunluluk suçluların iadesi kurumunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁵.

¹ Başka bir ifade ediliş şekliyle ise; “*Milletlerarası hukukun yüklediği bir vecibe bulunmadıkça, devlet ülkesi üzerindeki yetkilerini sadece kendisi kullanır*”. Ayrıntı için bkz. BOZKURT, Enver, Devletler Hukuku Bakımından Türkiye’nin Sınır İlişkileri, İstanbul, Kazancı Matbaacılık, 1992, s. 15

² ÖZGEN, Eralp, Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, AÜHF Yayınları, 1962, s.5

³ KALABALIK, Halil, Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, C. 2, İstanbul, 2001, s. 1339

⁴ GÜLER, Ülkü, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Suçluların Geri Verilmesi, Adalet Dergisi, Sayı:28,2007, s.55

⁵ ÖZGEN, a.g.e. s. 5-6

Devletler için işletilmesi zaruret haline gelen bu müessesenin, uluslararası ceza hukukundaki önemi her geçen gün artmakta olup, suçluların cezasız kalmasının önlenmesi için kullanılan en önemli adli yardımlaşma araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. HUKUKİ ESASI

Günümüzde suç ve suçlu olgusunun ulusal boyutları aşarak uluslararası anlamda bir düzeye ulaşması ve sonuçlarının da yine uluslararası düzeyde olması sebebiyle devletler iş birliği yapmak zorunda olduklarından ve suçluların iadesi müessesesinin var oluş amaçlarından birisinin suçluların cezasız kalmasının önlemesi olduğundan bahsetmiştik. Bir diğer amaç ise, özellikle son yıllarda terör eylemlerinin artması ile suç ve suçluların küresel anlamda yarattıkları tehditlere karşın toplum güvenliğinin sağlanmasıdır⁶. Bu kapsamda suçluların iadesi de dâhil devletler arasında birçok adli yardımlaşma müessesesinin bulunduğu ve suçluların iadesinin bu adli yardımlaşmalar arasında en yaygın ve etkililerinden biri olduğunu belirtmeliyiz⁷. Türk Ceza Kanunu'nun 18. Maddesinde yer alan bu müessese, Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu (CKUAİK)'nün kabulüyle beraber mülga edilerek, 6706 sayılı CKUAİK'de, soruşturma ve kovuşturma devri, hükümlü nakli ile infaz devri gibi ceza hukukunda yer alan diğer adli yardımlaşma türleri ile birlikte iç hukuk mevzuatımızdaki yerini almıştır⁸. Bu adli yardımlaşmalardan bir kaçını, özellikle suçluların iadesi ile benzerlik gösteren soruşturma ve kovuşturma devri ile hükümlülerin nakli müesseselerini ilerleyen bölümlerde açıklayacağız.

Suçluların iadesi müessesesini dayandığı hukuksal kaynaklar bakımından incelediğimizde ise birçok hukuk alanına temas ettiğini görmekteyiz. Suç ve suçlu ile mücadele etmesi sebebiyle ceza hukukunu, birden fazla devlet arasında uygulama alanı bulan bir müessese olması sebebiyle devletler genel hukukunu ve suçluların iadesini isteyen devlet ile suçlu arasındaki ilişki göz önüne alındığında ise ceza muhakemesi hukukunu ilgilendirmektedir⁹. Genel anlamda değerlendirildiğinde ise

⁶ GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, Devletlerarası Ceza Hukuku, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1959, s. 90

⁷ GÖZÜBÜYÜK, Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 90

⁸ KOCA, Mahmut /ÜZÜLMEZ, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2018, s. 803

⁹ ERGÜL Ergin, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, Ankara, 2003, s. 19-20

suçluların iadesi müessesesinin devletler genel hukuku ile ceza hukukunun bir kesişim noktası olduğu ifade edilmektedir¹⁰. Devletler genel hukuku için yapılan “*egemen, bağımsız devletler, uluslar arası örgütler, sınırlı da olsa bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalı*”¹¹ şeklindeki tanımlama ve ceza hukuku tarafından düzenlendiği ifade edilen “*kanunda suç olarak kabul edilen ve tanımlanan fiiller ile bu fiillere uygulanacak ceza türleri*”¹² şeklindeki tanımlama birlikte değerlendirildiğinde, kanaatimizce de iade hukukunun ekseriyetle devletler genel hukuku ve ceza hukukunun birbirine temas eden yönlerden oluştuğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca bu müessesenin uygulanması ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte hem uluslararası hukuku hem de ulusal hukuku ilgilendirmesi bakımından karma bir kurum olarak da adlandırılmaktadır¹³. İade müessesesinin karma yapıda olan bu niteliğine ilişkin detaylara ilerleyen kısımlarda değinilecektir.

2.3.TANIMI VE AMACI

Köken olarak incelediğimizde suçluların geri verilmesi Latince de iki kelimenin ex (dışarı) ve traditio (verme) bir araya getirilmesinden meydana gelmekte olup, “kişinin egemen olana zorla geri verilmesi” anlamına gelmektedir. Suçluların geri verilmesi terimi (extradition) tarihte ilk kez 19 Şubat 1971 tarihindeki Fransız Emirnamesinde kullanılmıştır. Yine 1828 yılındaki Fransa’nın yapmış olduğu bir antlaşmada da yer almıştır¹⁴.

Suçluların iadesi kurumunu, hem idari hem de yargısal bir işlem neticesinde ortaya çıkan karma nitelikte bir müessese olduğunu ifade edebiliriz. Tanımsal olarak baktığımızda ise suçluların iadesinin birçok farklı şekilde ifade edildiğini görmekteyiz. Bunların bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

¹⁰ ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Mehmet Koray/BACAŞIZ, Pınar/TEPE, İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2018, s. 157

¹¹ BOZKURT, Enver, Hukukun Temel Kavramları, 13. Baskı, Legem Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 113

¹² BOZKURT, a.g.e. s. 110

¹³ TEZCAN Durmuş, ERDEM Mustafa Ruhan, ÖNOK Murat, Uluslararası Ceza Hukuku, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 193

¹⁴ KÖPRÜLÜ, Timuçin, (2001), “Suçluların Geri Verilmesi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, s. 1-12. ÖZGEN, a.g.e. s. 18; YÜCE Turhan Tufan, , Ceza Hukuku Dersleri, 1982, Cilt 1, Manisa: YTCKD, s. 157

“Bir devlet ülkesinde bulunan kişinin, başka bir devlet ülkesinde işlemiş bulunduğu bir suçtan dolayı şüpheli veya sanık olması halinde, hakkında soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin yapılması amacıyla, hükümlü olması halinde ise, hakkında hükmolunan cezanın infazı amacıyla, yetkili diğer bir devlete, müracaatı üzerine teslim edilmesinden ibaret olan adlî ve siyasî bir işlem¹⁵” olarak tanımlamak mümkündür. Daha kısa bir şekilde ise, *“Bir devletin kendi ülkesi dışında bir suç işlemekle itham olunan veya bu suçtan dolayı mahkûm olan şahsı, onu takip ve cezalandırmaya yetkili ülkesinde suç işlenen devlet tarafından talep üzerine teslim etmesi”¹⁶* olarak ifade edilmiştir. Müessese temas ettiği hukuk dalları bakımından da farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Devletler Genel Hukuku’na temas ettiği yönden incelediğimizde ise kurum, geri vermeye ilişkin talep eden ve yerine getiren devletlerarasında gerçekleşen adli ve siyasi mahiyeti bulunan uluslararası bir usul olarak tanımlanmıştır¹⁷.

Devletlerarasındaki adli yardımlaşmanın önemine dikkat çeken ifade ediliş şekliyle ise, *“Ülkelerin kendi sınırları içerisinde suç işleyen ve başka bir ülkeye kaçan ya da sığınan kişileri, ülkelerin birbirleri ile olan iş birliği ve karşılıklı yardımlaşmaları sayesinde suçu işlediği ülkenin istemi üzerine cezalandırmak için ilgili ülkeye teslim edilmesi¹⁸”* olarak dile getirilmiştir.

Son olarak suçluların iadesini, ülkelerin yargılama yetkileri bakımından incelediğimizde de; suçu işleyen kişinin, işlenen suçu yargılama yetkisine sahip olan devlete teslimi olarak ifade etmek mümkün olacaktır¹⁹.

Yukarıda ifade ettiğimiz şekillerde ya da benzer mahiyette suçluların iadesine dair doktrinde birçok tanımlama yapılmıştır. Genel anlamda tanımını yaptığımız bu müesseseden beklenen faydanın, kurumun amacının ne olduğuna geldiğimizde ise; Suçluların iadesi müessesesinin temel amacının, hiçbir suçun cezasız kalmaması gerektiği düşüncesi ve bununla birlikte hiçbir ülkenin de başka ülkelerde suç işlemiş kişilerin bir kaçış noktası, sığınma merkezi haline gelmemesinin sağlanmasıdır²⁰. Bu

¹⁵ ÖZGENÇ İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, Ankara, 2015, s. 958, İÇEL Kayıhan, Suçluların Geri Verilmesi, İÜHFM, C: 30, sayı: 1-2, Yıl: 1964, s.693, (693-721)

¹⁶ ÖZGEN, a.g.e. s. 4

¹⁷ TANER Tahir, Ceza Hukuku Umumi Kısım, 3.baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953, s.233, DÖNMEZER Sulhi /ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.III, 11. baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 1994, s. 411

¹⁸ GÖZÜBÜYÜK, Devletlerarası Ceza Hukuku, s .90

¹⁹ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 411

²⁰ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 415, ÖZGEN, a.g.e. s. 4-5

kapsamda bakıldığında da genel amacın toplumsal güvenliğin ve adaletin sağlanmasına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

2.4. KAVRAMSAL GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ

2.4.1. Kavramsal Gelişim

Suçluların geri verilmesi veya suçluların iadesi şeklinde karşımıza çıkan müesseseyi karşılayacak kavram bakımından bir karmaşa bulunmaktadır. Bu müesseseye ilişkin gerek iç hukukumuzdaki gerekse uluslararası hukukta yapılan anlaşmaların Türkçe nüshalarının kimi kısımlarında “*iade*” terimi kullanılıyorken kimi kısımlarında “*geri verme*” terimi kullanılmaktadır. Bu sebeple tanımlama konusunda bir kavram karmaşasından bahsedebiliriz²¹.

İade kelimesi Türk Dil Kurumu’nda “*alınmış bir şeyi geri verme*” şeklinde tanımlanmıştır. Yine günümüz Türkçesinde “*suçluların geri verilmesi*” ya da “*suçluların iadesi*” şeklinde müessesenin ifade edildiğini görmekteyiz. Suçluların geri verilmesi kavramının tanımını yaparken köken olarak Latince iki kelimenin bir araya getirilerek “*extradition*” meydana geldiğinden bahsetmiştik.

Türk hukukunda 765 sayılı eski ceza kanununun 9. maddesinde “*iade*” kavramı kullanılmış iken, 5237 sayılı TCK’nin mülga edilen 18. maddesinde “*geri verme*” kavramı ile ifade edilmiş olup, son olarak 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu ile yeniden “*iade*” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. 2016 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile anlam karmaşası bir nebze olsun giderilmiş olup, müessesenin işletilmesi sürecinde “*iade*” kavramı kullanılmaktadır.

2.4.2. Genel Olarak Tarihi Gelişim

Suçluların iadesi müessesesinin devletler arasındaki adli yardımlaşma türlerinden günümüze dek uygulana gelmiş en eski adli yardımlaşma türlerinden biri olduğu bilinmektedir²². Suçluların iadesi müessesesinin ortaya çıktığı ilk yazılı

²¹ ULUTAŞ Ahmet, “Türk Geri Verme Hukukunda Terminoloji Birliği İhtiyacı ve Bu Açıdan Türkiye Tunus Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 3, 2012, s. 269

²² TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 193-194

kaynağın dünya literatüründe de ilk yazılı barış anlaşması olarak kabul edilen ve milattan önce 13. yüzyıla dayanan Mısırlılar ve Hititler arasındaki Kadeş Barış anlaşmasıdır. Bu anlaşma içerisinde, suçluların karşılıklı olarak iade edileceğine ilişkin bir madde mevcuttur. Ayrıca Roma Devletinde de bu müessesenin izlerine ulaşmak mümkündür. Suçluların iadesi kurumu Roma'da, devletin en üst otoritesi tarafından talep edilmekte ve kendisine bağlı bulunan devletlere karşı üstünlük göstergesinin bir timsali olarak kullanılmakta olan kurumlardan bir tanesiydi²³.

Suçluların iadesi kurumunun genel mahiyette günümüzdeki modern anlamında kullanılmaya başlanması 19. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. Bu zamana dek bu kurum daha ziyade siyasi suçluların iadesi için kullanılmıştır²⁴. 1828 yılında imzalanan ve Fransa'nın taraf olduğu bir anlaşmada suçluların geri verilmesi kurumunun günümüz hukuk literatüründeki kabul görmüş anlamıyla ilk kez kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu anlaşma ile suçluların iadesi müessesesi, daha önceki geçici ve siyasi suçlara ilişkin uygulamada yer etmiş anlayışından sıyrılarak soyut bir özellik kazanmıştır. Bu sayede olay bazında uygulanan bir kurum olmaktan çıkan iade kurumu, taraf devletleri belirli şartların varlığı halinde iade şartlarına uyma zorunluluğuna tabi kılmıştır²⁵. Ayrıca suçluların iadesine ilişkin ilk özel kanun 1833 yılında Belçika'da kabul edilmiştir²⁶.

Suçluların iadesi kurumunun kaydettiği tarihi aşamaları özetleyecek olursak bu süreci dörde ayırarak ifade etmek daha doğru olacaktır. İlk bölümde devletlerin bu kurumu geçici ve somut olaylar ekseninde kullandığı ve bu kurumun daha çok siyasi suçlar bakımından uygulama alanı bulduğu ifade edilmektedir. 19. Yüzyılın başlarına geldiğimizde ise ilk bölümdeki olay temelli münferit uygulamalar terk edilerek genel anlamda iade anlaşmalarının devletler tarafından yapıldığı görülmektedir. 1828 yılında Fransa'nın taraf olduğu anlaşma bu kapsamda değerlendirilebilir. Üçüncü bölüm ise, 1933 yılında Belçika'da ilk özel yasanın kabul edilmesi ile başlayan ve ülkelerin kendi iç hukuk mevzuatlarında iade hukukuna dair kanuni düzenlemelerde bulundukları dönem olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde ülkeler kendi iade yasalarını ve kurallarını düzenleyerek iç hukuklarındaki iadeye ilişkin hukuksal alt yapıyı bir zemine oturtmuşlardır. Dördüncü ve son olarak nitelendirebileceğimiz dönemde ise,

²³ DEMİRBAŞ, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Seçkin Yayınları, 2018, s. 184

²⁴ ÖZGEN, a.g.e. s. 18

²⁵ ÖZGEN, a.g.e. s.20, DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 413

²⁶ DÖNMEZER /ERMAN, a.g.e. s. 413

devletlerin suçluların iadesine ilişkin ortak bir anlaşma yapma çabası içerisine girdiklerini ve bu çaba neticesinde “*Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin*” imzalandığı görülmektedir²⁷. Sözleşme, 13 Aralık 1957 tarihinde Paris’te imzalanmış ve iade hukukunun uluslararası anlamda birleştirilmesine ve genel çerçevesinin çizilmesine dair ciddi bir adım atılmıştır²⁸.

2.4.3. Türk Hukukunda Tarihi Gelişim

Suçluların iadesi müessesesinin Türk Hukukundaki tarihi gelişimini Cumhuriyet dönemi ve öncesi şeklinde iki farklı dönemde ele alabiliriz. Cumhuriyet öncesi dönemi incelerken şüphesiz İslam hukukuna ve uygulandığı döneme de değinmemiz gerekecektir.

İslam hukukunun uygulandığı dönemde ceza hukukuna ilişkin hükümlerin başlıca kaynağı Kur’an olmasına rağmen, Kur’an’da suçluların iadesine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak İslam hukukuna göre şeriat, Müslümanlar başka bir ülkede olsa dahi bütün Müslümanlar için uygulanmaktadır. Bununla birlikte İslam ceza hukukunun hâkimiyet prensibine dayanmasından ötürü, yabancıların İslam ülkesinde suç işlemesi durumunda da yabancı hakkında yerel hükümler uygulanabilecektir²⁹. Bu kapsamda değerlendirildiğinde İslam hukukunda iade müessesesinin uygulanmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Fakat iade müessesesinin uygulanabilmesi için bir anlaşmanın varlığı şarttır³⁰. Yine İslam hukukunda iadeye ilişkin anlaşma, bazı şekil şartlarına bağlanmıştır. Bu şartlar arasında anlaşmanın, yazılı olması, devlet temsilcileri tarafından görüşülerek geçici olarak karara bağlanması ve yetkililerce imzalanması bulunmaktadır³¹. Ancak bu dönemde iadeye ilişkin hükümlerin, devletler arasında yapılan anlaşmaların içerisine dâhil edildiği, yalnızca suçluların iadesine dair bir anlaşmanın yapılmadığı bilinmektedir. Genelde devletlerarasında yapılan barış anlaşmalarının muhteviyatına iadeye dair hükümler eklenmiştir. Böylelikle iadeye

²⁷ Suçluların iadesi konusunda müstakil iade yasasını kabul eden ilk devlet Belçika’dır (1 Ekim 1833). Belçika’yı takiben, Lüksemburg (31 Aralık 1841, sonra 13 Mart 1870 Yasası), Hollanda (13 Ağustos 1849, sonra 6 Nisan 1875 Yasası), İngiltere (9 Ağustos 1870, daha sonra 6 Temmuz 1891 Yasası, 1989 Yasası ve en son olarak da 2003 tarihli İade Yasası), Arjantin (20 Ağustos 1885), Peru (27 Ekim 1888) ve İsviçre (22 Ocak 1892) suçluların iadesi ile ilgili yasalar yapmışlardır. Bkz. İÇEL, a.g.m. s. 698-699; ÖZGEN, a.g.e. s. 21

²⁸ GÖZÜBÜYÜK Abdullah Pulat, Türk Ceza Kanunu Şerhi, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1960, s. 67

²⁹ İÇEL, a.g.m. s. 700

³⁰ ÖZGEN, a.g.e. s. 23

³¹ KARAKOÇ, İrem, Türk Hukuk Tarihinde Uluslararası Anlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri, DEÜHF Dergisi, C: 6, Sayı: 2, 2004, s. 231

ilişkin hususlar yönünden bu anlaşmaların taraf devletlere geniş bir takdir hakkı bıraktığı görülmektedir³². Bu kapsamda İslam hukukunda iadeye ilişkin hükümlerin bulunduğu ilk anlaşma Hz. Muhammed ile Kureyş Kabilesi arasından 627 yılında Mekke’de akdedilen Hudeybiye Barış Anlaşması’dır³³.

Osmanlı döneminde ise ilk zamanlar iadeye ilişkin hususi anlaşmalar yapılmamasına rağmen, yapılan ticari ve sulh anlaşmalarına suçluların iadesine dair hükümler eklenerek bu müessesenin uygulanması yoluna gidilmiştir. Bunlara örnek olarak 1718 Pasarofça, 1739 Belgrat ve 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca anlaşmaları gösterilebilir³⁴. Osmanlı döneminde iadeye mahsus ilk anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri ile 1874 yılında imzalanmıştır³⁵. Ancak bu anlaşma karşılıklılık esasına dayanmayan kapitülasyon olarak düzenlenmiştir. Anlaşma kapsamına göre Amerika Birleşik Devletleri konsoloslu tarafından Osmanlı devletinde bulunan suçlunun iadesinin her daim istenebileceği kararlaştırılmıştır³⁶. Osmanlı dönemindeki iadeye ilişkin münferit ikinci anlaşma ise Almanya ile 1917 yılında imzalanmıştır³⁷. Ayrıca 1923 yılında ABD ile iadeye ilişkin bir anlaşma daha imzalanmıştır³⁸.

Cumhuriyet döneminde ise, önceki dönemlerde imzalanan anlaşmalar doğrultusunda 1926 yılında 765 sayılı TCK’nin 9. Maddesinde yerini almıştır. Bu dönemde ayrıca uluslararası iade anlaşmaları da imzalanmıştır³⁹. Daha sonraki süreçte de yukarıda bahsi geçen Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır. 2005 yılında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 18. Maddesinde geri verme başlığı altında düzenlenen iade müessesesi mülga edilerek 2016 tarihinde düzenlenen 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu’nun içerisinde yer alarak günümüzdeki son halini almıştır.

³² ÖZGEN, a.g.e. s. 22

³³ İÇEL, a.g.m. s. 701

³⁴ İÇEL, a.g.m. s. 701

³⁵ DONAY Süheyl, “Türkiye ile ABD Arasında Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Yardım ve Ceza Yargılarının Yerine Getirilmesine İlişkin Anlaşmalar”, Milletlerarası Hukuk Bülteni, S. 1, 1981, s. 9

³⁶ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 968

³⁷ ÖZGEN, a.g.e. s. 23

³⁸ İÇEL, a.g.m. s. 702

³⁹ ULUTAŞ Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2012, s. 52

2.5. KAYNAKLARI

2.5.1. Genel Olarak

Suçluların geri verilmesi müessesesi uluslararası adli yardımlaşma türlerinin en önemli ve en eskilerindendir. Bu kurumun etkin olarak işletilebilmesi, devletlerarasında iyi diplomatik ilişkilerin bulunmasına ve genel mahiyette bir anlaşmanın varlığına bağlıdır⁴⁰. Bu itibarla iade kurumunun uygulanabilmesinin, istemde bulunan devlet ile istemde bulunulan devlet arasında bir anlaşmanın varlığına bağlı olduğunu iddia edilmiştir. Ancak bu görüşün aksine bir anlaşma bulunmaksızın da devletlerin suç işleyen kişileri suç işlenen devlete iade etmesi hususunda sorumluluğunun bulunduğu görüşünü ileri sürenler de mevcuttur⁴¹.

Suçluların iadesi müessesesinin, birden fazla devleti ilgilendiren bir kurum olması ve devletlerarası hukuk alanına temas eden düzenlemelere ihtiyaç duyması, pek tabi mahiyetinin uluslararası hukuk kuralları tarafından düzenlenmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte suç işleyen kişiye dair yapılan yargılama faaliyetleri veya suç işleyen kişinin mahkûmiyeti halinde cezasının infaz ettirilmesi işlemleri devletlerin kendi yargı yetkileri kapsamına girdiğinden, iadeye ilişkin düzenlemelerin iç hukuk boyutu da önem arz etmektedir. Bu bağlamda iade müessesesinin hukuki kaynaklarını ulusal ve uluslararası kaynaklar olmak üzere iki başlıkta incelemek daha doğru olacaktır. Bu kapsamdaki tüm düzenlemeler ise iade müessesesinin kurallarını oluşturmaktadır⁴². İade müessesesinin hukuki kaynaklarını oluşturan ulusal ve uluslararası kaynakların tümünü ise “İade Hukuku” olarak nitelendirebiliriz⁴³.

İade müessesesinin hukuki kaynaklarının, iki ana başlık altında incelenmesi gerektiğini ifade ettikten sonra elbette ki bu kaynakların birbirleri ile uyumlu olmaları beklenecektir. Ancak ulusal ve uluslararası bu kaynaklarda yer alan hükümler arasında bir çelişki bulunması durumunda hangisinin tercih edileceği ise önemli bir sorun teşkil etmektedir. Böyle bir çatışma durumunda uluslararası hukuk kaidelerinin uygulanması yolu tercih edilmektedir⁴⁴. Bu çatışma durumunda uluslararası anlaşmaların

⁴⁰ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 968-969

⁴¹ ÖZGEN, a.g.e. s. 7

⁴² ARTUK M. Emin /GÖKÇEN Ahmet /ALŞAHİN M. Emin /ÇAKIR Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12.baskı Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 1067

⁴³ ERGÜL Ergin , “Uygulamada Suçluların İadesi”, Adalet Dergisi, S. 18, 2004, s. 162

⁴⁴ ÖNDER Ayhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C. I, İstanbul, Beta Yayınevi, 1989, s. 251

uygulanması gerektiği Anayasamızın 90. Maddesi ve 6706 sayılı CKUAİK'ın 1. maddesinin 3 fıkrası ile de ifade edilmiştir⁴⁵.

2.5.2. Uluslararası Kaynaklar

Suçluların iadesine ilişkin düzenlemelerin temel kaynağının, birden fazla devletin bir araya gelmesini gerektirmesi sebebiyle uluslararası kaynaklar olduğunu ifade edebiliriz. Bu uluslararası kaynaklar ise, uluslararası ikili ve çoklu anlaşmalar, uluslararası genel prensipler, uluslararası örf ve adet kurallarıdır⁴⁶. Uluslararası anlaşmaları incelediğimizde, 19. yüzyıldan itibaren devletlerin birbirleri ile adli işbirliği kapsamında birçok ikili ve çoklu anlaşmalara taraf olduklarını görmekteyiz. Türkiye de yine bu kapsamda hukuki, ticari ve cezai anlamda birçok ikili ve çok taraflı anlaşmanın tarafı konumundadır. Bu anlaşmalar arasında, genel mahiyette adli işbirliği anlaşmaları olduğu gibi münhasıran iadeye ilişkin anlaşmalar da mevcuttur⁴⁷.

Uluslararası kaynaklardan olan devletlerin kendi aralarında imzalamış oldukları ikili anlaşmalarda zaman zaman standartların belirlenememesi veya devletlerin kendi mevzuatlarındaki düzenlemeler ile ikili anlaşmalarda bulunan düzenlemeler arasında farklılıkların bulunması, suçluların iadesi müessesesinin uygulanmasını ve bu müesseseden beklenen faydanın sağlanmasını zorlaştırdığı bilinmektedir⁴⁸. Bu sorunların çözümüne ilişkin ise, iade müessesesinin kurallarının birleştirilmesi, iadeye ilişkin yürütülen sürecin hızlandırılması ve basitleştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu kapsamda hazırlanacak olan metinlerin hem suçluların iadesine dair ilerleyen zamanlarda imzalanacak ikili ve çoklu anlaşmalara hem de ülkelerin iç hukuk mevzuat düzenlemelerine yol gösterici olacağı ifade edilmiştir. Böylelikle ifade edildiği gibi standart belirlenemmeden kaynaklanan sorunların önüne geçilecek ve müesseseden beklenen fayda sağlanacaktır⁴⁹. Bu kapsamda birçok çalışma ve proje yapılmış ve nihayetinde ülkemizin de taraf olduğu "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi"

⁴⁵ BİRTEK Fatih, Ceza Hukuku (Genel Hükümler) Temel Bilgiler, 5. baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 109

⁴⁶ Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne göre de, uluslararası hukukun ikinci kaynağı uluslararası teamül/örf ve adettir. Bkz. AYBAY, Rona, Yönetim Hukuku ve Yönetim Yargı Açısından Yabancıların Konumu (İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Yaklaşım), s. 175

⁴⁷ Anlaşmalar için bkz. ÖZGENÇ, İzzet, a.g.e. s. 971-975

⁴⁸ GÖZÜBÜYÜK, Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 91

⁴⁹ GÖZÜBÜYÜK, Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi, Ankara, Yeni Cezaevi Basımevi, 1949 s. 3-6

imzalanmıştır. 1957 yılında imzalanan bu sözleşmeye Avrupa Konseyi 47 ülke ve haricinde 3 ülke taraf durumundadır⁵⁰. SİDAS Türkiye tarafından 13/12/1957 tarihinde imzalanmış ve 07/01/1960 tarihinde onaylanmıştır. 18/04/1960 tarihi itibarıyla de anılan sözleşme yürürlüğe girmiştir⁵¹.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 28. Maddesi ile devletlerin ikili anlaşmalar yoluyla iadeye dair yapmış oldukları düzenlemelerde karşılaşılan standart sağlanamaması sorununa çözüm üretilmiştir. Anılan madde metnindeki düzenlemenin, sözleşmeye taraf olan devletlerin daha önce iadeye ilişkin tarafı olduğu ikili anlaşmalarda bulunan hükümleri ortadan kaldırdığı görülmektedir. Söz konusu düzenleme ile devletler açısından iadeye ilişkin uygulamalarda standart sağlanamaması soruna kesin ve net bir çözüm üretildiği anlaşılmaktadır. Bu madde sayesinde taraf devletler, iade hususundaki uygulamalarını, daha önce iadeye ilişkin başka devletler ile ikili anlaşma yapmış olsalar dahi SİDAS uyarınca gerçekleştireceklerdir. Yalnız burada dikkat çekmek istediğimiz husus, ilgili maddenin önceki ikili anlaşmaları tümünden yürürlükten kaldırmayıp, sadece suçluların iadesine ilişkin düzenlemeleri yürürlükten kaldırdığıdır. Bu sebeple bu ikili anlaşmalar, iadeye ilişkin kısımları dışında kalan hükümler yönünden uygulanmaya devam edecektir⁵².

Bu anlaşmanın genel ve birleştirici hükümleri sayesinde, özellikle Avrupa ülkeleri arasındaki iade uygulaması açısından yeknesaklık sağlanmış olmakta, adeta anılan sözleşme Avrupa İade Kanunu'nu olarak nitelendirilmektedir⁵³. Türkiye'nin SİDAS'a taraf olması ve sözleşmenin 28. maddesi ile önceki anlaşmalarda yer alan iadeye ilişkin hükümlerin yürürlükten kaldırılması sebebiyle, Türk Hukukunda yer alan iadeye ilişkin en önemli uluslararası kaynağın bu sözleşme olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır⁵⁴.

⁵⁰ Almanya, Andora, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Birleşik Krallık, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Karadağ, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan'dır. SİDAS'a taraf fakat konsey üyesi olmayan devletler ise Güney Afrika, Güney Kore, İsrail'dir.(ERTUĞRUL Hüseyin, Türk Ceza Hukukunda Hükümlülerin Nakli, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 90-91.)

⁵¹ <https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak.html> erişim tarihi 10/09/2020

⁵² EREM Faruk /ARTUK Mehmet Emin /DANIŞMAN Ahmet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1997, s. 210; ÖLÇER Oktay, "Suçluların İadesi ve Avrupa Sözleşmesi", Adalet Dergisi, S. 2-3, 1974, s. 184

⁵³ ANLAR Umut, "Yeni Ceza Kanununda Suçluların İadesi Kurumu", Hukuk Gündemi Dergisi, S.1, 2005, s.34

⁵⁴ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 27

2.5.3. Ulusal Kaynaklar

Türk Hukukunda suçluların iadesine ilişkin ilk düzenlemenin 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer aldığı görmekteyiz. Kanunun 9. maddesinde iadeye ilişkin hükümler bulunmaktaydı⁵⁵. 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun da ise iadeye ilişkin düzenlemeler "geri verme" başlığı altında 18. maddede düzenlenmişti⁵⁶. Söz konusu düzenlemenin öncekine nazaran daha kapsamlı olarak hazırlandığı görülmektedir. Ancak zamanla uygulamada bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Madde metninin değişiklikten önceki halinde yer alan hakkında ceza kovuşturması başlatılan veya mahkûmiyet kararı verilmiş olan bir yabancı kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı amacıyla yabancı devlete iade edilebileceğine ilişkin düzenleme, uygulamada anılan madde hükümlerinin soruşturma aşamasında uygulanamayacağına yönelik eleştirileri de

⁵⁵ "(1) Bir cürümden dolayı bir Türkün ecnebi devletlere iadesi talebi devletçe kabul olunamaz.

(2) Siyasi veya ona murtabıt cürümlerden dolayı bir ecnebinin ecnebi devletlere iadesi talebi devletçe kabul edilemez.

(3) Ecnebi devletçe vukubulan iade talebi üzerine istenilen kimsenin Türkiye'de bulunduğu mahal mahkemei asliyesince tabiiyeti ve cürmünün mahiyeti hakkında bir karar verilmesi lazımdır.

(4) Türk tebaasından olduğu yahut cürmünün siyasi ve askeri veyahut bunlara murtabıt cürümlerden bulunduğu mahkemece sabit olanların iadesi talebi kabul olunamaz.

(5) Ecnebi olduğuna ve cürmünün adi ceraimden bulunduğuna karar verilen kimsenin iadesi talebi hükümetçe kabul olunabilir.

(6) İadesi talep ve kabul olunan kimse hakkında mahalli müstantikliğince tevkif müzekkeresi verilebilir."

⁵⁶ 5237 sayılı TCK'nın mülga 18 inci maddesi:

"(1)Yabancı bir ülkede işlenen veya işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle hakkında ceza soruşturması ya da kovuşturması başlatılan veya mahkûmiyet kararı verilmiş olan bir yabancı, talep üzerine, soruşturma ya da kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı amacıyla geri verilebilir. Ancak, geri verme talebine esas teşkil eden fiil;

a) Türk kanunlarına göre suç değilse,

b) Düşünce suçu veya siyasi ya da askerî suç niteliğinde ise,

c) Türkiye Devletinin güvenliğine karşı, Türkiye Devletinin veya bir Türk vatandaşının ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş bir tüzel kişinin zararına işlenmişse,

d) Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç ise,

e) Zamanaşımına veya affa uğramış ise, Geri verme talebi kabul edilmez.

(2) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

(3) Kişinin, talep eden devlete geri verilmesi halinde ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle soruşturulacağına ya da kovuşturulacağına veya cezalandırılacağına ya da işkence ve kötü muameleye maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebepleri varsa, talep kabul edilmez.

(4) Kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi, geri verme talebi hakkında bu madde ve Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşme hükümlerine göre karar verir. Bu karara karşı temyiz yoluna başvurulabilir.

(5) Mahkeme geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verirse, bu kararın yerine getirilip getirilmemesi Bakanlar Kurulunun takdirine bağlıdır.

(6) Geri verilmesi istenen kişi hakkında koruma tedbirlerine başvurulmasına, Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşme hükümlerine göre karar verilebilir.

(7) Geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi halinde, ayrıca Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre tutuklama kararı verilebilir veya diğer koruma tedbirlerine başvurulabilir.

(8) Geri verme halinde, kişi ancak geri verme kararına dayanak teşkil eden suçlardan dolayı yargılanabilir veya mahkûm olduğu ceza infaz edilebilir."

beraberinde getirmiştir. 2014 yılında 6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle soruşturma evresinde de iadeye ilişkin hükümlerin uygulanabileceği açıkça hüküm altına alınarak sorun çözülmüştür. Ancak her ne kadar uygulamada karşılaşılan bu sorun yapılan değişiklikle giderilmiş olsa da, genel mahiyette suçluların iadesine ilişkin yapılan kanuni düzenlemenin yeterli olmadığı ve eksiklikler içerdiği dile getirilerek hususi bir suçluların iadesine dair kanun yapılması gerektiği ifade edilmiştir⁵⁷. Bu sebeple 2016 yılında 6706 sayılı Cezaî Konularda Uluslararası Adlî İş Birliği Kanunu kabul edilmiştir⁵⁸. Bu kanun kapsamında, suçluların iadesi de dâhil olmak üzere birçok adli yardımlaşma müessesesi düzenleme altına alınmıştır. Anılan kanunun 36. maddesi ile de TCK'da yer alan geri vermeye ilişkin 18. Madde mülga edilmiştir. Ayrıca TCK'da “geri verme” başlığı altında düzenlenen müessese 6706 sayılı kanunda “iade” başlığı altında düzenlenmiştir. Böylelikle doktrinde terminolojik olarak fikir ayrılıklarına sebep olan anlam karmaşası da son bulmuştur⁵⁹.

İadeye ilişkin hükümler 6706 sayılı Kanun'un 10 ve 22. maddeleri arasında düzenlenmiş olup, TCK'da yürürlükten kaldırılan 18. maddenin ardından iadeye ilişkin herhangi bir düzenleme kalmamıştır⁶⁰. İade müessesesinin müstakil bir kanun ile Türk Hukukuna kazandırılmasının, daha kapsamlı ve eskiye nazaran daha yeterli bir düzenlemeye sahip olunmasına katkı sağlamasının yanı sıra uluslararası sözleşmelerle iade hukukuna getirilen kaidelerin, iç hukuk mevzuatına aktarılması yönünde de pek çok faydası olmuştur⁶¹.

Buraya kadar iade kurumunun iç hukukumuzdaki kanunlar kapsamındaki düzenlemelerinin tarihçesinden ve güncel durumundan bahsettik ancak iade hukukunun temel kaidelerinden olan vatandaşın iade edilemeyeceği hususunun Anayasamızın 90. Maddesinde hüküm altına alındığını da ifade etmeliyiz. Yine Anayasamızın 38. Maddesinde, kural olarak Türk vatandaşının bir suç gerekçesiyle yabancı ülkeye verilemeyeceği düzenlenmiştir. Bu hükmün tek istisnası ise

⁵⁷ “Suçluların Geri Verilmesi”, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu, Beta Yayınevi, 1998, s. 65-66; ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 27

⁵⁸ 23.04.2016 tarihinde kabul edilen 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası İşbirliği Kanunu 05.05.2016 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

⁵⁹ Eleştiriler için bkz. ULUTAŞ Ahmet, Türk Geri Verme Hukukunda Terminoloji Birliği İhtiyacı Ve Bu Açıdan Türkiye-Tunus Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, 2012, s. 267-296

⁶⁰ BİRTEK, a.g.e. s. 108

⁶¹ CENTEL, Nur /ZAFER, Hamide /ÇAKMUT, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 9. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2016, s. 177

Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın getirdiği yükümlülüklerdir⁶². Bu konu, vatandaşın iade edilemezliği bölümünde ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

2.6. SUÇLULARIN İADESİ BENZERİ KAVRAMLAR

Suçluların iadesi müessesesinin genel mahiyette tanımı ve amacından bahsettikten sonra, iade kurumuna, kavramsal olarak, uygulanış yöntemleri bakımından ya da sonuçları itibari ile benzerlikler gösteren kurumların incelenmesi gerekmektedir. Bunlar, sınır dışı etme, soruşturma ve kovuşturma devri, takas, örtülü iade, hükümlülerin nakli ve sığınma ile iade arasındaki ilişkidir. Bu hususlarda bilgi sahibi olmak iade müessesesinin şart ve usullerini kavramada faydalı olacaktır.

2.6.1. Sınır Dışı Etme

Sınır dışı etme ve iade kavramlarının birçok benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Sınır dışı etme kavramının tanımını yaptıktan sonra iki kavram arasındaki benzer yanları daha sonra da farklılıklarını inceleyeceğiz.

Öncelikle uluslararası hukuk zemininde kabul edilen “devletin ülkesel egemenliği ” prensibi uyarınca, her devletin, yabancı bir kişinin kendi ülkesine girip girmeyeceğine ya da ülkesinde bulunan yabancı kişinin ülkesinde ikamet edip etmeyeceğine ilişkin karar verme yetkisine sahip olduğunu ifade etmeliyiz. İşte bu yetki doğrultusunda bir devletin gerekli gördüğü hallerde ülkesinde bulunan yabancı kişinin ikametine son verme işlemini kamusal anlamda sınır dışı etme yetkisi olarak tanımlamaktayız⁶³. Başka bir ifadeyle, *“Bir devletin kendi egemenlik haklarını kullanarak ülkesinde bulunan bir yabancı kişiyi yasalara aykırı bulunan bir vaziyetinden, karışmış olduğu bir suçtan veyahut da bulunduğu ülke için kamu güvenliği, kamu düzeni ya da kamu sağlığı bakımından ciddi bir tehdit oluşturduğundan bahisle vatandaşı bulunduğu ülkeye transit olarak gideceği bir yere ya da bir başka üçüncü ülkeye göndermesi şeklindeki tasarrufuna sınır dışı etme”*⁶⁴ denmektedir.

⁶² Anayasa'nın 38. maddesinin son fıkrası :

“Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez”

⁶³ AYBAY Rona, Yabancılar Hukuku, 2.baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 252

⁶⁴ ÇİÇEKLİ Bülent, Yabancılar ve Mülteci Hukuku, 5.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2014, s. 171

Ayrıca bir yabancı kişinin ülke sınırlarına zorla çıkarılması da sınır dışı etmek olarak ifade edilmektedir.⁶⁵

Sınır dışı etme müessesesinin uygulanması neticesinde bir yabancı kişinin ülke dışına çıkarılması söz konusu olduğundan suçluların iadesi kavramı ile ortak yönleri olduğu ifade edilmiştir⁶⁶. Bu benzerlik her iki kurumun da ancak yabancı kişiler hakkında uygulanabilmesinden kaynaklanmaktadır⁶⁷. Bu benzerliklerden ötürü bu iki kurum sıklıkla karıştırılmakta, zaman zaman ikame şeklinde kullanıldıkları görülmektedir. Ancak iki müessese arasında birçok önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Öncelikle ifade edilmelidir ki, iade işlemi iki ülke arasındaki var olan anlaşmalarda belirlenen hükümler neticesinde uygulanan ve nitelik olarak adli bir işlem olarak ifade edilen bir kurum iken, sınır dışı etme işlemi, bir yabancı hakkında, bulunduğu ülkenin vereceği tek taraflı bir kararla gerçekleştirilen idari bir işlemdir⁶⁸. Ülkemizde idari anlamdaki sınır dışı etme kararını vermeye yetkili makam “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) 53. maddesi uyarınca valiliklerdir. Karar valilikler tarafından re ’sen alınabileceği gibi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talimatları ile de alınabilmektedir.

Suçluların iadesi işleminin gerçekleşebilmesi için, karşılıklı olarak en az iki ülkenin iradelerinin birbirleriyle uyumu ve iadeye konu olay ile ilgili talep ve bu talebin kabulüne bağlılık söz konusu iken, sınır dışı etme işleminin uygulanabilmesi için egemenlik tasarrufu olan tek taraflı bir kararın varlığı yeterlidir⁶⁹. İadenin uygulanabilmesi için kural olarak daha önceki bir anlaşmaya ya da karşılıklı olarak bir irade birliğine ihtiyaç duyulurken, sınır dışı etme için herhangi bir anlaşma aranmamaktadır⁷⁰.

Suçluların iadesi işlemi, mahiyeti itibarıyla uluslararası hukuka dayanması ve işlemin sonuçları bakımından karşılıklı olarak taraf olan ülkelere bazı taahhüt ve yükümlülöklere mecbur bırakması yönünden uygulanan kişiye aynı zamanda bir yasal güvence sağlıyor iken, sınır dışı etme işlemi için aynı güvenceden bahsetmek söz konusu değildir⁷¹.

⁶⁵ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 21

⁶⁶ KOCA/ÜZÜLMEZ a.g.e. s. 807

⁶⁷ İÇEL, a.g.m. s. 695

⁶⁸ ERGÜL, Sınır dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme, s. 39-40

⁶⁹ ÖZGEN, a.g.e. s. 32

⁷⁰ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 964

⁷¹ EREM Faruk, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 1984, s. 243

Sınır dışı etme, devletler tarafından, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanması için verilen bir karar olması sebebiyle ulusal güvenlik tedbiri olarak ifade edilmektedir. İade işleminde ise temel amaç, suçluların cezasız kalmasının önlenmesidir.

Öte yandan yabancı kişinin iadeye konu edilebilmesi için, suç işlemiş olması ya da hakkında suç işlediğine ilişkin bir iddia bulunması gerekirken, sınır dışı etme işlemi için bu husus tedbir sebeplerinden biri olarak sayılmış olup, sınır dışı etme işleminin gerçekleşmesi için varlığı şart değildir⁷². Ayrıca suçluların iadesi işleminde talep edilen devlet yapmış olduğu iade işlemiyle talep eden devletin yararına bir işlemde bulunmaktadır. Sınır dışı etme işleminde ise bir yabancının ikameti sona erdirilerek yabancılar hukukundan kaynaklanan bir iç hukuk işlemi yerine getirilmektedir⁷³.

Uygulamada bazı devletlerin suçluların iadesi işlemi yerine sınır dışı etme işlemini tercih ettikleri görülmektedir. Uluslararası anlamda taahhütte bulunmayı gerektirmemesi sebebiyle sıklıkla tercih edilen bu yöntem sebebiyle 2014 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu bir rapor yayınlamıştır. Söz konusu raporda, suçluların iadesi hususunda devletler tarafından yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin, sınır dışı etme, olağanüstü teslim ya da resmi olmayan yollardan suçlunun nakledilmesi suretiyle bertaraf edilemeyeceği ve bu kurumlarla suçluların iadesi kurumunun yer değiştirmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir⁷⁴.

Son olarak 6706 sayılı Cezaî Konularda Uluslararası Adlî İş Birliği Kanunu'nda, suçluların iadesi ve sınır dışı etme kurumlarının birbirleri ile ilişkisini düzenlemiştir. Anılan kanunun 12. maddesi uyarınca iade işleminin uygulanması sırasında merkezi makam olan Adalet Bakanlığı'nın görüşü alınmadan sınır dışı etme işleminin yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Madde metninde devamla, iade talebi reddedilen ülkeye yapılacak olan sınır dışı etme işleminde de merkezi makam olan Adalet Bakanlığı'nın görüşünün alınması gerektiği düzenlenmiştir⁷⁵.

⁷² ERGÜL, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme”, s. 39-40

⁷³ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 195

⁷⁴ Ayrıntı için bkz. Report Of The Working Group On The Obligation To Extradite Or Prosecute (Aut Dedere Aut Judicare), 66th Session of the International Law Commission, A/CN.4/L.844, Parag. 28

⁷⁵ 6706 sayılı Kanun’un 12. Maddesi:

(1) Yabancı, iade sürecinde Merkezî Makamın görüşü alınmadan sınır dışı edilemez.

(2) Yabancı, Merkezî Makamın görüşü alınmadan, iade talebi reddedilen devlete sınır dışı edilemez.

2.6.2. Soruşturma ve Kovuşturma Devri

Uluslararası adli yardımlaşma türlerinden bir diğeri de soruşturma ve kovuşturma devridir. 6706 Adli İş Birliği Kanunumuzun 23. ve 25. maddelerinde düzenlenen soruşturma ve kovuşturma devri müessesesi, işlendiği iddia edilen bir suç ile ilgili bir ülkede başlatılan soruşturma ya da kovuşturma işlemlerine bir başka ülkede devam edilmesi işlemidir. Bu adli yardımlaşma türünün uygulanması bir ülkede başlatılmış olan soruşturma ya da kovuşturma işlemlerinin bir başka ülkeye devredilmesi veya başka bir ülkede başlatılmış olan soruşturma ya da kovuşturma işlemlerinin devralınması şeklinde gerçekleşmektedir.

Uygulamada sık rastlanılmayan bu adli yardımlaşma türünün ortaya çıkışı birkaç sebebe dayanmaktadır. Bu sebeplerden ilki, işlendiği iddia edilen suç ile ilgili gerek soruşturma ya da kovuşturmanın mahiyeti gerekse yargılamaya tabi tutulan kişilerin durumları dikkate alındığında, yargılama faaliyetinin birden fazla ülkenin yetkisine girmesinden kaynaklı ortaya çıkması muhtemel sorunlara çözüm üretme düşüncesidir. Bunun yanı sıra, konusu suç teşkil eden bir fiile ilişkin bir yargılama yapılması gerektiğini ifade eden ve ceza hukukunun temel prensibini oluşturan “Non Bis in Idem” kuralının aksine, aynı olaya ilişkin farklı ülkelerde birden fazla yargılama yapılması veya birden fazla cezalandırma yoluna gidilmesinin önlenmesi amacı da bir diğer sebep olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bu kurum sayesinde soruşturma ve kovuşturmalar, ceza hukukunun etkin uygulayıcısı olan ülkeler tarafından devralınıp, devrolunabilecektir⁷⁶.

6706 sayılı Adli İş Birliği Kanunumuzun 24. maddesinde soruşturma veya kovuşturmanın devredilmesine, 25. maddesinde ise, soruşturma veya kovuşturmanın devralınmasına ilişkin şartlar sıralanmıştır⁷⁷. Soruşturma veya kovuşturma işlemlerinin

⁷⁶ ULUTAŞ Ahmet /ATABEY Ömer Serdar, Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Adalet Yayınevi, 2012, s.2 ; ERTUĞRUL, a.g.e. s. 108. SOYASLAN Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. baskı, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2016, s. 170

⁷⁷ 6706 sayılı yasanın 24. Maddesi uyarınca:

(1) Üst sınırı bir yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yürütülen soruşturma veya kovuşturmalar;

Şüpheli veya sanığın yabancı devletin vatandaşı olması nedeniyle Türkiye’de hazır bulundurulamaması veya adli yardımlaşma yoluyla savunmasının alınamaması

b) Türk vatandaşı olan şüpheli veya sanığın yabancı devlette mutad olarak bulunması veya delillerin bu devlette olması nedeniyle devrin, gerçeğin ortaya çıkarılmasına imkân vermesi, hâllerinde devredilebilir.

(2) Soruşturma veya kovuşturmanın devri adli merciler tarafından talep edilir. Merkezî Makamın olumlu görüşü üzerine talep, ilgili devlete gönderilir. Bu işlem, soruşturma veya kovuşturmanın yürütülmesine engel değildir. Devir talebine, soruşturma veya kovuşturma dosyasının bir sureti ve gerekli olduğunda tercümesi eklenir. Devir talebinin kabul edilmesi ve istem üzerine delil niteliğindeki eşyalar da gönderilir.

devredilmesi usulü, turizm amaçlı ölkemize gelen yabancıların ölkemizde bulundukları süre zarfında soruşturma veya kovuşturma işlemlerinin tarafı olmaları ve yargılama faaliyetlerinin neticelenmesinden önce ölkelerine dönmeleri sebebiyle uygulama alanı bulmaktadır. Zira yabancıların yargılama aşamasında hazır bulundurulamamaları ya da adres ve kimlik bilgilerinin tespiti aşamasındaki bazı eksikliklerin adli yardımlaşma yoluyla savunmalarının alınmasına engel teşkil etmesi sebebiyle yargılama faaliyetleri gerçekleştirilememektedir. Böylelikle soruşturma veya kovuşturma devri yoluna başvurularak yargılama faaliyetlerinin sürüncemede kalmasının ve suçluların cezasız kalmasının önüne geçilmektedir. 6706 sayılı kanun dışında Türkiye'nin de taraf olduğu 1972 tarihli Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Konusunda Avrupa Sözleşmesi de soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin devri konusunda önemli bir kaynak olarak yer almaktadır.

6706 sayılı kanunun 23/2 fıkrası uyarınca bu müessesenin uygulanabilmesi için taraf devletlerarasında bir anlaşma bulunmasının zorunlu olmadığı, ölkelerin mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde de soruşturma veya kovuşturma devrini gerçekleştirebileceğini hükme bağlanmıştır.

(3) Soruşturmanın devri talebinin kabul edilmesi üzerine, Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesinde düzenlenen koşullara ve sonuçlarına bakılmaksızın kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir. Şüpheli hakkında yabancı adli merci tarafından dava açılması durumunda kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Dava açılmaması hâlinde, buna ilişkin kararın gerekçesi değerlendirilmek suretiyle soruşturmaya devam edilebilir.

(4) Kovuşturmanın devri talebinin kabul edilmesi üzerine durma kararı verilir. Sanık hakkında yabancı adli merci tarafından mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda düşme kararı verilir. Mahkûmiyet kararı dışında bir karar verilmesi durumunda, buna ilişkin kararın gerekçesi değerlendirilmek suretiyle kovuşturmaya devam edilebilir.

(5) Yabancı devletin soruşturma veya kovuşturmanın devrinin kabulüne ilişkin karardan vazgeçtiğini bildirmesi veya devredilen soruşturma veya kovuşturmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmediğinin Merkezî Makamca adli mercie bildirilmesi hâlinde soruşturma veya kovuşturmanın yürütülmesine karar verilir.

(6) Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde soruşturma veya kovuşturmanın devri talebiyle birlikte veya öncesinde, talep edilen devlet makamlarından elkoyma ve tutuklama dâhil bütün geçici tedbirlerin alınması istenebilir.

25. maddesi uyarınca:

(1) Yurt dışında işlenen ve Türk hukukuna göre zamanaşımına veya affa uğramamış, üst sınırı bir yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suç nedeniyle yabancı bir devlette yürütölen soruşturma veya kovuşturmalar devralınabilir. Ancak;

- a) Kişi, Türkiye'de mutad olarak bulunmuyorsa,
- b) Kişi, Türk vatandaşı değilse,
- c) Suç, talep eden devletin sınırları dışında işlenmişse,
- ç) Devir talebine konu fiil nedeniyle kişi daha önce Türkiye'de yargılanmışsa, devir talebi kabul edilmez.

(2) Merkezî Makamın uygun görmesi üzerine soruşturmanın veya kovuşturmanın devrine ilişkin talep, yetkili Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma veya kovuşturmanın devrine konu olan suça ilişkin soruşturma başlatır ve sonucuna göre işlem yapar.

(3) Talepte bulunan yabancı devlet mevzuatına göre yapılmış soruşturma veya kovuşturma işlemleri ve elde edilen deliller Türk hukuku bakımından geçerli sayılır

Bahsedildiği gibi soruşturma veya kovuşturma işlemlerinin devri, suç işleyen kişiler hakkında yürütülen yargılama faaliyetlerinin suçun işlendiği ülkede yerine getirilmesinin mümkün olmaması ve suçluların cezasız kalmasının önlenmesi amacıyla kişinin bulunduğu yerde yargılamasının yapılması için uygulanan bir adli yardımlaşma türüdür. İade müessesesinin uygulanma sebebi ise, iadesi istenen kişi hakkında bulunduğu ülkede yargılama faaliyetlerinin yerine getirilememesi değil, bu kişi hakkında, suçu işlediği yerde ceza yargılamasının yapılarak cezasız kalmasının önlenmesidir.

2.6.3. Örtülü İade

Bulunduğu ülkedeki adresinin tespiti yapılmış ve suç işlediği iddiası veya mahkûmiyet gerekçesiyle aranan kişinin, arayan devlet tarafından yargılama yapmak ya da cezasının infazını gerçekleştirmek maksadıyla iade müessesesi uygulanmadan teslim alınması işlemine gizlenmiş, örtülü iade denilmektedir. Bu örtülü iade olarak tanımlanan işlem, sınır dışı etme işlemi dolanarak teslim alma şeklinde gerçekleştirilebildiği gibi arayan devlet tarafından kişinin kaçırılması suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir⁷⁸.

Örtülü iade kavramını incelerken üzerinde durmamız gereken husus, iade müessesesini dolanarak da olsa ülkemize getirdiğimiz kişi hakkında yargılama yapmak ya da ceza infazını gerçekleştirmek hususunda iç hukukumuzda bir engel olup olmadığı ya da yargılama yapılması durumunda, bunun uluslararası hukukta bir hak ihlali olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Bu kapsamda iç hukuk mevzuatımızda yargılama yapılabilmesine ilişkin bir engel bulunmamaktadır. Hatta bu kapsamda PKK terör örgütü elebaşı Öcalan'ın ülkemize getirilerek mahkûm edilmesi olayında, yakalama ve kişinin ülkemize teslimi sırasında, kişinin yakalandığı yer olan Kenya yetkili makamlarının teslim sürecinden haberdar olması ve buna rıza göstermesi hususuna dikkat çeken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kişinin yargılanarak mahkûm edilmesinin yalnız başına ihlal olarak nitelendirilemeyeceğine karar vermiştir⁷⁹.

⁷⁸ SOYSAL Tamer , “Uluslararası Hukukta Sıra dışı Bir iade Örneği Olarak Çakal Carlos'un Sudan'dan Fransa'ya iade Edilmesi: Kısa Biyografi ve Maskelenmiş iade Prosedürüne AİHM Yaklaşımı”, Adalet Dergisi, S. 57, 2017, s. 6-7

⁷⁹ TEZCAN Durmuş /ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKTAR Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 2.baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 196

Yine benzer bir olayda, “Çakal Carlos ” olarak bilinen Ilich Ramirez Sanchez’in 1975 yılında Fransa’da iki Fransız vatandaşını öldürmesinin ardından bir süre firari olarak yaşadıktan sonra 1991 yılında Sudan’a sığınması ve 1994 yılında Sudan tarafından Fransa’ya teslim edilerek Fransa’da ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılması olayında da, AİHM 1996 yılında, kişinin teslimi konusunda iki ülkenin anlaşması sebebiyle tek başına bahsi geçen kişinin mahkeme kararı olmadan Fransa’ya götürülmesinin ihlal olarak kabul edilemeyeceği yönünde karar vermiştir⁸⁰.

Bahsi geçen örneklerden de anlaşılacağı üzere karşı devletin bilgisi ve rızası dâhilinde örtülü iade sonucu ülkemize getirilen kişi hakkında yargılama yapılmasında hem iç hukukumuz hem de uluslararası hukuk bakımından bir sakınca bulunmamaktadır.

İfade edildiği üzere örtülü iade müessesesinde suç işleyen yabancı bir kişinin, yargılanması veya hakkındaki mahkûmiyet hükmünün infaz edilmesi amacıyla başka bir ülkeye teslimi söz konusudur. Bu anlamda iade müessesisiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Ancak iki kurum arasındaki en önemli fark, örtülü iadenin tanımından da anlaşılacağı üzere, iade süreci işletilmeden iade işleminin yapılmasıdır.

2.6.4. Hükümlülerin Nakli

Suçluların iadesi kurumuna kavramsal ve içerik olarak benzerlik gösteren bir diğer uluslararası adli yardımlaşma çeşidi de hükümlü naklidir. Bir suçlunun, hakkında verilen hürriyetini kısıtlayan cezasını, mahkûm olduğu ülkede çekmekte iken bu cezanın tamamını veyahut bir kısmını başka bir ülkede tamamlaması için nakledilmesi işlemine hükümlü nakli denilmektedir.

Bu adli yardımlaşma türünün amacı, kendi ülkesinden başka bir ülkede hürriyeti kısıtlayıcı bir cezaya mahkûm edilen kişinin, bu cezanın infazını kendi ülkesinde infaz ederek topluma yeniden kazandırılması ve ıslah edilmesine katkı sağlanmasıdır⁸¹. Bu kapsamda değerlendirildiğinde hükümlü naklinde hedeflenen amaç, hükümlülerin ıslah edilerek topluma kazandırılması iken, iadede de hedeflenen amaç suçluların cezasız kalmasının önlenmesidir.

⁸⁰ SOYSAL, a.g.m. s. 2, 4, 9

⁸¹ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 107

Genel mahiyetteki tanımından da anlaşılacağı üzere hükümlü nakli işlemine konu olan kişinin hükümlü olması gerekmektedir. Bu sebeple hükümlü nakli ile suçluların iadesi kurumlarının birbirlerine en çok benzerlik gösterdiği an hükümlülerin iadesi noktasında olacaktır. Zira iade işlemine konu olan kişinin hükümlü olması şart olmayıp, suç işlediği iddia edilen şüpheli ya da sanık olma durumu da söz konusudur⁸². İki kurum arasındaki en belirgin benzerlik burada kendini göstermekte olup, genel anlamda incelediğimizde ise, iki kurum arasında birçok esaslı farklılıklar olduğunu görmekteyiz.

Hükümlü nakline konu kişinin hükümlü olması gerektiği ancak iade işlemine konu olan kişinin hükümlü, şüpheli veya sanık olabileceği farkını belirttikten sonra, bir başka önemli farkın ise uygulanan işleme rıza gösterilmesinin gerekip gerekmediği yönündedir. Hükümlü naklinde kişi nakline rıza göstermediği takdirde işlemin gerçekleşmesi mümkün değildir. İade işleminde ise kural olarak rızaya ilişkin bir şart aranmamaktadır. Bilakis kişinin rıza göstermediği durumlarda dahi iade işleminin gerçekleştirilebileceği uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan bir yükümlülüktür⁸³.

6706 sayılı yasada hükümlü nakline ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Anılan kanunun 30. maddesinde Türkiye'ye hükümlü nakli, 31. maddesinde Türkiye'deki infaz şekli, 32. maddesinde hükümlünün başka ülkeye nakli ve 33. Maddesinde ise yabancı ülkedeki infazın sonuçlarına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır⁸⁴.

⁸² ERTUĞRUL, a.g.e. s. 105-106

⁸³ DUMAN Berat , “Türk Hukukunda Geri Verme Kurumu ve Usulü”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 24, 2016, s. 667-668

⁸⁴ 6706 sayılı yasanın 32. Maddesi uyarınca:

(1) Türk mahkemeleri tarafından hakkında mahkûmiyet kararı verilen ve ceza infaz kurumunda bulunan hükümlü, aşağıdaki koşulların birlikte bulunması hâlinde cezanın infazı amacıyla yabancı devlete nakledilebilir:

a) Hükümlünün nakledileceği devletin vatandaşı olması veya bu devlet ile güçlü sosyal bağlarının bulunması.

b) Hükümlünün veya kanunî temsilcisinin rıza göstermesi.

c) Mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olması.

ç) Mahkûmiyet kararına konu fiilin nakli istenen devlet hukukuna göre suç teşkil etmesi.

d) Merkezî makamlarca aksi kararlaştırılmadıkça, talep tarihinde, hükümlünün ceza infaz kurumunda infazı gereken en az altı ay hapis cezasının bulunması.

e) Hükümlü hakkında başka bir suçtan dolayı, Türkiye’de bir soruşturma veya kovuşturma bulunmaması.

(2) Hükümlü, kanunî temsilcisi veya yakını tarafından Türkiye’den başka bir devlete nakil talebinde bulunulması hâlinde, bu devlet makamlarına;

a) Mahkûmiyet kararının onaylı sureti,

b) Hükme esas alınan kanun maddelerinin metni,

c) Hükümlünün veya kanunî temsilcisinin nakle rıza gösterdiğine dair belge,

ç) İnfazı gereken bakiye cezayı gösteren belge,

d) Gerekli görüldüğü takdirde, hükümlünün sağlık durumunu gösteren tıbbî raporlar ile hastalığı varsa tedavisine ilişkin tavsiyeleri içeren belgeler,

e) Gerekli görüldüğü takdirde bu fıkra da belirtilen belgelerin tercümeleri, gönderilir.

Ayrıca Türkiye, Avrupa Konseyi nezdinde hazırlanan 19/6/1985 tarihinde imzalanan ve 1/1/1988 tarihinde yürürlüğe giren "Hükümlülerin Nakline Dair Sözleşmeye (Convention on the Transfer of Sentenced Persons)" taraftır⁸⁵.

2.6.5. Sığınma ve İade İlişkisi

Sığınmayı dini, siyasi ve felsefi anlamdaki düşüncelerinden veya bu kapsamdaki eylemlerinden ötürü ya da bu hususlarla ilintili olarak işlemiş olduğu bir suç neticesinde, takip edilen veya takip edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir kişinin bir başka ülkeye ya da bulunduğu ülkedeki yabancı devlet temsilciliğine başvurarak korunma isteminde bulunması olarak tanımlayabiliriz⁸⁶.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14'üncü maddesinin kabulüne kadar sığınma kişiler için kişisel bir hak olarak kabul edilmiyor iken, bu maddenin yürürlüğe girmesi ile beraber artık sığınma hakkı, bireysel bir hak olarak kabul edilmeye başlanmıştır⁸⁷.

Sığınma müessesesi, aralarında nitelik anlamında pek fark bulunmayan ancak iade hukuku ile münasebeti itibari ile temel bir ayrım bulunan iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, ülkesel sığınma ve ülke dışı yani diplomatik sığınmadır. Ülkesel sığınmada, sığınma isteminde bulunan kişiye yani sığınmacıya yönelik iade hukuku kaidelerinin uygulanması, devletlerin egemenlik haklarının yansıması şeklinde ifade edilmektedir. Ancak diplomatik sığınma için aynı durumdan bahsetmek söz konusu

(3) Nakil koşullarının bulunmadığının, naklin, hükümlünün sosyal rehabilitasyonuna katkı sağlamayacağının, ceza adaletinin amaçlarına hizmet etmeyeceğinin veya Türkiye'nin millî güvenliği ile temel çıkarlarına uygun düşmeyeceğinin anlaşılması hâlinde, nakil talebi Merkezî Makam tarafından reddedilebilir.

(4) Hükümlünün hapis cezası ile birlikte adli para cezasının bulunması hâlinde, nakle karar verilebilmesi için adli para cezasının ödenmesi gerekir. Adli para cezasının ödenmemesi hâlinde, ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarı hapis cezasına çevrilir. Hükümlünün Türkiye'de infaz edilen cezası, öncelikle adli para cezasından çevrilen hapis cezasına mahsup edilir. Hükümlünün ceza infaz kurumunda kaldığı süre adli para cezasından çevrilen hapis cezasını karşılamadığı takdirde infazı gereken bakiye, hapis cezasına eklenir. Bulunan ceza miktarı yabancı devlete bildirilir ve kabul edilmesi hâlinde nakle karar verilebilir.

(5) Nakil talebinin kabul edilebilmesi için yargılama giderlerinin ödenmiş olması gerekir. Ancak, hükümlünün yargılama giderlerini ödeyebilecek durumda olmadığına anlaşılması hâlinde, yargılama giderleri ödenmeden de nakle karar verilebilir.

(6) Hükümlünün nakline karar verilebilmesi için naklin yapılacağı devletten hükümlünün ceza infaz kurumunda kalacağı süre ve infazın nasıl yapılacağının bildirilmesi istenir. Bu bilgi hükümlüye tebliğ edilir.

(7) Yabancı devletin muvafakat vermesi üzerine hükümlünün nakline Adalet Bakanı karar verir.

⁸⁵ <http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/ak.html> Erişim tarihi 08/05/2020

⁸⁶ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 959

⁸⁷ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 959

olmayacaktır. Şöyle ki, diplomatik sığınma durumunda, istemde bulunan kişinin talebinin kabul edilmemesi halinde, kişinin teslimine ilişkin usul hakkındaki yetki, zaten kişinin bulunduğu ülkeye verilmektedir. Böylelikle, ülke dışı diplomatik sığınma durumunda, uluslararası ve iç hukuk kurallarının iadeye ilişkin hükümlerinin uygulanması mümkün olamayacaktır⁸⁸.

Sonuç itibarıyla açıkladığımız gerekçeler nazarında sığınma, suçluların iadesine mani olan bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca siyasi bir suça ilişkin sığınma talebinde bulunan kişinin iade işlemine konu edilemeyeceği ve sığınılan ülke tarafından da yargılanamayacağına ilişkin görüş, uluslararası ceza hukukunun siyasi sığınma hakkını genel prensip olarak değerlendirmesinin bir tezahürüdür⁸⁹.

2.6.6. Takas

Suçluların iadesi kavramı ile benzer bir kavram olarak değerlendirilmesi sebebiyle açıklanması hususunda yarar gördüğümüz bir başka kavram ise takastır. Uygulamada pek fazla rastlanılmayan bu kavramın iç hukuk literatürüne girişi 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'na dâhil edilmesi ile gerçekleşmiştir. Anılan kanunun 26. Maddesine 2014 yılında dâhil edilen bu kavramın, iade işleminden farklı bir kavram olarak karşımıza çıktığını ifade etmeliyiz⁹⁰.

Söz konusu düzenleme “ Türk vatandaşları hariç olmak üzere, tutuklu veya hükümlü bulunanlar, millî güvenliğin veya ülke menfaatlerinin gerektirdiği hâllerde Dışişleri Bakanının talebi üzerine, Adalet Bakanının teklifi ve Başbakanın onayı ile başka bir ülkeye iade edilebilir veya başka bir ülkede tutuklu ve hükümlü bulunanlar ile takas edilebilir” şeklindedir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, Türk vatandaşlarının takas müessesesi kapsamına dâhil edilmesi mümkün değildir. Yine madde metnine göre takas işleminin konusunu oluşturan kişilerin yalnızca tutuklu ve hükümlüler olacağı ifade edilerek, işlemin kapsamı belirlenmiştir. Bu düzenlemenin ardından işleme konu kişilerin istemleri dışında ve herhangi bir mahkeme kararı bulunmaksızın başka bir ülkeye teslim edilmesinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin hakları ile işkence yasağına ilişkin

⁸⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 960

⁸⁹ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 386

⁹⁰ SOYSAL, Tamer, “Sınır Dışı (Deportation) ve Suçluların İadesi (Extradition) İlişkisi: Bağlantılar, Farklar Ve Değerlendirmeler”, s. 25

düzenlemeleri hilafına birçok uygulamaya sebebiyet vermesinin söz konusu olabileceği ifade edilmiştir. Bu sebeple düzenlemenin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde birçok hak ihlaline sebebiyet verebileceğine ilişkin birçok eleştiri getirilmiştir.⁹¹

İlgili hüküm Anayasa Mahkemesi'nin 30.12.2015 tarih ve E. 2014/122, K. 2015/123 sayılı kararıyla iptal edilmiş ve bu karar 01.03.2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. İptale ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin kararının ardından, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun aynı maddesine 01.02.2018 tarih ve 7078 sayılı Kanunla öncekine nazaran daha fazla güvence içeren bir hüküm düzenleme altına alınmıştır. Bu hükme göre; "Türk vatandaşları hariç olmak üzere tutuklu veya hükümlü bulunanlar; ırkı, etnik kökeni, dini, vatandaşlığı nedeniyle cezalandırılmayacağı, onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulmayacağı ya da işkence ve kötü muameleye maruz kalmayacağına ilişkin güvenceler bulunması kaydıyla, milli güvenliğin veya ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Dışişleri Bakanının talebi üzerine Adalet Bakanının teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile başka bir ülkeye iade edilebilir veya başka bir ülkede tutuklu ya da hükümlü bulunanlar ile takas edilebilir". Madde metninden de anlaşılacağı üzere takas işlemine konu kişinin, ırk, etnik köken, din ve vatandaşlığına ilişkin yapılacak değerlendirmelerle cezalandırılmayacağı hususu ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin hakları kapsamındaki muhtemel ihlallerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yine takas işlemine konu olan kişilerin onur kırıcı bir ceza ya da muameleye tabi tutulamayacağına ve işkence veya kötü muameleye tabi tutulamayacağına ilişkin hususlar ile de AİHS'nin işkence yasağı kapsamındaki ihlallerinin engellenmesi amaçlanmıştır. Tüm bu ihlallerin önlenmesine yönelik güvencelerin yanı sıra, herhangi bir adli inceleme yapılmaksızın sadece idari bir kararla gerçekleştirilecek olan takas işleminin, iadeye ilişkin gerek iç mevzuatımızdaki düzenlemelere gerekse uluslararası anlaşmalarla belirlenen düzenlemelere aykırılık teşkil edeceği ifade edilmiştir. Bu aykırılıklar sebebiyle de AİHM nezdinde ihlale ilişkin söz bahsedilen sakıncaların tekrar gündeme gelmesine sebep olabileceği dile getirilmiştir. Bu konuda Fas Kralı 2. Hasan'a yönelik başarısız suikast girişimi neticesinde İngiltere'ye sığınan Albay Amekrane'nin hâkim kararı olmaksızın İngiltere tarafından Fas'a iade edilmesi üzerine dava açılmış ve söz konusu davada ön inceleme kararı verilmiştir. Yine 1986 tarihli Bozano-Fransa kararında da,

⁹¹ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 218

hâkim kararı olmaksızın bir kişinin başka bir devlete tesliminin AİHS'nin özgürlük ve güvenlik haklarına ilişkin düzenlemeler içeren 5. maddesine aykırı olduğu ifade edilmiştir⁹².

2.7. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE SUÇLULARIN GERİ VERİLMESİ

2.7.1. Genel Olarak

Bu bölümde, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ve işleyiş tarzı ile birlikte UCM bünyesinde suçluların iadesine ilişkin uygulamaların klasik anlamdaki suçluların iadesi müessesesiyle olan farklarından ve özellikle vatandaşın iade edilemezliği ilkesi perspektifinden incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ortaya çıkışı, uluslararası anlamda genel ve sürekli mahiyette bir ceza mahkemesinin bulunmayışından ve böyle bir mahkemeye duyulan ihtiyaçtan ileri gelmiştir. 1998 yılında Roma'da yapılan konferans neticesinde Roma Statüsü ile bu eksiklik giderilmiştir⁹³. UCM'nin kuruluş sürecini incelediğimizde birçok hükümet dışı örgüt ve uluslararası organizasyon ile Birleşmiş Milletler organlarının uzun süreli çalışmalarının neticesinde ortaya çıktığını görmekteyiz. Kuruluşa hizmet eden sürece geçici olarak kurulan pek çok ceza mahkemesinin varlığının da katkı sağladığını ifade etmeliyiz. Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemesi, Tokyo Uluslararası Askerî Mahkemesi, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ve son olarak Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi bu mahkemelerden bir kaçıdır. Özellikle son dönemde kurulan ve geçici nitelikte (ad hoc) olan Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, sadece kuramsal düzeyde olmayan, yargılamalarındaki maddi ve usul hukukuna ilişkin karar ve uygulamaları da sürekli anlamda uluslararası bir ceza

⁹² TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 218

⁹³ Uluslararası Ceza Mahkemesi, 60 devletin onayıyla 1 Temmuz 2002 tarihinde göreve başlamıştır. Bkz. AKSAR Yusuf, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış, Uluslararası Hukuk ve Politika, Yıl: 1, Sayı: 3, 2005, s. 1

mahkemesinin kurulmasına önemli katkılar sağlamıştır. Nihayetinde Roma Statüsü ile geçici olmayan ilk uluslararası ceza mahkemesi (UCM) kurulmuştur⁹⁴.

UCM'nin kurucu anlaşması olan Roma Statü'sündeki düzenlemelerle mahkemenin kuruluşu, oluşumu, yetkileri ve diğer hususlara ilişkin kapsamı belirlenmiştir. Bu kapsamda: Mahkeme 18 hâkimden oluşmaktadır. Mahkeme istinaf, birinci derece ve hazırlık olarak adlandırılan 3 bölüme ayrılmakta ve bünyesinde ayrı bir savcılık bölümü bulunmaktadır. Gerçek kişiler ve soykırım, savaş ve saldırı suçları ile insanlığa karşı suçlar mahkemenin yargılama yetkisi kapsamındadır. Mahkeme, yargılama yetkisine sahip olduğu suçlar bakımından, suçu bizzat işleyen kişi dışındaki azmettiren, suç ortağı ya da suça yardım eden kişileri de yargılama yetkisine sahiptir. Statünün yürürlüğe girmesinden itibaren işlenen suçlar yönünden mahkeme yetkilidir. Mahkemenin yer bakımından yargılamasına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmaması sebebi ile yer anlamında bir yetki sınırlaması olmadığının kabulü gerekmektedir⁹⁵.

UCM'nde yargılamaya başlanılabilmesi için taraf devletlerden birinin ya da Güvenlik Konseyinin başvuruda bulunması veya savcılık makamı tarafından resen soruşturma açılması gerekmektedir. Savcılık tarafından hazırlanan iddianame hazırlık bölümüne sunulur, burada yapılacak değerlendirmenin ardından yargılama yapılması gerektiği sonucuna ulaşırsa, birinci dairede yargılamaya başlanılmaktadır. Mahkemede kararlar oy çokluğu ile alınmakta olup, süreli olarak en fazla 30 yıl hapis cezası verilmesi mümkün iken, ağır suçlar için müebbet hapis cezası verilebilmesi de mümkündür. Verilen karar sonrasında istinaf ve karar gözden geçirme yolları açıktır. Yargılama neticesinde verilen mahkûmiyet hükmünün infaz etme görevi, mahkeme tarafından yerine getirmeyi kabul eden devletlerden birine tevdi edilmektedir⁹⁶.

Son olarak UCM'nin yargı yetkisinin devletlerce nasıl kabul edileceği hususuna değinmek gerekecektir. Bu kapsamda iki ihtimal bulunmaktadır. Birincisi ve en tabii olanı statüye taraf olarak mahkemenin yargı yetkisi devletlerce kabul edilebilecektir. (m.12/1) İkinci yöntem ise, statüye taraf olmayan bir devletin mahkemeye bildirimde bulunarak belirli bir suç yönünden mahkemenin yetkisinin kabul edildiğinin açıklanması yoludur. (m.12/2-3) Suçun işlendiği devlet veya suçlunun vatandaşı olduğu devlet

⁹⁴ ŞEN Ersan, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 19-29, BAYILLIOĞLU Uğur, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye, AÜHFD, Yıl:2007, C: 56,Sayı: 1, s. 54

⁹⁵ PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Ankara, Turhan, s. 665

⁹⁶ PAZARCI, a.g.e. s. 151; HALATÇI, Ülkü, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisini Kullanabilmesinin Önkoşulları", Uluslararası Hukuk ve Politika, S. 3, Y. 1, 2005, s. 72

bahsettiğimiz iki yöntemden biri vasıtasıyla mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş ise, mahkeme suçun işlendiği yerin taraf devlet olması durumunda yargılama yetkisine sahiptir. Aynı zamanda suçun işlendiği devlet, taraf bir devlet olmasa dahi suçun faillerinin bu devletin vatandaşı olması durumunda da UCM yargı yetkisine sahiptir. (m.12/2-3 ve m.13/a ve c)

2.7.2. Vatandaşın İadesine İlişkin Hüküm ve Sonuçları

Ülkemizin UCM Statüsüne taraf olmadığını belirtmekle birlikte 6706 sayılı kanunumuzun 11/1-a bendinde iadenin kabul edilemeyeceği haller arasında kişinin Türk vatandaşı olmasının sayıldığı ancak Uluslararası Ceza Divanına⁹⁷ taraf olmanın gerektirdiği yükümlülüklerin hariç olduğu ifade edilmiştir. Bu hüküm, hâlihazırda taraf olmasak da ilerleyen zamanlarda statüye taraf olmamız ve talep edilmesi durumunda Türk vatandaşının yargılanmak üzere Uluslararası Ceza Divanına iadesinin söz konusu olabileceğini göstermektedir. Yine aynı kapsamda Anayasamızın 38. maddesine 2004 yılında eklenen son fıkra uyarınca vatandaşın Uluslararası Ceza Divanına (UCD) taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler haricinde iadesinin mümkün olmadığı hüküm altına alınmıştır. Keza 5237 sayılı TCK'nin mülga 18/2 maddesinde de benzer bir hüküm bulunmaktaydı. Tüm bu iç hukukumuzda yer alan düzenlemeler her ne kadar günümüz itibari ile UCM Statüsüne taraf olmasak da muhtemel taraf olmamız durumu değerlendirilerek hazırlanmıştır.

UCM Statüsüne taraf olunması durumunda vatandaşın iade edilmesi düzenleme altına alınmışsa da şu an için taraf olmamız sebebiyle bu düzenlemelerin herhangi bir hukuki sonuç doğurduğundan bahsedemeyiz. Ülkemizin Statüye taraf olması ve bir vatandaşımızın UCM'nin yargılama yetkisine giren bir suç işlemesi durumunda yargılama yetkisindeki önceliğin Türk mahkemeleri olması tamamlayıcılık ilkesinin bir gereğidir. Yapılacak olan bu yargılamanın, vatandaşlarımızı UCM'nin yargılama yetkisinden koruma noktasında önemli bir işleve sahip olmasının yanı sıra Statüye taraf olmamızla ülkemizin uluslararası hukuk kapsamında üstlendiği yükümlülüğün bir gereği olduğunu da ifade etmeliyiz. Aslında ülkemiz tarafından yapılacak olan yargılama faaliyetleri, vatandaşlarımızın UCM'nce yargılanmasına mani

⁹⁷ Doktrinde Uluslararası Ceza Mahkemesi ibaresini tercih edenler olduğu gibi, Uluslararası Ceza Divanı ifadesini tercih edenler de bulunmaktadır. Bkz. PAZARCI, a.g.e. s. 667; ASLAN, M. Yasin; Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye'ye Etkileri, AÜHFD, C: 56,Sayı: 4,2007, s. 56; HALATÇI, a.g.m. s. 72

olması açısından zorunluluk taşımaktadır. Zira savcılık makamınca başlatılan soruşturmanın durdurulması ancak bu şekilde sağlanabilecektir⁹⁸.

Türk hukukunda vatandaşın iade edilmezliği prensibine istisna oluşturan bu düzenlemeler ile taraf olunması durumunda vatandaşımızın, UCM'nin yargılama yetkisine giren bir suçu işlediği takdirde mahkemeye teslim edilebileceği açısından bir sorun bulunmamaktadır. Ancak yargılamayı Statüye taraf bir başka ülkenin yapması durumunda vatandaşımızın yargılamayı yapan ülkeye teslim edilip edilemeyeceği hususunda bir sorun ile karşı karşıya kalmaktayız. Düzenlemelerin mahiyetinden vatandaşın tesliminin yargılama yapma yetkisine sahip olan UCM'ne olması gerektiği değerlendirilse de, Statüye taraf olan ve yargılama yetkisine sahip olan bir başka ülkeye teslimin mümkün olmadığına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple vatandaşın yabancı bir ülkeye tesliminin de söz konusu olabileceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulabileceği ifade edilmektedir⁹⁹.

Bu kapsamda gerek 6706 sayılı yasadaki 11/1-a maddesindeki düzenlemeye gerekse Anayasa'nın 38. maddesinin son fıkrasındaki düzenlemeye baktığımızda, her iki metinde de Türk vatandaşının iadesinin ancak UCD'ye taraf olunmasının gerektirdiği yükümlülüklerde söz konusu olabileceği ifade edilmiştir. Bu düzenlemede vatandaşın hangi şartlarda iade edilebileceği belirtilmiş olup, nereye iade edileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin taraf olduğunu da varsayarak, yargılama yapma yetkisinin başka bir devlette olduğu bir durumda, UCD'ye taraf olmamızın gerektirdiği yükümlülükler neticesinde Türk vatandaşının başka bir ülkeye iadesi gerekiyorsa, mevcut kanuni düzenleme ışığında Türkiye tarafından bu talebin kabul edilmesinin mümkün olduğunu değerlendirmekteyiz. Aksi durumda, UCD'ye taraf olmayan devletlerin doğal olarak vatandaşlarını iade etmeyecekleri, taraf olan devletlerin de ekseriyetinin, vatandaşlarının başka bir devlette yargılanmalarını istemeyecekleri için iade etmeyecekleri düşünüldüğünde söz konusu müessesenin, yargılamanın UCD tarafından yapılması dışında faaliyet göstermesi mümkün gözükmemektedir.

⁹⁸ BAYILLIOĞLU, a.g.m. s. 70, ÖZBUDUN Ergun; Türk Anayasa Hukuku, Yetkin, Ankara, 2005 s. 59

⁹⁹ BAYILLIOĞLU, a.g.m. s. 75

2.8. ULUSLARARASI DÜZEYDE ARAMA YÖNTEMLERİ

2.8.1. INTERPOL Kapsamında Uluslararası Arama Yöntemi

INTERPOL (International Criminal Police Organization-Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı) adi suçların işlenmesinin önlenmesi veya işlenen adi suçların cezalandırılması amacıyla faaliyet gösteren uluslararası bir kuruluştur¹⁰⁰. INTERPOL, ana tüzüğü uyarınca etnik, dini, siyasi ve askeri konularda faaliyet gösterememektedir. Bahsi geçen bu konulara ilişkin kırmızı bülten taleplerinin reddedildiğine uygulamada sıkça rastlanılmaktadır. Bu taleplerin reddedildiği durumlara ilişkin karşımıza çıkan en büyük sorun hangi suçların etnik, dini, siyasi veya askeri kapsamda kabul edileceğidir. Zira buna ilişkin bir tanımlama yapılmamıştır. Pek tabi bu belirsizlik hali uygulamada keyfi kararlar verilmesine, suç ve suçlulukla mücadele kapsamında kurulmuş olan bu uluslararası kuruluşun amacına hizmet etmesinde aksaklıklara yol açmaktadır¹⁰¹. Ülkemizin de bu kapsamı belirlenememiş uygulamalar sebebiyle terör örgütü üyeliği suçlarına ilişkin birçok talebinin somut eylemlerin belirtilmediği gerekçesiyle kabul edilmediği görülmektedir¹⁰².

INTERPOL kuruluş amacına uygun faaliyetlerinin yürütülebilmesi için resmi dil olarak kabul edilmiş olan İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Arapça dillerinde, her biri farklı bir amaca hizmet eden bültenler yayınlamaktadır. Bunlar; Mavi, sarı, yeşil, siyah, çalıntı sanat ve tarihi eserler bülteni, modüs operandi ve tez konumuz olan suçluların iadesi kapsamında ayrıntılı olarak daha sonra inceleyeceğimiz kırmızı bültendir. Kısaca bu bültenlerden bahsetmek gerekirse;

Mavi Bülten: Yeri bilinmeyen ya da tespit edilemeyen uluslararası suçlunun yer tespitinin sağlanması amacıyla çıkarılmaktadır.

Sarı Bülten: Kayıp durumunda olan kişilerin bulunması amacı ile çıkarılmaktadır.

Yeşil Bülten: Sabıkası bulunan uluslararası suçlu hakkında gerekli bilgiler verilerek, suçlunun bulunduğu ülkeye uyarıda bulunma maksadıyla çıkarılmaktadır.

¹⁰⁰ Interpol'e üye devletler için bkz <https://www.egm.gov.tr/interpol/uyeulkeler>

¹⁰¹ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 40

¹⁰² ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s.40, TEZCAN, Durmuş, "Uluslararası Suçlulukla Mücadele Interpol ve Faaliyetleri", Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1998, s. 358

Siyah Bülten: Kimlik tespiti yapılması mümkün olmayan cesetlerin teşhis edilebilmesi amacı ile çıkarılmaktadır.

Çalıntı Sanat ve Tarihi Eserler Bülteni: Ülkelerden çalınan kültür ve sanat eserlerinin bulunması amacı ile çıkarılmaktadır.

Modüs Operandi: Bu bülten ise, daha karmaşık yapıda işlenen suçlar ilgili üye devletlere detaylı bilgiler verilmesi ile suç ve suçlulukla mücadelede katkı sağlaması amacı ile çıkarılmaktadır¹⁰³.

2.8.1.1. Kırmızı Bülten

Kırmızı bülten, bir ülkenin adli makamları tarafından hükümlü, sanık veya şüpheli statüsünde bulunan bir kişinin talep eden ülkeye iadesi amacıyla yakalanmaları için INTERPOL ana sözleşmesinin 3. Maddesi uyarınca INTERPOL Genel Sekreterliği tarafından düzenlenen ve aranan şahsa ilişkin kimlik bilgileri, şahsın aranmasına sebep olan suç bilgileri, şahsa ait mevcut olan fotoğraflar ve parmak izleri ile birlikte şahsın yakalanması halinde alınması gereken tedbirleri içeren ve geçerlilik süresi 5 yıl olan bültendir¹⁰⁴.

İç hukukumuzdaki uygulamada Türkiye'nin talep edilen devlet olması durumunda, ülkemiz ile istemde bulunan ülke arasında suçluların iadesi işlemini gerçekleştirilmesine imkân tanıyan ikili bir anlaşma veya mütekabiliyet prensibine dayalı bir uygulama bulunması ya da istemde bulunan ülkenin de tarafı olduğumuz SİDAS'a taraf olması halinde, anılan sözleşmenin 16. Maddesi uyarınca hazırlanmış olan kırmızı bülten talebinin bulunması, aranan şahsa yönelik geçici tutuklama tedbirinin uygulanmasına olanak sağlamakta ve şahsın iadesine yönelik hazırlanması gereken evraklar geçici tutuklama kararının hemen ardından istemde bulunan ülkeden talep edilmektedir¹⁰⁵.

Uygulamada Türkiye'nin talep eden devlet olması halinde ise, ülkemizde suç işleyen kişinin yurt dışına çıkış yaptığıının tespitinin ardından kişi hakkında soruşturma veya kovuşturma evresinde verilmiş bir tutuklama kararı bulunmalı ya da kişi hakkında

¹⁰³ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s.37; Adalet Bakanlığının 1.3.2008 tarihli ve B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06. 02/7-1 sayılı Genelgesi ve bu genelgenin 16/11/2011 tarihli güncellenen B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06. 02/7-4 sayılı genelgesi

¹⁰⁴ <http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/genelgeler/69-4%20Nolu%20Genelge.pdf> erişim tarihi 14/05/2020; TEZCAN, a.g.e. s. 362

¹⁰⁵ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 37

verilen mahkûmiyet hükmünün infazı amacı ile ilgili Cumhuriyet başsavcılığı tarafından verilmiş bir yakalama kararının bulunması, kişinin kırmızı bülten çıkarılarak iadesi amacı ile aranmasının sağlanması için gereklidir¹⁰⁶. Kişi hakkında soruşturma ya da kovuşturma yürüten ilgili adli makamlar tarafından hazırlanan bu evrakların Adalet Bakanlığı'na ulaşmasının ardından, ilgili evraklar Adalet Bakanlığı tarafından İçişleri Bakanlığı'na iletilmektedir. İçişleri Bakanlığı ise bu evrakları kırmızı bülten kararı çıkarılması için INTERPOL Genel Sekreterliği'ne göndermektedir. Interpol Genel Sekreterliğince kırmızı bülten kararının çıkarılmasına karar verilmesi üzerine bu karar, aynı sırayla talepte bulunan soruşturma veya kovuşturma yürüten adli makamlara geri gönderilmektedir.

2.8.1.2. Difüzyon Mesajı

Kırmızı bülten kararı çıkarılması gereken durumlarda, bu bültenin çıkarılması için evrakların hazırlanması ve INTERPOL Genel Sekreterliğine iletilmesi için geçecek olan süredeki zaman kaybının önlenmesi amacıyla yine kırmızı bülten kararı çıkarılması için aranan şartlar doğrultusunda, bir suç işlenmesi ya da bir olayın meydana gelmesinin hemen ardından kişinin iadesi amacıyla arattırılmasını teminen ilgili devlet İnterpoller tarafından diğer üye devlet İnterpollerine gönderilen yazıya difüzyon mesajı denilmektedir. Ancak difüzyon mesajının geçerlilik süresi kırmızı bültendekinden farklı olarak bir yıldır¹⁰⁷.

Kırmızı bülten ya da difüzyon mesajının ardından iadesi amacıyla aranan kişinin yakalanması durumunda iade işlemleri, kişinin yakalandığı ülke hukukuna göre başlatılmaktadır.

2.8.2. Avrupa Tutuklama Müzekkeresi

Avrupa Birliği Konseyi, AB antlaşmasının ve Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın verdiği yetki çerçevesinde faaliyetlerde bulunan bir organdır¹⁰⁸. Bu konsey tarafından 13 Haziran 2002 tarihinde yapılan toplantıda, "*Avrupa Tutuklama*

¹⁰⁶ Adalet Bakanlığının 1.3.2008 tarihli ve B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06. 02/7-1 sayılı Genelgesi ve bu genelgenin 16/11/2011 tarihli güncellenen B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06. 02/7-4 sayılı genelgesi

¹⁰⁷ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 39

¹⁰⁸ BOZKURT, Enver/ ÖZCAN, Mehmet/ KÖKTAŞ, Arif, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara, Nobel Yayınevi, 2001, s. 64

Müzekkeresi ve Üye Devletler Arasında Teslim Usullerine İlişkin Çerçeve Karar” Avrupa Birliği ülkelerinin İçişleri ve Adalet Bakanlıklarınca kabul edilmiştir¹⁰⁹. Bu çerçeve kararın 1. maddesinde Avrupa Tutuklama Müzekkeresinin tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre AB’ne üye olan bir devlet de verilmiş olup, yine başka bir AB’ne üye devlette ceza yargılaması ya da hürriyeti kısıtlayıcı ceza veya güvenlik tedbirinin infazı amacı ile aranmakta olan kişinin yakalanması ve gönderilmesi maksadıyla düzenlenmiş olan mahkeme kararına Avrupa Tutuklama Müzekkeresi denilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu müzekkere AB’ne üye olan devletler arasında daha önce suçluların iadesi kapsamındaki tüm düzenlemelerin yerini almıştır. Bu müzekkerenin çıkarılabilmesi, müzekkerenin çıkarıldığı devletin iç hukukunda hürriyeti kısıtlayıcı cezalar bakımından alt sınırı en az on iki ayı gerektiren fiiller ya da güvenlik tedbirleri bakımından alt sınırı en az dört ayı gerektiren fiiller söz konusu olduğunda mümkün olacaktır¹¹⁰.

Avrupa Tutuklama Müzekkeresinin uygulama şartlarını hususilik kuralı, çifte cezalandırılabilirlik ve reddi yönlerinden incelemenin faydalı olacağını düşünülmektedir.

Bilindiği üzere suçluların iadesi hukukunda hususilik kuralı, iadeye konu olan kişinin, tesliminin ardından yalnızca iadesine konu fiil ile cezalandırılabilmesidir. Hususilik kuralının uygulanması Avrupa Tutuklama Müzekkeresi kapsamında da kural olup, bu ilkenin uygulanmasını istemeyen üye devletlerin Konseye bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. (m27)

Çifte cezalandırılabilirlik açısından değerlendirdiğimizde ise, çifte cezalandırılabilirlik ilkesine göre suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için, iadeye konu eylemin hem istemde bulunan devlet hukukuna göre hem de istemde bulunulan devlet hukukuna göre cezalandırılabilir bir suç olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak iade işlemine taraf devletlerin iç hukuk düzenlemelerinin birbirinden farklı olması sebebiyle bu prensibin iade müessesesinin uygulanmasında problemlere yol açtığı görülmüş ve Çerçeve Kararın 2. Maddesinde yapılan düzenleme ile bu prensip tümünden terk edilmemiş ise de, uygulamada yaşanan zorlukların önlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre sıralanmış suçlar kapsamında, bu suçların müzekkerenin çıkarıldığı devletler bakımından iç hukuk

¹⁰⁹ KOCASAKAL, Ümit, Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları, Vedat Kitapçılık, İstanbul,2004, s. 139

¹¹⁰ KOCASAKAL, a.g.e. s. 142

düzenlemelerinde üst sınırı üç yıl hürriyeti kısıtlayıcı ceza veya güvenlik tedbirlerini gerektirmesi koşulu ile söz konusu fiiller için çifte cezalandırılabilirlik şartı aranmayacaktır¹¹¹. Müzekkereye konu eylemin Çerçeve kararda sıralanmış suçlar kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususundaki takdir hakkı ise şüphesiz müzekkereyi yerine getirecek olan devlet adli makamlarına aittir¹¹².

Avrupa Tutuklama Müzekkeresi, klasik iade müessesesinin başlıca prensiplerinden olan hususilik kuralı ve çifte cezalandırılabilirlik prensiplerinin uygulanmasına Çerçeve Kararındaki birçok düzenlemeyle istisnai durumlar getirerek AB'ne üye devletlerarasındaki iade işlemlerinin basitleşmesi ve hızlandırılması hususunda bir uygulama olarak karşımıza çıkmakta ise de, bu durum, müzekkerenin reddi gerekçelerinin bulunmasına engel değildir. Bu ret nedenleri de yine Çerçeve kararda hüküm altına alınmıştır. Düzenlemeye göre müzekkerenin reddi sebepleri zorunlu ve ihtiyari olmak üzere iki başlık altında ifade edilmiştir.

Suçun Avrupa Tutuklama Müzekkeresini yerine getirmekle mükellef olan ülkede affa uğramış olması, istemde bulunulan kişinin müzekkereye konu eylem hakkında daha önce mahkûm edilmiş olması ya da bu mahkûmiyetin infaz edilmiş olması ile teslimi istenen kişinin infaz edecek olan devletin iç hukukuna göre yaş bakımından ceza ehliyetine sahip olmaması zorunlu ret sebepleri arasında sayılmıştır¹¹³.

İhtiyari ret sebepleri ise, Çerçeve kararda sıralanmış suçlar dışındaki diğer suçlarda tek tek sıralanmıştır. Çifte cezalandırılabilirlik şartının gerçekleşmemiş olması, müzekkereye konu kişinin aynı eylemi nedeniyle istemde bulunulan devlette ceza kovuşturmasının bulunuyor olması, müzekkereye konu suçun istemde bulunulan devletin iç hukukunda zamanaşımına uğramış olması, müzekkereye konu suçun kısmen ya da tamamen icra edecek olan devlette işlenmiş olmasıdır. Yine müzekkereye konu kişiye üçüncü bir ülke tarafından kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü verilmesi, hürriyeti kısıtlayıcı bir cezanın infazı amacı ile hakkında müzekkere düzenlenen kişinin istemde bulunulan devletin vatandaşı olması ve cezanın infazının istemde bulunulan devlet tarafından bizzat yerine getirilmesi durumlarında da ihtiyari ret sebeplerinin koşullarının olduğu hüküm altına alınmıştır¹¹⁴.

¹¹¹ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. 2009, s. 241

¹¹² KOCASAKAL, a.g.e. s. 143

¹¹³ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. 2009, s. 244

¹¹⁴ ULUTAŞ Ahmet, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve Türkiye, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010, s. 70-71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİNİN ŞARTLARI

3.1. İADEYE İLİŞKİN OLUMLU ŞARTLAR

Bu bölümde suçluların iadesi müessesesinin uygulanması için aranan olumlu şartları ve iadenin gerçekleştirilmesine engel olan olumsuz şartlardan bahsedeceğiz. Suçluların iadesinin uygulanabilmesi için gerekli olan şartları; bir anlaşmanın bulunması, iadenin talep edilmiş olması ve suç teşkil eden bir fiilin mevcut olması şeklinde üç ana başlık altında ele alacağız.

3.1.1. İadeye İlişkin Bir Anlaşmanın Bulunması

İade müessesesinin uygulanabilmesi için kural olarak iade işlemini gerçekleştirecek olan devletlerarasında bir anlaşmanın bulunması gerekmektedir. Bu anlaşmanın hususi olarak iade kurumuna ilişkin olması ya da uluslararası adli iş birliği kapsamında bulunmasının zorunlu olmadığını ifade etmeliyiz¹¹⁵. Ancak şu hususu da belirtmeliyiz ki, iç hukukumuzdaki iadeye ilişkin düzenlemelerde veya iadeye ilişkin tarafı olduğumuz anlaşmalarda, iki ülke arasında iade kurumunun işletilebilmesi için bir anlaşmanın varlığının zorunlu olduğuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Böyle bir düzenlemenin bulunmayışı devletler arasında iadeye ilişkin bir anlaşma bulunmadığı durumlara iade müessesesinin işletilip işletilemeyeceği noktasında tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bir grup anlaşmanın mevcut olmaması durumunda iade kurumunun işletilemeyeceğini ifade etmekte iken, karşıt görüş bir anlaşma olmasa dahi devletlerarasında suçluların iade edilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Doktrindeki bir görüşe göre, suçluların iadesi kurumunun ancak devletlerin birbirleri ile ilişki kurması neticesinde gerçekleşebileceğini ve bu yönüyle müessesenin devletler genel hukukuna temas ettiği ifade edilerek bir anlaşma bulunmaksızın

¹¹⁵ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 43

uygulanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir¹¹⁶. Yine anlaşmanın varlığının gerektiğini ifade eden bir başka görüşte ise, iade müessesesinin uygulanması esnasında iadeye konu kişi hakkında alınacak tedbirler arasında kişinin hürriyetini kısıtlayıcı tedbirlerin de bulunuyor oluşunun, kurumun mutlaka hukuki bir zemine oturtularak işletilmesi gerektiği ve bunun da ancak uluslararası anlaşmalar veya ulusal hukuk kurallarıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir¹¹⁷.

Suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için taraf devletler arasında uluslararası bir anlaşma bulunmasının şart olmadığını ifade eden karşıt görüşe göre, devletler arasında bir anlaşma bulunmadığı için herhangi bir yükümlülük altına girmedikleri ve böylelikle devletlerin iade kurumunun işletilmesi esnasında serbestliğe sahip oldukları ifade edilmiş, bu sebeple de mütekabiliyet ilkesi çerçevesince anlaşma bulunmasa dahi iadenin gerçekleşmesine mani bir durum olmadığı yönünde görüş bildirilmiştir¹¹⁸.

Mütekabiliyet ilkesinden bahsetmişken, 6706 sayılı Kanunumuz'un 3. maddesinde cezai konulardaki adli yardımlaşma müesseselerinin uluslararası anlaşmalarla ya da mütekabiliyet ilkesi çerçevesince gerçekleştirilmesinin mümkün olduğunun hüküm altına alındığını ifade etmekte fayda vardır. Anılan madde uyarınca mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde iade kurumunun işletilebilmesinde yetki, merkezi makam olarak Adalet Bakanlığı'na tevdi edilmiştir. Bilindiği üzere mütekabiliyet (karşılıklılık) prensibi adli yardımlaşma kapsamındaki uygulamalarda devletlere herhangi bir zorunluluk yüklememektedir. Devletler bu ilke uyarınca takdir serbestisine sahiptir. Uygulamada da, suçluların iadesi kapsamında iki taraflı veya çok taraflı bir anlaşma bulunmasa dahi bu ilke prensibince Adalet Bakanlığı tarafından suçluların iadesi müessesesi işletilmektedir. Burada belirtmek isteriz ki gerek kanunumuzun cevaz vermesi gerekse de mevcut uygulamalar ışığında devletlerarasında bir anlaşma bulunmasa dahi iade müessesesinin uygulanmasının mümkün olduğu görüşüne katılmaktayız. Aksi durumda suçluların iadesi kurumunun işletilmesi gereken durumlarda, sırf taraf devletlerarasında bu kapsamda bir anlaşma bulunmaması sebebiyle iade işleminin gerçekleştirilemeyecek olması, iade kurumunun başlıca amaçları olan suçluların cezasız kalmasının önlenmesi ve toplum güvenliğinin

¹¹⁶ DONAY, Süheyl, "Suçluların İadesinde Yeni Gelişmeler", s. 240

¹¹⁷ GÜLÖREN, Tekinalp, Türk Yabancılar Hukuku, 8. baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003, s. 101; ULUTAŞ, Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 54; TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 196

¹¹⁸ ÖZGEN, a.g.e. s. 37; ÖNDER, a.g.e. s. 252; ARTUK vd, a.g.e. s. 1072; KOCA/ ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 811

sağlanması hususlarında noksanlıklara sebep olacaktır. Bu durumun yaşanmasının engellenmesi amacıyla iade kurumun işletilmesi gereken durumlarda aralarında anlaşma bulunmayan devletlerce iadeye ilişkin bir anlaşma imzalanarak bu kurumun işletilmeye çalışılması düşünülse de, devletlerarasında uluslararası anlamda bir anlaşmanın imzalanması için gereken bürokratik süreçten kaynaklanan gecikme yine kurumun amacının uygulanmasını sekteye uğratacaktır.

3.1.2. İadenin Talep Edilmiş Olması

Suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için kuşkusuz iadenin, ilgili ülke talep edilmiş olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle suçluların iadesi işlemine konu olan şahıs hakkında ilgili ülke tarafından usulüne uygun bir teklifte bulunulmadığı sürece iade müessesesinin uygulanabilmesi söz konusu olamayacaktır¹¹⁹. Yine 6706 sayılı Kanunumuz'un 10. maddesinde ülkemizden yabancı devlete iade işleminin gerçekleştirilmesi için bir talep olması gerektiği, 22. maddesinde ise, yabancı bir devletten ülkemize iade işleminin gerçekleştirilmesi için adli mercilerimiz tarafında istemde bulunulması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Bu başlık altında iade kurumunun işletilebilmesi için usulüne uygun bir iade talebinde bulunulması gerektiğini ifade etmemiz yeterli olacaktır. Zira usulüne uygun bir talebin nasıl olacağı ve hangi hususları ihtiva etmesi gerektiği ile iade işlemine konu kişi veya kişiler hakkında birden fazla ülke tarafından yapılacak talepler hususunda nasıl bir yol izleneceği konularını suçluların iadesinin usulü bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağız.

3.1.3. Suç Teşkil Eden Bir Fiilin Mevcut Olması

Suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için aranan şartlardan bir diğeri ise, suç teşkil eden bir fiilin varlığıdır. Şöyle ki, iadeye konu kişinin istemde bulunan ülkeye teslimi için, bu kişi hakkında bir suç işlemiş olduğunun istemde bulunan ülke tarafından iddia ediliyor olması ya da iadeye konu kişinin işlemiş olduğu suç sebebiyle istemde bulunan ülkede mahkûm olması gerekmektedir¹²⁰.

¹¹⁹ DOĞAN, Vahit/ODABAŞI, Hasan, Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 295

¹²⁰ ÖZGEN, a.g.e. s. 37

Her ne kadar iadenin uygulanabilmesi için suç teşkil eden bir fiilin varlığının şart olduğunu ifade etmiş isek de bu husus her suç için geçerli olmayacaktır. Bir suçun iadeye konu bir suç olarak kabul edilebilmesi için bazı şartların varlığı gereklidir. Üç ana başlık altında inceleyeceğimiz bu şartlar: Suç teşkil eden fiilin, istemde bulunulan ve istemde bulunan her iki devlet iç hukukunda da suç olarak düzenlenmesi, takip edilebilir olması ve iadeye elverişli olması gerektiğidir.

3.1.3.1.Fiilin Her İki Devlet Yasasına Göre Suç Olması

Öncelikle fiilin her iki devlet yasasına göre suç olması şartının birçok farklı şekilde ifade edildiğini belirtmeliyiz. Bu şart “çifte suçluluk (double criminality)”, “çifte cezalandırılabilirlik”, “çifte suçluluk prensibi”, “aynı norm ilkesi” ve “karşılıklı cezayı müstelzim olma” şekillerinde de ifade edilebilmektedir¹²¹. İlerleyen kısımlarda anılan şartı çifte suçluluk prensibi olarak ifade etmeye devam edeceğiz.

Suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için suç teşkil eden bir fiilin mevcudiyetini ön şart olarak nitelendirdikten sonra, bu suç teşkil eden fiilin iade işleminin tarafı konumundaki iki ülke yasalarında da suç olarak düzenlenmesi gerekmektedir¹²². Çifte suçluluk olarak nitelendirdiğimiz bu şartın bulunması hususunun, iade hukuku kapsamındaki uygulamalar ve görüşlerde ekseriyetle kabul edildiğini ifade etmeliyiz¹²³. Ayrıca bu prensip gereğince her ne kadar suç teşkil eden fiilin her iki devlet yasasında da suç olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiş isek de, şartın gerçekleşmesi için bu fiilin ilgili ülke yasalarında aynı isimle ya da aynı yasada yer alması zaruri olmayıp, mahiyeti itibari ile fiillerin benzer nitelikte olması yeterlidir¹²⁴. Bu kapsamda çifte suçluluk ilkesi uyarınca iade işlemine konu olabilecek suçları iki sınıfa ayırabiliriz. Birincisi iade işlemine konu olaydaki taraf devletler (istemde bulunan ve istemde bulunulan) arasında bulunan mevcut anlaşma içerisinde bu suçların sayılmış olması, ikincisi ise anlaşmada sayılmasına gerek olmayıp, talebe

¹²¹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 979; TURHAN Faruk, Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanununa Göre İadenin Kabul Edilebilirlik Koşulları: Doktrin ve Uluslararası Gelişmeler Işığında Bir Değerlendirme, SDÜHFD, S. 8/2, 2018, s. 15; ÖZGEN, a.g.e. s. 39; ÖNDER, a.g.e. s. 257; KALABALIK, a.g.m. s. 1361

¹²² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 979

¹²³ Karşılaştırma için bakınız; TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 198-199

¹²⁴ İÇEL, Kayıhan/ DONAY, Süheyl, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım, 5. baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2006, s. 231-232

konu suç teşkil eden fiilin istemde bulunulan devlet yasalarında mevcut olan bir suç tipine uygun olmasıdır¹²⁵.

Suçluların iadesi müessesesinin uygulanabilmesi için çifte suçluluk prensibinin bulunmasının zaruri olmadığını yönünde görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerin dayanağı ise suçluların iadesi müessesesinin bir adli yardımlaşma şekli olması sebebiyle istemde bulunulan ülkenin kamu düzeninde meydana gelen bir ihlalden bahsedilemeyeceği için iadeye konu fiilin istemde bulunulan ülke mevzuatında suç olarak düzenlenmesinin bir öneminin bulunmayışı olarak ifade edilmektedir¹²⁶. Bu kapsamdaki bir başka görüşte ise söz konusu şartın aranmasının iade hukukunun işletilebilmesi hususunda zorlaştırmacı bir uygulama olarak karşımıza çıkmakta olduğunu ve suçluların iadesi müessesesinden beklenen faydanın sağlanması ile devletlerarasındaki adli işbirliği kapsamındaki ilişkilerin kurulmasında aksaklıklara sebep olabileceği şeklindedir¹²⁷.

Çifte suçluluk prensibinin varlığının şart olduğu yönündeki görüşlerin temelinde ise, istemde bulunulan ülke tarafından iade işlemine konu kişi hakkında tutuklama, gözaltına alma şeklinde hürriyeti kısıtlayıcı tedbirler uygulanma ihtimalinin söz konusu olmasıdır¹²⁸. Yine bu kapsamdaki hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlerinin uygulanmasına sebep olan fiilin istemde bulunan devletin iç mevzuatında suç olarak düzenlenmesi ve bir yaptırıma bağlanması gerektiği ifade edilmiştir¹²⁹. Aynı mahiyetteki bir başka görüşte de söz konusu şartın bulunmaması durumunda, istemde bulunulan ülkenin, kendi mevzuatı kapsamında suçsuz olarak kabul edilen masum bir kişi hakkında hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlere başvurmak zorunda kalacağı hatta bu kişiyi istemde bulunan ülkeye iade etmesi gerekeceğidir. Böyle bir uygulamanın istemde bulunulan ülkeden beklenmesinin doğru olmadığı belirtilerek, iadeye konu işlemde çifte suçluluk prensibinin aranmasının şart olduğu ifade edilmiştir¹³⁰.

Çifte suçluluk prensibinin iç hukukumuzdaki düzenlemelerine bakacak olursak, TCK'nin mülga 18. maddesinde iade işlemine konu fiilin Türk kanunlarında suç olarak

¹²⁵ BASSIOUNI, M. Cherif, International Extradition: United States Law and Practise, , Oxford University Press, 16th Edition, 2014, s. 530

¹²⁶ RUHİ, Ahmet Cemal, "Türk Hukukunda Suçluların İadesi", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 1-2, 2003, s. 503; ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, Mustafa Ruhan: Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 18. baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2018, s. 116

¹²⁷ ULUTAŞ, Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 91

¹²⁸ PONCET, Dominique/HART, Paul Gully; Extradition: The European Model, New York, 1986, s. 479

¹²⁹ ÖZGEN, a.g.e. s. 38

¹³⁰ GILBERT, Geoff, Aspects of Extradition Law, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1991, s. 33

düzenlenmemesi durumunda geri verme işleminin kabul edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Yine iadeye ilişkin güncel anlamdaki başlıca iç hukuk kaynağımız olan 6706 sayılı Kanun'un 10. maddesinde de iade talebinin kabul edilebilmesi için iade işlemine konu fiilin istemde bulunan ülke hukuku ve ülkemiz hukukunda suç olarak düzenlenmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Ülkemizin taraf olduğu SİDAS'nin 2. Maddesinde de talep eden ve talep edilen devlet yasalarına göre iadeye konu fiilin, asgari 1 yıllık hürriyeti kısıtlayıcı bir cezayı ya da güvenlik tedbirini gerektirmesi durumunda iade işleminin gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir.

Tüm iç hukuk düzenlemelerimiz, taraf olduğumuz SİDAS ve doktrindeki ekseriyet görüş ışığında suçluların geri verilmesi kurumunun işletilebilmesi için çifte suçluluk prensibinin aranmasının kural olduğunu ifade etmek kanımızca yanlış olmayacaktır. Lakin bazı ikili anlaşmalarda genel kabulün aksine farklı düzenlemeler de mevcuttur. Ülkemiz ile ABD arasındaki iade anlaşması bu duruma bir örnektir. Söz konusu anlaşmada ülkemizde suç olarak düzenlenmemiş olsa dahi ABD'de suç olarak düzenlenmiş ve ikili anlaşma kapsamına dâhil edilmiş bazı suçların belirli bir suçun unsurlarını oluşturmaları durumunda iade müessesesi işletilebilecektir¹³¹.

Ayrıca belirtmekte fayda gördüğümüz bir başka husus ise iade işleminde bulunması gerektiğini ifade ettiğimiz çifte suçluluk prensibinin, söz konusu fiilin iki devlet tarafından suç olarak düzenlenmesinin yeterli olacağı şeklindedir. Zira aynı fiil iki ülke mevzuatında da suç olarak düzenlenmişse de, yaptırımlarının veya öngörülen cezaların farklı olması ya da bir ülkeye aynı eylem için belirlenmiş olan cezanın diğer ülkede bulunmaması durumu söz konusu olabilecektir. Bu durumda bahsedilen farklılıkların suçluların iadesine engel teşkil etmeyeceğini ifade etmeliyiz¹³².

Son olarak çifte suçluluk ilkesinin pratikteki uygulanabilirliğine ilişkin Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü'nün 01/01/2009-31/06/2019 tarihleri arasındaki faaliyetlerine ilişkin yayınlamış olduğu istatistikler incelendiğinde, özellikle terör suçları bakımından ülkemizin Avrupa ülkelerinden iadeye ilişkin yapmış olduğu birçok talebinin bu ilke kapsamında reddedildiği görülmektedir.

¹³¹ İÇEL/DONAY, a.g.e. s. 232

¹³² ÖZTÜRK/ERDEM, a.g.e. s. 116

3.1.3.2. Fiilin Takip Edilebilir Bir Suç Olması

İade müessesesinin işletilebilmesi için suç teşkil eden bir fiilin var olması gerektiği, ancak suç teşkil eden bu fiilin de belirli niteliklere sahip olması ve iki devlet yasasında da suç olarak düzenlenmesi gerektiğinden bahsetmiştik. Bu kapsamdaki ikinci şart ise iadeye konu suçun takip edilebilir nitelikte olmasıdır. Söz konusu suçun takip edilebilir nitelikte olmadığı durumlarda iade işleminin gerçekleştirilmesi mümkün olmayacaktır¹³³. Genel kapsamda bir suçun takip edilebilir nitelikte olması için aranan şartların; zamanaşımı, af ve takibi şikâyeteye bağlı olan suçlardaki şikâyet yokluğu olduğunu ifade edebiliriz. Sıraladığımız unsurlardan herhangi biri sebebiyle iadeye konu suçun istemde bulunan veya istemde bulunulan devletlerde artık takibinin (soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi) mümkün olmaması, iade işleminin gerçekleştirilemeyeceği anlamını taşımaktadır¹³⁴.

Suç teşkil eden bir fiilin soruşturulması için zamanaşımı, af ve şikâyet unsurlarının yanı sıra kesin hüküm hallerinin de incelenmesi faydalı olacaktır¹³⁵. Bilindiği gibi “Non Bis in Idem” ilkesi suç teşkil eden bir fiilden dolayı birden fazla yargılama yapılmasının mümkün olmadığı anlamını taşımaktadır¹³⁶. Şimdi sırasıyla bu unsurları inceleyeceğiz.

3.1.3.2.1. Zamanaşımı

Suç teşkil eden bir fiil bakımından, bu fiilin takip edilebilir olması için aranan şartlardan bir tanesi zamanaşımı süresinin dolmamış olmasıdır. Zira zamanaşımı süresi dolmuş bir suç ile alakalı soruşturma veya kovuşturma yürütülmesi ya da mahkûm olunan bir cezanın infazının yerine getirilmesi mümkün değildir. Dava ve ceza olmak üzere iki başlıkta incelenebilecek olan zamanaşımı süresinin iade işlemine taraf olan devletlerden herhangi birinin iç hukuk mevzuatına göre süresinin dolmuş olması durumunda iade müessesesinin işletilebilmesi söz konusu olamayacak ve iadesi istenen kişi hakkındaki talep yerine getirilemeyecektir¹³⁷.

İade işleminin yapılması sırasında aranan başlıca şartlardan biri olan zamanaşımı müessesesinde, sürelerin tespiti esnasında şüphesiz zamanaşımını

¹³³ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 982

¹³⁴ ÖZGEN, a.g.e. s. 40, KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 815

¹³⁵ ÖNDER, a.g.e. s. 257

¹³⁶ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 209

¹³⁷ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 982

kesen veya durduran sebeplerin göz önüne alınması gerekecektir. Sürelerin hesaplanması konusunda dikkat edilmesi gereken husus ise, adli makamlar tarafından iadeye ilişkin yapılmış olan işlemlerin zamanaşımı süresini kesmeyecek olmasıdır¹³⁸. Ayrıca burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise, zamanaşımı süresinin tespiti sırasında hangi tarihin dikkate alınması gerektiği hususudur. İadeye konu kişinin istemde bulunan devlete teslim tarihi mi yoksa iade işleminin istemde bulunan devlet tarafından resmi bir şekilde talep edildiği tarih mi dikkate alınacaktır. Bu konuda iade işlemine taraf devletlerarasındaki anlaşmada bir düzenleme bulunmaması halinde, iade talebinde bulunulduğu tarihin, zamanaşımın hesaplanmasında dikkate alınması gerektiği daha uygun olacaktır¹³⁹.

Öte yandan iç hukukumuzdaki ve taraf olduğumuz ikili veya çok taraflı anlaşmalardaki iade hukuku kapsamındaki zamanaşımına ilişkin düzenlemeleri incelediğimizde;

İç hukukumuzdaki düzenlemeler açısından; 6706 sayılı kanunun 11. Maddesinde, zamanaşımı süresinin dolmuş olmasının iadeye engel olacağını hüküm altına alınmıştır. Bu düzenleme kapsamında iki husus ile alakalı bir kez daha açıklama yapmakta fayda olduğunu düşünmekteyiz. Öncelikle zamanaşımına ilişkin değerlendirmenin istemde bulunan veya istemde bulunulan devletlerden hangisinin hukukuna göre yapılacağıdır. Bu kapsamda taraf devletlerden herhangi birinin iç hukukuna göre zamanaşımı süresinin dolması halinde iade işleminin gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmiştik. Düzenlemeye ilişkin madde gerekçesinde ise bu hususa bir açıklık getirilmemiş olup, yalnızca madde gerekçesinin TCK'nin mülga 18. maddesinden alındığı belirtilmiştir. Mülga madde gerekçesinde de her iki devlet açısından zamanaşımı süresinin dolmamış olması gerektiği ifade edilmiştir. Açıklamakta fayda gördüğümüz ikinci husus ise, 6706 sayılı kanunumuzdaki düzenlemede zamanaşımı olarak genel bir ifade kullanılmış olması ve ceza ya da dava zamanaşımına ilişkin bir ifadenin yer almamış olmasıdır. Bu kapsamda da 5237 sayılı TCK'nin mülga 18. Maddesinin 6706 sayılı kanunumuza aynen aktarılan gerekçesinde, hem ceza hem de dava zamanaşımı süresinin dolmamış olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu madde gerekçesi dışında da, zamanaşımı ifadesinden hem ceza hem de dava zamanaşımının anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir¹⁴⁰.

¹³⁸ EREM/DANIŞMAN/ARTUK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, Ankara, 1997, s. 222

¹³⁹ İÇEL/DONAY, a.g.e. s. 238

¹⁴⁰ ÖZBEK vd, a.g.e. s. 170

Çok taraflı uluslararası anlaşmalar açısından; tarafı olduğumuz SİDAS'ın 10. maddesi uyarınca, taraf olan her iki devlet yasasına göre de dava ve ceza zamanaşımı süresinin dolmuş olmasının iade işleminin gerçekleşmesine engel olacağı hüküm altına alınmıştır¹⁴¹.

3.1.3.2.2. Takibi Şikâyeteye Tabi Suçlar

İade müessesesinin işletilebilmesi için iadeye konu eylemin takip edilebilir nitelikte olması bakımından aranan şartlardan bir diğeri ise şikâyetidir. Bilindiği gibi bazı suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye tabidir. Bu suçlar bakımından yasal süresi içerisinde usulüne uygun bir şikâyetinde bulunulmaması durumunda soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi mümkün olmadığından suç, takip edilebilir nitelikte değildir. Şikâyet yokluğu sebebi ile takip edilebilir nitelikte olmayan suçlar açısından ise iade talebinin yerine getirilmesi mümkün olmayacaktır¹⁴².

Bir suç bakımından iade isteminin kabul edilebilir olması için suçun takip edilebilir ve şikâyeteye tabi suçlar bakımından ise usulüne uygun bir şikâyetin bulunması gerektiği hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak devletlerin iç mevzuatlarında aynı suç bakımından takip edilebilirlik şartları farklı şekillerde düzenlenmiş olabilmektedir. Bir suç, istemde bulunan ülke mevzuatınca şikâyeteye tabi olarak düzenlenmiş ve bu şart gerçekleşmemiş ise istemin kabul edilemeyeceği hususu açıktır. Fakat tereddüt, istemde bulunan ülkede resen kovuşturulan ve ya şikâyeteye tabi olan ve şikâyet şartı yerine getirilmiş bir suçun istemde bulunulan ülkede şikâyeteye tabi olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Baskın görüşe göre istemde bulunulan ülkedeki şikâyet şartına bakılmaksızın, istemde bulunan ülkede şartın gerçekleşmiş olmasının istemin kabul edilmesi için yeterli olacağı şeklindedir¹⁴³.

Ayrıca belirtilmesinde fayda gördüğümüz bir diğer husus ise, iade müessesesinin işletilmesi açısından iç hukukumuzdaki temel kaynak olan CKUAİK kapsamında şikâyet hususu, bir suçun takip edilebilir olması için aranan şartlar arasında düzenlenmemiş olup bu kapsamda zamanaşımı ve af müesseselerine yer veriliğidir.

¹⁴¹SİDAS ilgili madde için bkz

http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/024_tur.pdf Erişim tarihi 19/05/2020

¹⁴² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 982

¹⁴³ ÖZGEN, a.g.e. s. 41, ÖNDER, a.g.e. s. 258

3.1.3.2.3. Af

İadeye konu kişinin işlediği iddia edilen veya mahkûm olmuş olduğu suçun istemde bulunan ya da istemde bulunulan devlette affa uğramış olması, suçluların iadesine engel teşkil etmektedir. Söz konusu düzenleme CKUAİK'nun 11. maddesinde düzenlendiği gibi, Türkiye'nin taraf olduğu SİDAS'nin ek 2. Protokolünün 4. maddesinde de yer almaktadır¹⁴⁴.

Af müessesesini genel ve özel af kapsamında ayrı ayrı incelemekte daha uygun olacaktır, zira sonuçlarında ve ikili anlaşmalar doğrultusundaki uygulamalarda farklılıklar bulunmaktadır. İadeye konu suçun istemde bulunan ya da istemde bulunulan devlette genel affa uğramış olması durumunda kişinin iadesi mümkün olmayacaktır, çünkü genel af suçluluk durumunu ortadan kaldırmaktadır¹⁴⁵. Genel af kapsamında uygulamada farklılıklar söz konusu değildir ancak özel af durumunda suçluluk değil ceza ortadan kaldırılmaktadır. Bu sebeple özel af durumunda öncelikle cezanın tamamen mi yoksa kısmen mi ortadan kaldırıldığını incelemek gerekecektir. Cezanın tamamen ortadan kaldırıldığı ya da adli para cezasına dönüştürüldüğü hallerde iade mümkün olmayacaktır. Cezanın kısmen kaldırıldığı durumlarda ise kalan ceza miktarının infaz edilebilir olması ve iadeye ilişkin anlaşma kapsamında yer alması durumunda iade istemi kabul edilebilecektir¹⁴⁶. Bu kapsamda, ülkemiz ile Arnavutluk arasında imzalanmış olan *“Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardım Sözleşmesi”* uyarınca iade müessesesinin işletilebilmesinin her iki ülke kanunlarınca 12 aydan fazla bir hürriyeti kısıtlayıcı cezanın veya daha ağır bir cezanın bulunması durumunda mümkün olacağı anılan sözleşmenin 34.maddesinde hükme bağlanmıştır. Böylelikle taraf ülkelerden birinde çıkarılan ve ceza miktarını kısmen kaldıran bir özel af kapsamında, kalan ceza miktarının ikili anlaşmada düzenlenen ceza miktarının altında kalması durumunda iade istemi reddedilecektir. Kalan ceza miktarının sözleşmede düzenlenen ceza miktarının üzerinde kalması durumunda ise iade istemi kabul edilebilecektir¹⁴⁷.

¹⁴⁴ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 65

¹⁴⁵ KALABALIK, a.g.m. s 1363, ARTUK, M. Emin/ GÖKCEN, Ahmet/ YENİDÜNYA, A. Caner, 5237 Sayılı Yeni TCK'ya Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler, Yeniden Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi, 2007, s. 315

¹⁴⁶ GÜLER, a.g.m. s. 67, KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 815

¹⁴⁷ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 315-316

3.1.3.2.4. *Non Bis in Idem İlkesi*

Ceza hukuku, suç işlenmesini önleyici ve caydırıcı, suç işleyen kişileri de cezalandırıcı fonksiyona sahiptir. Bunun yanı sıra ceza hukukunun yargılamaya muhatap kişinin bireysel haklarını güvence altına almak ve korumak bakımından da yükümlülükleri bulunmaktadır.

Ceza hukukunun bir parçası olan suçluların iadesi kurumunda ise temel amacın suçluların cezasız kalmasının önlenmesi ve toplum güvenliğinin sağlanması olduğunu ifade etmiştik. Yine bu amaç doğrultusunda bir kişinin işlemiş olduğu aynı suç sebebiyle birden fazla cezalandırılmasının önüne geçilmesinin de iade müessesesinin amaçlarından biri olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır¹⁴⁸.

Bu kapsamda bir kişi hakkında, gerçekleştirmiş olduğu somut bir eylemi kapsamında ceza yargılamasına başlanılmış veya ceza yargılaması neticesinde hüküm verilmiş ise bu kişi hakkında aynı eylemleri nedeniyle bir kez daha ceza yargılamasına başlanılamayacağı ya da hüküm tesis edilemeyeceği *prensibi “Non Bis in Idem”* prensibi olarak adlandırılmaktadır¹⁴⁹.

İç hukukumuzdaki düzenlemelere baktığımızda, 765 sayılı TCK ve 5237 sayılı TCK’nda bu ilkeye ilişkin bir düzenlemenin yer almadığını görmekteyiz. 6706 sayılı CKUAİK’nun 11. maddesinde ise, iade talebine konu olan kişi hakkında Türkiye’de verilmiş bir beraat veya mahkûmiyet hükmünün bulunması durumunda iade isteminin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı hüküm altına alınmıştır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere bahsi geçen kararlar dışındaki bir kararın söz gelimi kişi hakkında verilen kovuşturma yapılmasına yer olmadığı kararının, iade isteminin kabul edilmesine engel teşkil etmeyeceği sonucu çıkmaktadır¹⁵⁰.

Ülkemizin taraf olduğu ikili anlaşmalara göz attığımızda ise birçok anlaşmada “*Non Bis in Idem*” ilkesinin dâhil edildiğini görmekteyiz¹⁵¹. Yine Türkiye’nin taraf olduğu SİDAS’ın 9. maddesinde de “*Non Bis in Idem*” ilkesine yer verilerek iade istemine konu olan kişinin gerçekleştirmiş olduğu aynı eylem nedeniyle birden fazla kez yargılanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Anılan madde metnine göre iadeye konu kişi hakkında istemde bulunulan ülkede, talebe konu eylemleri sebebiyle nihai bir karar

¹⁴⁸ TEZCAN, a.g.e. s. 355-356

¹⁴⁹ ÖZGENÇ, İzzet, “Non Bis in Idem, Kuralının Milletlerarası Değeri ve TCK’nın 10/A Maddesi Hükmüne İlişkin Değerlendirme”, Yargıtay Dergisi, C. 28, S. 3, 2002, s. 323

¹⁵⁰ ÖZTÜRK/ERDEM, a.g.e. s. 122

¹⁵¹ Türkiye’nin ABD (1980,3/1), Tunus (m.26/1-b), Suriye (1983, m.3/1-d ve 2-d), Hindistan (2001, m.11) ile yapmış olduğu ikili anlaşmalarda düzenlemeler mevcuttur. Bkz. ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1004

verilmiş olmasının iade isteminin reddedilmesine dayanak teşkil edeceği hüküm altına alınmıştır. Madde metninde yer alan nihai karardan anlaşılması gerekenin ise kesin karar olduğu ifade edilmiştir¹⁵².

3.1.3.3. Suçun İadeye Elverişli Olması

İade müessesesinin işletilebilmesi için aranan şartlardan birisi de iade istemine konu olan suçun iadeye elverişli olmasıdır. Her suç iadenin konusunu oluşturmamaktadır. Zira iade işleminin yerine getirilmesi ciddi bir masraf yapılmasına ve mesai harcanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple harcanan zaman ve yapılan masraflar bakımından iadeye konu olan suçun belirli bir ağırlığı erişmesi gerekmektedir. İadeye elverişli suçların belirlenmesi için iki farklı sistem benimsenmiştir. Şimdi sırasıyla suçun belirli bir ağırlığa ulaşması ve bu suçların belirlenmesi için benimsenen sistemleri inceleyeceğiz.

3.1.3.3.1. Fiilin Belirli Bir Ağırlığa Erişmiş Olması

İade işlemi, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz usul ve uygulaması yönünden oldukça meşakkatli ve zaman isteyen bir işlemdir. Her suçun iade isteminin konusunu oluşturması, harcanacak zaman, işlemlerin yerine getirilmesi için ayrılacak iş gücü ve işlemlerin yapılması sırasında yapılacak masraflar da göz önüne alındığında devletler için uğraşılmaya değer görülmemeyecektir. Bu sebeple devletler bir suçun iade işleminin konusunu oluşturması için o suçun belirli bir ağırlığa ulaşmasını aramaktadırlar. Uygulamada ve uluslararası anlaşmaların hemen hemen hepsinde her suçun iadenin konusunu oluşturmayacağı ve iadeye elverişli suçların belirli bir ağırlığa erişmiş olması gerektiği hususunda genel bir kabul bulunmaktadır¹⁵³.

¹⁵² EREM/ARTUK/DANIŞMAN, a.g.e. s. 222

¹⁵³ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 980

İadeye konu eylemin belirli bir ağırlığa erişmesi gerektiği hususuna dayanılarak bir görüşe göre taksirli suçlar ve kabahatlerin iade isteminin konusu yapılamayacağı ifade edilmektedir¹⁵⁴.

3.1.3.3.2. İadeye Elverişli Suçların Belirlenmesinde Uygulanan Sistemler

Bir suçun iadeye elverişli olması için belirli bir ağırlığa erişmesi gerektiğini ifade etmiştik. Burada iade işlemine konu olacak suçların ağırlığının tespitinin nasıl yapılacağının belirlenmesi gerekmektedir. Hangi suçların iade işleminin konusunu oluşturacağı devletlerin birbirleriyle yapmış olduğu ikili ve çoklu anlaşmalarla belirlenmektedir. Bu anlaşmalar kapsamında iki farklı sistemden bahsedebiliriz.

3.1.3.3.2.1. Sayma Sistemi

Sayma sistemine göre iade kapsamında yer alacak suçlar, tek tek liste halinde sıralanarak belirlenebileceği gibi bu suçların kurucu unsurlarının ifade edilmesi şekliyle de gösterilmesi mümkündür¹⁵⁵. Sayma sisteminin en önemli avantajının iade işlemine konu olacak suçların somut bir şekilde ifade edilmiş olmasıdır. Böylelikle iade işlemleri sırasında isteme konu suçun iade kapsamında yer alıp almadığının tespiti kolay olacak ve herhangi bir tereddüt yaşanmadan istem konusu hakkındaki karar, net bir şekilde verilebilecektir. Öte yandan bu sistem, iadeye konu olacak suçların liste halinde belirlenmesi ve liste kapsamında olmayan suçlar yönünden iade işleminin uygulanmasına imkân tanımaması sebebiyle ceza hukukunda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmeler neticesinde ortaya çıkan önemli ve yeni suç tiplerinin sözleşmede bulunan listelere hemen dâhil edilememesinden kaynaklı yeni tip suçlar yönünden iade müessesesinin işletilebilmesi zorlaştırmaktadır. Ayrıca devletlerin mevzuatları arasındaki terimsel farklılıklar da zaman zaman uyumsuzluklara sebep olmaktadır¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Bu görüştekiler için Bkz. ÖZGEN, a.g.e. s.43

¹⁵⁵ KALABALIK, a.g.m. s. 1365

¹⁵⁶ ÖZGEN, a.g.e. s. 43

İadeye elverişli suçların liste halinde somut bir şekilde belirlenmesi sebebiyle sayma sisteminde kural iade edilemezlik ilkesidir. Başka bir ifade ediliş şekliyle sayma sisteminde iadeye konu edilebilecek suçlar adeta bir istisna olarak belirlenmiştir¹⁵⁷.

Ülkemiz ile ABD arasında 1980 yılında yapılan anlaşma sayma sistemine örnek olarak verilebilir. Bu anlaşmaya göre iadeye konu suçlar ayrı bir liste ile belirtilmiş ve iadeye konu olacak suçların kapsamı belirlenmiştir. Ancak listede bulunan suçların iki ülke iç mevzuatınca da suç olarak düzenlenmiş olması ve asgari cezanın 1 yılın üzerindeki hürriyeti kısıtlayıcı ceza olması gerektiği hususu eklenmiştir. Bu yönüyle asgari ceza süresi sistemini de içerisinde barındırdığından karma nitelikte bir sistem olduğunu ifade etmekte yanlış olmayacaktır¹⁵⁸.

Günümüzde ikili anlaşmalarda halen uygulanıyor olmasına rağmen, yeni suç tiplerinin anlaşmalara eklenmesi ve devletler arasındaki mevzuat farklılıklarından kaynaklı uyumsuzluklara sebebiyet vermesi şeklinde uygulamada karşımıza çıkan problemleri sebebiyle sayma sistemi yavaş yavaş yaygınlığını kaybetmeye başlamıştır. Son dönemlerde yapılan iadeye ilişkin anlaşmalarda karma bir anlayışın benimsendiği görülmektedir. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki düzenlemelerde, taraflar liste ile belirlenmiş suçlar yönünden ya da suçların listede belirlenmemiş olması durumunda ise, belirlenen ceza miktarının üzerinde yaptırımı gerektiren suçlar yönünden iade istemlerinin yerine getirileceği öngörülmektedir¹⁵⁹.

3.1.3.3.2.2. Asgari Ceza Süresi Belirleme Sistemi

İade işlemine konu suçun, iadeye elverişli olup olmadığının tespit edilmesi noktasında benimsenen bir diğer sistem ise “*asgari ceza süresi belirleme*” sistemidir. Objektif bir temele dayanan bu sistemde iade işlemine konu suça verilecek ceza miktarı esas alınmaktadır. Bu sistemde sözleşmede belirlenen asgari ceza süresi ve bu süreyi aşan suçların, iadeye ilişkin diğer şartları da bulundurması durumunda iade işlemine konu edilebilmesi öngörülmüştür¹⁶⁰.

¹⁵⁷ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 422

¹⁵⁸ DONAY, a.g.m. s. 10

¹⁵⁹ Bu kapsamdaki anlaşmalara örnek olarak Avustralya-Hong-Kong-Çin ve Avustralya-Endonezya anlaşmaları gösterilmektedir. Ayrıntı için Bkz. Mutual Legal Assistance, Extradition and Recovery of Proceeds of Corruption In Asia and The Pacific, Thematic Review-Final Report, s. 40

¹⁶⁰ ÖZGEN, a.g.e. s. 43

Sayma sisteminde iade işlemine konu olacak suçların liste halinde sıralanması veya en azından kurucu unsurlarının ifade edilerek kapsamının belirlenmesi sebebiyle genel kuralın iade edilemezlik olduğunu ifade etmiştik. Asgari ceza sisteminde ise bu durum tam tersidir. Kural iade etme, istisna ise iade edilemezliktir¹⁶¹.

Asgari ceza süresinin belirlenmesi sisteminde bir suçun iade işlemine elverişli olabilmesi için kanuni tanımında düzenlemiş olan ceza miktarının, sözleşme ile belirlenen belirli bir sınırdan fazla olması gerekmektedir. Buradaki ceza miktarının belirli bir sınırdan fazla olması şartı, hem istemde bulunan hem de istemde bulunulan devletin hukukunda aranmaktadır¹⁶². Ayrıca bu sistemde objektif bir anlayış benimsenmesi, devletlerin yasal mevzuatlarındaki farklılıklar sebebiyle suçların nitelendirilmesi hususundaki farklı yorumlamalardan kaynaklı sorunların önüne geçmiştir¹⁶³.

Son olarak asgari ceza süresinin belirlenmesi sisteminin uygulamadaki yasal düzenlemelerine baktığımızda, 6706 sayılı CKUAİK'in kabulüyle asgari ceza sisteminin benimsenmesinin ilk kez bir iç hukuk düzenlemesinde yerini aldığını görmekteyiz. Anılan kanunun 10. maddesi uyarınca iade işlemine konu olan suç bakımından asgari ceza sınırı belirlenmiştir. Madde metnine göre istemde bulunan ve istemde bulunulan devlet hukukuna göre en az bir yıl ve üzeri hürriyeti kısıtlayıcı ceza verilmesi gereken suçlar ile en az dört ay kesinleşmiş mahkûmiyet hükmüne konu suçların, iade işlemine konu olabileceği hüküm altına alınmıştır. Yine bu kapsamdaki benzer bir düzenleme tarafı olduğumuz SİDAS'ın 2. maddesinde de yer almaktadır¹⁶⁴.

3.2. İADEYE İLİŞKİN OLUMSUZ ŞARTLAR

3.2.1. Genel Olarak

Suçluların iade edilebilmesi müessesesinin işletilebilmesi için gereken şartları olumsuz ve olumlu şartlar olarak ikiye ayırmış ve olumlu şartları incelemiştik. Şimdi ise suçluların iadesinin kabul edilmeyeceği haller olan olumsuz şartları ele alacağız.

¹⁶¹ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 422

¹⁶² ULUTAŞ, Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 99

¹⁶³ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 317

¹⁶⁴ ÖZBEK vd, a.g.e. s. 158-159

İadeye engel olan söz konusu şartların bulunup bulunmadığı adli ve idari makamlar tarafından takdir edilerek iadenin mümkün olup olmadığına karar verilecektir.

3.2.2. İadeye Konu Suçu Yargılama Yetkisi Bakımından Değerlendirme

Devletlerin egemenlik haklarından birisi de yargılama yetkisidir. Bu sebeple devletler kural olarak tamamı veya kısmen kendi ülkesinde gerçekleştirilmiş suçlar yönünde yargılama yetkilerini muhafaza etmişlerdir¹⁶⁵. İstisnaları kapsam dışında tuttuğumuzda, iade isteminin kabulü kural olarak istemde bulunulan ülkenin yargı yetkisine girmeyen suçlar bakımından yerine getirilebilecektir¹⁶⁶. Bir başka ifadeyle devletler, kendi mevzuatınca yargılama yetkisine sahip olduğu suç kapsamında gelen bir iade talebini, egemenlik hakkının gereği olarak reddetme hakkına sahiptir¹⁶⁷.

İade talebinde bulunulduğunda öncelikle incelenmesi gereken husus, istemde bulunulan devlette yargılama yetkisinin bulunup bulunmadığıdır. Bu yargılama yetkisinin varlığı iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi; isteme konu suçun kısmen veya tamamen istemde bulunulan ülkede gerçekleşmiş olmasıdır. İkincisi ise; Talebe konu suçun yabancı bir ülkede işlenmiş olmasına rağmen istemde bulunulan ülkenin yargılama yetkisine sahip olmasıdır. Ancak belirtmekte fayda vardır ki, her iki durumda da iade talebinin istemde bulunulan ülke tarafından reddedilmesi mümkündür¹⁶⁸.

3.2.2.1. Suçun Talep Edilen Ülkede İşlenmesi

Ülkesinde suç işlenen devletin yargılama yetkisine sahip olması ve bu kişiyi başka bir devlete iade etmeyip kendisinin yargılayarak cezalandırması, ceza kanunlarının mülkiliği prensibinin bir gereğidir¹⁶⁹. Ayrıca bu ilkenin bütün devletlerdeki ceza hukukuna ilişkin kanunların temelini oluşturduğu ifade edilmesine karşın,

¹⁶⁵ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1000

¹⁶⁶ ÖZBEK vd, a.g.e. s 161

¹⁶⁷ EREM/ARTUK/DANIŞMAN, a.g.e. s. 221

¹⁶⁸ EREM, Faruk: “Suçluların Geri Verilmesinde Türk Sistemi”, Ankara, Adliye Ceridesi, Sayı: 4, 1943, s. 223-224; GÖZÜBÜYÜK, Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 97

¹⁶⁹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1001

uluslararası hukukun kesin bir ilkesi olmadığı ve ülkelerin egemenlikleri ile de ilişkilendirilemeyeceği dile getirilmiştir¹⁷⁰.

Mülkilik prensibine ilişkin yapılan bu tanımlamanın tek başına pratikte karşımıza çıkan her somut olaya çözüm getirdiğinden bahsedemeyiz. Şöyle ki, bir suçun icra hareketlerinin veya neticesinin birden fazla ülkede gerçekleşmesi söz konusu olabileceği gibi ülkelerin iç hukuk mevzuatları gereğince aynı eylem sebebiyle birden fazla ülkenin yargılama yetkisine sahip olduğu görülebilmektedir. Bu durumda kural olarak verilecek karar SİDAS'ın 7. maddesinin 1. fıkrasının atfıyla da, istemde bulunulan ülkenin takdir hakkına bırakılmıştır. Anılan madde metnindeki takdir hakkının, istemde bulunulan ülke tarafından istenmesi halinde iade talebinin kabul edilmesi şeklinde bir karar verilebilmesini de mümkün kılacağı, doktrinde ifade edilmiştir¹⁷¹.

Yine 6706 sayılı CKUAİK'un 11. maddesinde iadenin kabul edilemeyeceği haller düzenlenmiş olup, anılan maddenin 1. fıkrasının c-4 bendinde de Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç bakımından iade isteminde bulunulmasının, iade isteminin kabul edilmemesine dayanak teşkil edeceği hüküm altına alınmıştır.

3.2.2.2. Suçun Yabancı Bir Devlette İşlenmesine Karşın İstemde Bulunulan Devletin Yargı Yetkisi Kapsamında Yer Alması

Bir suçun yabancı bir ülkede işlenmiş olması durumunda, devletlerin o suç yönünden yargılama yapma yetkisine sahip olduğuna ilişkin iç hukuk düzenlemeleri bulunulabilmektedir. Bu sebeple iadeye konu suç başka bir ülkede işlenmiş olsa dahi, suçlunun yargılama yapma yetkisine sahip olduğu devlette bulunması durumunda iade talebi reddedilebilecektir. Bunun yanında istemde bulunulan devlet, yargılama yetkisine sahip olduğu ve kendi ülkesinde işlenmeyen bir suç bakımından soruşturma veya kovuşturma işlemlerine başlamış olması durumunda da iade istemini reddedebilecektir¹⁷².

SİDAS'ın 7. maddesinin 2. fıkrasında bu hususa yer verilerek iade talebine konu suç bakımından, suçun istemde bulunulan ülkede işlenmemiş olması ve istemde bulunulan ülkenin iç hukuk mevzuatınca iadenin kabul edilemeyeceği düzenlenmişse,

¹⁷⁰ BOZKURT, Enver /POYRAZ, Yasin /KÜTÜKÇÜ, M. Akif, Devletler Hukuku Pratik Çalışmaları, Asil, Ankara, 2004, s. 15

¹⁷¹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1001

¹⁷² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1001-1002

iade isteminin reddedilebileceği hüküm altına alınmıştır. Yine CKUAİK'un 11. maddesinin 1. fıkrasının c-4 bendinde, ülkemizin yargı yetkisine giren suçlar kapsamındaki iade istemlerinin reddedilebileceğini ifade etmiştik. Anılan düzenleme kapsamında kalan suçların çerçevesinin belirlenmesi için 5237 sayılı TCK'nin 11-12 ve 13. maddelerini incelemekte fayda görülmektedir. Zira anılan maddelerde, hangi durumlarda yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından Türkiye'nin yargılama yetkisine sahip olduğu düzenlenmiştir.

3.2.3. İadeye Konu Suçun Niteliği Bakımından Değerlendirme

3.2.3.1. Siyasi Suçlar

3.2.3.1.1. Genel Olarak

İade talebine ilişkin yapılacak ilk değerlendirmelerden biri, isteme konu suçun, siyasi suç kapsamında yer alıp almadığının tespitidir. Zira siyasi suç kapsamındaki suçlardan dolayı iade edilemezlik kuralı nerdeyse tüm devletler tarafından kabul görmüş bir durumdur.

Suçluların iadesi müessesesinin en önemli istisnalarından birini oluşturan siyasi suç istisnası ilk kez, Fransa ve Belçika arasında 1834 yılında imzalan suçluların iadesi anlaşmasında yerini almış ve sonraki anlaşmalara da model olmuştur¹⁷³.

Siyasi suçların, suçluların iadesine engel olan istisnalardan biri olduğu hususunda herhangi bir tereddüt yaşanmamakta olup, hangi suçların siyasi suç kapsamında kaldığına ilişkin ortaya atılan birçok teori ile doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır¹⁷⁴. Bu teorilerden birincisi “*objektif teori*” olarak ifade edilmektedir. Bu teori kapsamındaki temel husus, işlenen suç ile hangi hakkın ya da menfaatin ihlal edildiği hususudur. Bir başka ifade ediliş şekli ile işlenen suçun konusu, devletin siyasi düzeni kapsamında kalıyorsa suç, siyasi bir suçtur. Bu tanımda ifade edilen siyasi

¹⁷³ HANNAY, William M., International Terrorism and the Political Offence Exception to Extradition, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 18, 1980, s. 385

¹⁷⁴ ARTUK vd, a.g.e. s. 1083

düzenden ise devletin bütünlüğüne, egemenliğine ve varlığına yönelik eylemlerin anlaşılması gerekmektedir. Yine hükümetin şeklini değiştirmek, Anayasa'yı bozmak gibi iç siyaset düzeni kapsamında değerlendirilebilecek hususlara yönelik eylemlerde bu kapsamda değerlendirilmektedir. Objektif teori açısından kişinin eylemlerinin siyasi düzene yönelik olması yeterli olup, eylemi hangi saik ile gerçekleştirdiği önemli değildir¹⁷⁵.

Doktrinde yer alan siyasi suçun tespitine ilişkin ikinci teori ise “*sübjektif teori*”dir. Bu teoride objektif teorinin aksine failin suçu işlediği andaki saiki incelenmelidir. Eğer fail suçu siyasi bir gaye ile işlemişse suç, siyasi bir suç olarak nitelendirilecektir. Suçun siyasi bir amaç ile işlenmemiş olması durumunda ise adi bir suç olarak nitelendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda siyasi bir gaye ile işlenen her adi suçun siyasi suç olarak değerlendirilmesi gerekecektir. Bunun yanı sıra her zaman failin amacını belirlemenin mümkün olamaması sebebiyle sübjektif teori eleştirilmiştir¹⁷⁶.

Siyasi suçun tespitine ilişkin doktrinde ortaya atılan bir diğer teori ise , “*üstünlük teorisi*”dir. Bu teoriye göre suça konu eylemin unsurları incelenmelidir. Eylem, içerisinde bulundurduğu unsurları bakımından değerlendirildiğinde, siyasi suça ilişkin unsurlar ön planda ise siyasi suç, adi suça ilişkin unsurlar ön planda ise adi suç kapsamında değerlendirilmektedir. Bu teori İsviçre hukukunda uygulanması sebebiyle doktrinde İsviçre Sistemi olarak da dile getirilmektedir¹⁷⁷. Ancak üstünlük teorisi suçun siyasi bir suç olup olmaması konusunda ön plana çıkan unsurlarını inceleme esnasında objektif ve somut bir ölçüt sunamamasından kaynaklı keyfi uygulamalara yol açabileceği yönüyle eleştirilmiştir¹⁷⁸.

Son olarak değinmekte fayda gördüğümüz doktrindeki bir diğer teori ise, “*savaş adetleri teorisi*dir.” Teoriye göre savaş hallerinde gerçekleştirilen siyasi amaçlı eylemlerin siyasi suç kapsamında, diğerlerinin ise adi suç kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁷⁹. Ancak bu teori de savaş, ihtilal veya isyan dışında gerçekleştirilen eylemler yönünden bir çözüm önerisi getirmemesi sebebiyle eleştirilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁵ TANER, a.g.e. s. 115, SIDİM, Arif: “Siyasi Suçlar”, Adalet Dergisi, S: 2, Ankara, 1962, s. 165, ARTUK vd, a.g.e. s. 1083

¹⁷⁶ TANER, a.g.e. s. 115, ŞENSOY, Naci, “Siyasi Suçlar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 17, S: 1-2, İstanbul, 1951, s. 57; ÖNDER, a.g.e. s. 264-265, ARTUK vd, a.g.e. s. 1083-1084

¹⁷⁷ KÖPRÜLÜ, s. 74

¹⁷⁸ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 442, TANER, a.g.e. s. 118

¹⁷⁹ ÖZGEN, a.g.e. s. 72

¹⁸⁰ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 443

İade talebine ilişkin değerlendirme yapıldıktan ve iadeye konu suçun siyasi suç olduğunu tespit ettikten sonra siyasi suçun niteliği belirlenmelidir. Zira siyasi suçlar *mutlak (sırf) siyasi suç* ve *nispi siyasi suç* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁸¹. Objektif teori kapsamında siyasi suç olarak değerlendirilen suçlar sırf siyasi suç olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu suçların siyasi suç oldukları kesin ve net bir şekilde kabul edilmektedir. Nispi suçlar ise temelde adi suç kapsamında olan ancak siyasi bir bağlantılarının olması sebebiyle siyasi suç kapsamında kabul edilen suçlardır¹⁸². Yine nispi suçlar da kendi içerisinde *karma* ve *bağlantılı siyasi suçlar* olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir¹⁸³.

Karma siyasi suçlar muhteviyatında siyasi ve adi suçu birlikte barındıran bir bileşik suç türüdür. Bu suç kapsamında tek bir eylem ile gerçekleştirilen adi bir suç, siyasi amaçla işlenmektedir¹⁸⁴. Karma siyasi suça verilebilecek en tipik örnek ise devlet başkanlarına yönelik işlenen suikast suçudur¹⁸⁵.

Bağlı siyasi suç ise karma siyasi suçun aksine içerisinde adi ve siyasi suç niteliğinde olan ve birbiriyle irtibatı bulunan birden fazla eylemle işlenen suçlardır. Bu suç kapsamında irtibat değerlendirilirken adi suçun siyasi bir suçun işlenmesi amacıyla gerçekleştirilmesi aranan en belirgin özelliklerden biridir. Siyasi bir suç olan isyan girişiminden önce isyanda bulunan kişilerin isyana hazırlık amacı ile silah hırsızlığında bulunmaları şeklinde vuku bulan eylemleri bağlantılı siyasi suç kapsamında değerlendirilmektedir¹⁸⁶.

3.2.3.1.2. Siyasi Suçlar Bakımından İade Edilemezlik

Siyasi suçlardan iade edilemezlik ilkesinin tarihi gelişimine baktığımızda, devlete karşı işlenmiş olan suçların, aslında devlet başkanının şahsına karşı işlenmiş olduğu kabul edilerek devletler tarafından bu kişilerin karşılıklı olarak menfaatleri çerçevesinde iade işleme konu edildiğini görülmektedir¹⁸⁷.

¹⁸¹ HANNAY, a.g.e. s. 386

¹⁸² HASSAN Ümit, Siyasal Suç Kavramı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 1, 1971, s. 215-216

¹⁸³ ÖZGEN, a.g.e. s. 74

¹⁸⁴ ZAFER, Hamide, Ceza Hukukunda Terörizm, İstanbul, 1999, s. 109

¹⁸⁵ ÖZGEN, a.g.e. s. 75

¹⁸⁶ KÖPRÜLÜ, s. 61

¹⁸⁷ TANER, a.g.e. s. 241

Siyasi suçlar bakımından önceleri devletlerarasında kavramsal olarak tanımlama yapılmamış olmasına karşın, suçluları iade etme anlayışı baskın durumda bulunmaktaydı. Ancak ilerleyen zamanlarda bağımsızlık ve ihtilal hareketlerinin yaygınlaşması ile bu hareketler neticesinde siyasi suç tanımı ve siyasi problemler yüzünden iltica eden kişilerin siyasi sığınma hakkı kavramının ortaya çıkmış olması, devletlerin bu kişiler yönünden manevi bir yükümlülük içerisinde oldukları düşüncesiyle hareket etmesine sebep olmuş ve siyasi suçlardan dolayı iade etmeme anlayışı baskın bir hal almaya başlamıştır¹⁸⁸.

Bu kapsamda siyasi suçlardan dolayı iade edilemezlik, yabancı bir kişinin işlemiş olduğu siyasi suç sebebiyle cezalandırılmasının haksızlık oluşturacağı fikri ile ilk kez 1818 yılında İngiliz Parlamentosunda ifade edilmiştir¹⁸⁹. Devam eden süreçte 1831 yılında Fransız hükümeti tarafından siyasi suçluların iade edilmeyeceği dile getirilmiş¹⁹⁰, 1833'te Belçika tarafından kanun hükmü haline gelmiş ve 1834 yılında da ilk kez bir anlaşma hükmünde yer almıştır¹⁹¹. Daha sonraları ise siyasi suçluların iade edilemezliği ilkesi prensip haline gelmiş ve ülkelerin iç mevzuatları ile ikili ve çok taraflı anlaşmalarda yerini almıştır¹⁹².

Ülkemizdeki iç hukuk ve uluslararası anlaşmalar kapsamındaki düzenlemelerini incelediğimizde ise, tarafı olduğumuz SİDAS'ın 3. maddesinin 1. fıkrasında bu hususun düzenlendiğini görmekteyiz. Anılan madde metnine göre, isteme konu suçun, istemde bulunan devlet tarafından siyasi bir suç olarak ya da siyasi bir suçla bağlantılı bir suç olarak nitelendirilmesi durumunda iadeye engel teşkil edileceği düzenlenmiştir.

İç hukukumuzda ise 6706 sayılı CKUAİK incelendiğinde hem mutlak siyasi suçların hem de nispi siyasi suçların iade engeli olarak düzenlendiği görülmektedir. Anılan yasanın 11. maddesinin birinci fıkrasının c bendinde iade istemine konu olan suçun siyasi bir suç olması durumunda ya da siyasi bir suç ile bağlantılı bir suç olması durumunda iade isteminin reddedilebileceği hüküm altında alınmıştır.

Tüm bu uluslararası anlaşmalar ve iç hukuk düzenlemeleri kapsamında siyasi suçluların iade edilemeyeceği hüküm altına alınmış iken, tartışılması gereken konu siyasi suç sebebiyle iade edilmeyen kişilerin ülkemizde yargılanıp yargılanmayacağı hususudur.

¹⁸⁸ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 428, ÖZGEN, a.g.e. s. 77-78

¹⁸⁹ KALABALIK, a.g.m. s. 1382

¹⁹⁰ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 429

¹⁹¹ ÖZGEN, a.g.e. s. 80

¹⁹² BAYRAKTAR, Köksal: "Siyasal Suç", İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982, s. 194

Bu kapsamda doktrindeki bir görüşe göre, siyasi suçluların iade edilemezliği ilkesinin sebeplerinden birisi, aleyhine suç işlenen devletteki siyasi rejim hakkında hüküm vermemek ve yabancı bir ülkenin iç işlerine müdahalede bulunmamaktır. Zira ülkemize siyasi bir suç sebebiyle sığınmış olan kişi hakkında yargılama yolu açılırsa, yargılama esnasında söz konusu suçun maksat ve etkenlerinin ortaya atılması ile sığınma gerekçelerinin değerlendirilerek bu hususta bir hüküm verilmesi gerekir ki bu durum siyasi suçluların iade edilemezliği ilkesinin var oluş amacına hizmet eden temel düşünce ile çelişir. Bu sebeple siyasi suç sebebiyle iade edilmeyen kişinin ülkemizde yargılanmaması gerektiği ifade edilmiştir¹⁹³.

Aynı doğrultudaki bir başka görüşte ise, taraf devletlerarasındaki ikili veya çoklu anlaşmalarla aksine bir yükümlülük getirilmemiş olunması halinde, siyasi suç nedeniyle iade istemi reddedilen kişi hakkında istemi reddeden ülkede yargılama yapılması mümkün değildir. Yine bu kapsamda 1949 tarihli 1/108-93 E/K. sayılı karar ile Yargıtay Ceza Genel Kurulu siyasi suç gerekçesi ile iade edilmeyen kişilerin Türkiye’de yargılanamayacağına hükmetmiştir¹⁹⁴.

3.2.3.1.3. Siyasi Suçlar Bakımından İade Edilemezlik İlkesinin İstisnaları

Kural, siyasi suçların iade edilemezliğidir. Ancak uluslararası anlaşmalar ve uluslararası teamül hukukunda bu kurala bazı istisnalar getirilmiş ve bazı fiillerin siyasi suç kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği kabul edilmiştir. İnsanlığa karşı suçlar, soykırım ve terör suçları ile devlet başkanları ve ailelerine yönelik saldırı suçları, siyasi suçluların iade edilemezliği ilkesinin istisnalarındandır¹⁹⁵. Kısaca bu istisnalara değinmek gerekirse;

Belçika Kuralı (Devlet Başkanları Kuralı): Siyasi suçluların iade edilemezliği ilkesine getirilen en eski kısıtlamanın “ *Belçika Kuralı* ” olarak da adlandırılan devlet başkanlarına yönelik işlenen suçlardır. Bu kural kapsamında devlet başkanları ya da onların ailelerine yönelik gerçekleştirilen suikast niteliğindeki eylemlerin, siyasi suç olarak değerlendirilemeyeceği ve iade isteminin reddine olanak sağlamadığı kural olarak kabul edilmiştir¹⁹⁶.

¹⁹³DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 386

¹⁹⁴ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 994-995

¹⁹⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 188

¹⁹⁶ ÖZGEN, a.g.e. s. 90

Söz konusu uygulama 1854 yılında Fransa Kralı üçüncü Napolyon'a yönelik suikast girişiminde bulunan iki Fransız vatandaşının Belçika'ya kaçması ve Fransa tarafından iadelerinin istenmesi üzerine Belçika tarafından 1856 yılında çıkarılan kanunla siyasi suçtan iade edilemezlik kuralının istisnası olarak hüküm altına alınmış ve tarihi sürecin etkisiyle “*Belçika Kuralı*” olarak adlandırılmaya başlanılmıştır¹⁹⁷.

Günümüzde neredeyse iadeye ilişkin tüm ikili ve çok taraflı anlaşmalarda kendisine yer edinen bu kural, ülkemizin de taraf olduğu SİDAS'ın 3. maddesinde de devlet başkanı veya ailesine yönelik gerçekleştirilen eylemlerin siyasi suç olarak kabul edilemeyeceği şeklindeki hükümle yerini almıştır¹⁹⁸.

Bu kural uluslararası hukukta teamül haline gelmiş ve hemen hemen iadeye ilişkin tüm ikili ve çoklu anlaşmalarda yerini almış olmasına karşın, devlet başkanları ve onların ailelerinin yaşam haklarına daha fazla önem atfedildiği ve diğer siyasi kişilikler ya da insanların yaşam haklarının daha az önemsendiği düşüncesine sebebiyet vermesi yönüyle eleştirilmiştir¹⁹⁹.

Terör Suçları: Siyasi suçtan iade edilemezlik kuralına istisna teşkil eden bir diğer husus da terör suçlarıdır. Eskiden tedhişçilik olarak tanımlanan bu eylemler günümüzde terör eylemleri olarak adlandırılmaktadır²⁰⁰. Güncel ifade ediliş şekliyle terör, belirli bir amacı veya iktidarı elde etmek amacıyla toplumda baskı, korku ve yılgınlık yaratarak şiddet eylemlerinin sürekli olarak kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır²⁰¹.

20. yüzyılda siyasi amaçlarla gerçekleştirilen terör eylemlerinin artmasıyla birlikte siyasi suç kavramının yeniden ele alınması gerektiği hususunda fikir birliği oluşmuştur²⁰². Bu doğrultuda özellikle son yıllarda gerçekleştirilen terör eylemlerinin toplumlarda oluşturduğu korku ve panik hali de dikkate alınarak siyasal suç kavramının mümkün olduğunca dar bir çerçeveden yorumlanması gerektiği dile getirilmiştir²⁰³. Bu sebeple terör eylemlerinin siyasi suç kapsamında değerlendirilmeyip iade edilemezlik kuralının bir istisnası şeklinde kabulünün yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu ortak anlayış ile devam eden süreçte iadeye ilişkin yapılan ikili ve çoklu anlaşmalarda terör

¹⁹⁷ ARMAOĞLU, Fahir Hadi: “Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi”, Adalet Dergisi, Sayı: 10, 1951, s. 1604-1606

¹⁹⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 993

¹⁹⁹ ÖZGEN, a.g.e. s. 92-93

²⁰⁰ ZAFER, a.g.e. s. 9

²⁰¹ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 189

²⁰² BAYRAKTAR, a.g.e. s. 157

²⁰³ AYBAY, Yabancılar Hukuku, s. 278

suçlarının siyasi suç kapsamında değerlendirilmeyerek iade isteminin kabul edilmesi, istemin kabulünün mümkün olmaması durumunda ise istemde bulunulan ülkede yargılamasının yapılması hususunda düzenlemelerde bulunulmuştur²⁰⁴.

Terör suçlarının siyasi suçtan iade edilemezlik kuralının istisnasını oluşturduğu en önemli anlaşmalardan biri AK bünyesinde oluşturulan ve 1978 yılında yürürlüğe giren “*Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi*’dir. Bu sözleşmenin amacı 1957 tarihli SİDAS ve 1959 tarihli CİKAYAS’ta terör eylemlerinin siyasi suç kapsamında sayılması sebebiyle, faillerin iadeleri hususunda ortaya çıkan engelleri kaldırmaktır. Anılan sözleşmenin ilk maddesi ile siyasi suç, siyasi suçla bağlantılı suç ve siyasi amaçla işlenmiş sayılamayacak eylemler belirtilerek, iadeye engel olacak siyasi suç kavramının kapsamı daraltılmıştır²⁰⁵. Ancak Sözleşmenin 13. maddesi ile taraf devletlere çekince koyma imkânı verilmesi, siyasi suçun kapsamının daraltılarak terör eylemlerinin iadesine engel durumun ortadan kaldırılması amacına aykırı görüldüğünden eleştirilmiştir²⁰⁶.

İnsanlığa karşı suçlar ve soykırım: Siyasi suçtan iade edilemezlik ilkesinin bir diğer istisnası da insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçudur.

Soykırım ve insanlığa karşı suçların tarihi sürecini incelediğimizde, söz konusu eylemlerin suç olarak düzenlenmesinin 2. Dünya Savaşı sonrasına tekabül ettiği görülmektedir. Savaş esnasında ve devam eden süreçte totaliter rejimler tarafından insan onuru ile bağdaşmayan eylemlerde bulunulması, bu suçlar kapsamında kalan eylemler yönünden bir düzenlemeye gidilmesini gerektirmiştir²⁰⁷. Bu kapsamda BM nezdinde 1948 yılında “*Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme*” kabul edilmiş ve soykırım suçu tanımlanmıştır²⁰⁸. Anılan sözleşmenin 7.

²⁰⁴ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 991

²⁰⁵ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 991-992

²⁰⁶ GILBERT, a.g.e. s. 141

²⁰⁷ ÖZGEN, a.g.e. s. 99

²⁰⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 2018, s. 996; SAVAŞ, Coşkun Necmi, “İnsan Hakları Bağlamında Suçluların Geri Verilmesi”, Ankara, Ankara Barosu Dergisi, C:1, 2013, s.132,

Söz konusu sözleşme Türkiye tarafından 5630 sayılı Kanun ile kabul edilerek 26/03/1950 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 2 ve 3. Maddelerinde soykırım kapsamındaki fiiller sıralanmıştır.

Anılan madde hükümlerine göre; “Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

a) Gruba mensup olanların Öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

maddesinde, soykırım kapsamında kalan ve bunlarla bağlantılı suçlar bakımından suçların siyasi suç olduklarından bahisle iade edilemezlik kapsamında değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Yine 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Nürnberg Mahkemesi Statüsünde de insanlığa karşı suçların tanımı yapılmış ve bu suç mahkemenin yargılama kapsamında kalan suçlar içerisine dâhil edilmiştir²⁰⁹.

İç hukukumuzda ise, 6706 sayılı yasanın 11. maddesinin 2. fıkrasında soykırım ve insanlığa karşı suçların siyasi suç olarak kabul edilemeyeceği net bir şekilde ifade edilmiştir.

3.2.3.2. Düşünce Suçları

Hukukumuzda düşünce suçları da siyasi suçlar gibi iadeye engel olan suçlar arasında düzenlenmiştir. 6706 sayılı CKUAİK'ın 11. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde iade talebine esas teşkil eden fiilin düşünce suçu kapsamında yer almasının iadeye engel olduğu hüküm altına alınmıştır.

Türk Hukuku açısından tartışmaya açık olan konu ise, kanunda düşünce suçu ile ilgili herhangi bir tanımlama yapılmamış olmasıdır. Bunun yanı sıra doktrinde de düşünce suçu kapsamında yer alan bir suç tanımlamasının yapıldığından bahsedilemez. Bu nedenle söz konusu düzenleme ciddi bir şekilde eleştirilmektedir²¹⁰.

Yine doktrinde bu kapsamda yapılan değerlendirilmelerde, söz konusu düşünce suçu kavramı ile ifade edilmek istenilen şeyin, sözlü düşünce açıklamalarının dış dünyaya yansımaları olarak kabulü halinde, bu söylemlerin cezalandırılabilmesinin, kanunda düzenlenmiş bir suç tipine uygun olması durumunda mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Şayet bu durumda dahi, düşünce suçunun işlenmiş olduğundan ziyade kanuni düzenlemesi bulunan bir suçun işlendiğinden bahsedilebilecektir. Bu sebeple

Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- a) Soykırımda bulunmak;
- b) Soykırımda bulunulması için işbirliği yapmak;
- c) Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- d) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;
- e) Soykırıma iştirak etmek

²⁰⁹ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 192

²¹⁰ Düşünce suçu hakkındaki kanuni düzenlemeye getirilen eleştiriler için bkz. ÖZTÜRK/ERDEM, a.g.e. s.120

ceza hukuku kapsamında tanımlaması ya da bir doğrudan bir karşılığı bulunmayan düşünce suçunun 6706 sayılı yasada yer almasının manasız olduğu ifade edilmiştir²¹¹.

3.2.3.3. Askeri Suçlar

İade isteminin kabulüne engel suç tiplerinden bir diğeri ise askeri suçlardır. Bir suçun askeri suç kapsamında yer alıp almadığının tespiti için öncelikle askeri suç tanımının yapılması gerekmektedir. Doktrindeki genel kabule göre, milli savunmayı sağlamak ve korumak, askerlik hizmetlerinin aksatılmadan yerine getirilmesini sağlamak maksadıyla başka bir ifade edilmiş şekliyle askeri bir yararı koruma gayesiyle kanunlarla düzenlenmiş olan tüm suçlar, askeri suç olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, askeri suçun kapsamı, yalnızca askeri ceza kanunundaki ya da disiplin mahkemeleri kuruluşu, yargılama usulü ve disiplin suç ve cezaları hakkındaki kanunda bulunan düzenlemelerle sınırlandırılmamış, bu düzenlemelere ek olarak askeri menfaatin korunması maksadıyla diğer kanunlardaki düzenlemelerde dâhil edilmiştir²¹².

Bu tanımlama ile birlikte yine doktrinde askeri suçlar, *sırf askeri suçlar* ve *bağlantılı askeri suçlar* olarak iki başlıkta incelenmektedir. Bir suçun *sırf askeri suç* olarak nitelendirilebilmesi için bazı şartlar aranmaktadır. Bu kapsamda failin asker olması, gerçekleştirilen eylemin askeri bir hizmetin veya görevin ihlaline sebep olması ve eylemin kısmen ya da tamamen askeri kanunlar dışındaki kanunlarda suç olarak düzenlenmemiş olması gerekmektedir²¹³. Bu minvalde yalnızca asker kişi tarafından gerçekleştirilen ve askerlik ihlaline sebebiyet veren suçlar *sırf askeri suç* olarak kabul edilmekte ve suçluların iadesi noktasında kesin bir ret sebebi olarak sayılmaktadır²¹⁴. Askerlikten firar etme ya da emre itaatsizlik kapsamındaki suçlar *sırf askeri suçlara* örnek olarak verilmektedir²¹⁵.

Bağlantılı askeri suç ise, asker veya sivil kişi tarafından, askeri bir menfaatin korunması gayesiyle, tamamen veya kısmen genel ceza kanununda düzenlenen ve askeri ceza kanununda açıkça belirtilerek ya da atıf suretiyle kanunda uygulama alanı

²¹¹ ARTUK vd, a.g.e. s. 1082, KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 818-819

²¹² ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 349, CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 194, SAHİR, Erman, Askeri Ceza Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1974, s. 148

²¹³ ERMAN, Sahir, Askeri Ceza Hukuku, 6. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1974, s. 152-155

²¹⁴ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 194

²¹⁵ ERMAN, a.g.e. s. 153

bulan suçlardır. Askeri bir eşyanın çalınması şeklinde vuku bulan bir olay, söz konusu eylemin tüm unsurları olmasa da bazı unsurlarının ceza kanununda yer alan hırsızlık suçuna uyması sebebiyle bağlantılı askeri suça örnek olarak verilebilecektir²¹⁶.

SİDAS'ın 4. maddesinin açıklayıcı raporunda, sırf askeri suçlar bakımından iadenin yasaklandığı, bağlantılı askeri suçlar bakımından ise, diğer şartların varlığı halinde iadenin mümkün olabileceği ifade edilmiştir²¹⁷. İç hukukumuzdaki düzenlemeye baktığımızda ise, 6706 sayılı yasanın 11. maddesinin 1. fıkrasının c-2 bendinde, SİDAS ile paralel olarak, sırf askeri suçlarda iadenin mümkün olmadığı açıkça hükme bağlanmıştır.

Askeri suçlar ile alakalı son olarak değinmekte fayda gördüğümüz kısım ise, özellikle sırf askeri suçların iadeye kesin bir engel olacak şekilde hem ulusal hem de uluslararası mevzuatlarda düzenlenmiş olma sebebidir. Bir askerin işlemiş olduğu sırf askeri suçtan dolayı kendi ülkesinden kaçarak başka bir ülkeye sığınması durumunda, aidiyeti bulunduğu ülkenin askeri gücünü zayıflatarak sığınmış olduğu ülkeye bir avantaj sağladığı varsayılmış ve sığındığı ülke güvenliği açısından ilerleyen zamanlarda kullanılabilecek nitelikteki bilgilere sahip olduğu düşünülerek iade edilmemesinin uygun olduğu görülmüştür²¹⁸.

3.2.3.4. Mali Suçlar

Mali suçlar, doktrinde üzerinde uzlaşılarak tanımlaması yapılmış bir suç tipi değildir. Ancak mali suç genel olarak, devletlerin egemenlik haklarına dayanarak koymuş olduğu ve devletlere gelir sağlayan kanuni düzenlemelere aykırı davranışlar şeklinde tanımlanmıştır²¹⁹.

Türk hukukundaki kaynakları incelediğimizde, iadeye ilişkin tarafı olduğumuz ikili ve çoklu anlaşmaların bir kısmında mali suçlar kapsamındaki iadeye ilişkin taleplerin kabul edilemeyeceği hüküm altına alınmış iken, diğer anlaşmalarda mali suçlar ile alakalı herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Yine iç hukuk mevzuatımızdaki iadeye ilişkin düzenlemelerin yer aldığı 6706 sayılı yasada da mali

²¹⁶ ERMAN, a.g.e. s. 155-157

²¹⁷ SİDAS'ın açıklayıcı raporundaki 4. Maddeye ilişkin kısım: "It forbids extradition for purely military offences, but extradition must be granted for an ordinary criminal offence committed by a member of the armed services if the conditions of the Convention are fulfilled."

²¹⁸ TANER, a.g.e. s. 243

²¹⁹ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 351

suçlar ile ilgili herhangi bir hükmün yer almadığı görülmektedir. Bu kapsamda aksine ikili veya çoklu uluslararası bir anlaşmada hüküm bulunmaması durumunda mali suçlar ile alakalı iade taleplerinin yerine getirilmesi mümkün görünmektedir²²⁰.

Doktrinde, mali suçlar kapsamındaki iadeye ilişkin taleplerde geri vermeme kuralının işletilmesinin doğru olmadığı ifade edilmektedir²²¹. Yine aynı doğrultudaki bir başka görüşe göre mali suçlar, ekseriyetle faillerin kendi mal varlıklarının artırılması maksadıyla işlenmekte ve diğer insanların gelirlerinin azalmasına sebebiyet vermektedir. Ahlak dışı olarak değerlendirilen bu eylemlerin geri vermeye engel olmaması ve iadenin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir²²².

3.2.3.5. Basın Suçları

Uluslararası iade hukuku kapsamında, suçluların iadesinin kabul edilemeyeceği suç tiplerinden birisinin de basın suçları olduğu kabul edilmektedir. Basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına sebebiyet veren veya metni basanlar ve okuyanlar bakımından manevi içeriği itibariyle hukuku zedeleyici etki doğuran basılı eserlerin oluşturulması eylemleri genel anlamda basın suçu kapsamında değerlendirilmektedir²²³.

Basın suçları doktrinde *sırf basın suçları* ve *nispi basın suçları* olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir. Sadece basılı eserlerin kullanılması yoluyla işlenen ve başkaca bir araç kullanılması halinde cezalandırılabilmesi mümkün olmayan suçlara, *sırf basın suçları* denilmektedir. Nispi basın suçları ise, her türlü araçla işlenebilen suçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nispi basın suçuna, basın yoluyla şantaj yapma suçu örnek olarak gösterilebilmektedir²²⁴.

İç hukukumuzdaki düzenlemelerine baktığımızda ise, 6706 sayılı yasada basın suçları ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Yine Türkiye'nin taraf olduğu SİDAS'ta da basınları suçları bakımından bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak doktrinde basın suçları kapsamındaki iade taleplerine ilişkin devletlerin takdir hakları bulunduğu ve

²²⁰ ARTUK vd, a.g.e. s. 1106

²²¹ ÖZBEK, V. Özer/ KANBUR, M. Nihat/ DOĞAN, Koray/ BACAŞIZ, Pınar/ TEPE, İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 159

²²² ALTUN, M. Hasan, Suçluların Geri Verilmesi Hukuku, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 66

²²³ ÖZGEN, a.g.e. s. 114

²²⁴ KÖPRÜLÜ, s. 157

iadenin kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin kararın taraf devletlere bırakıldığı ifade edilmektedir²²⁵.

Yine doktrindeki bir görüşe göre basın suçlarının ifade hürriyeti ile birlikte ele alındığı ifade edilerek, bu alanda getirilecek olan kanuni ve idari kısıtlamaların, ifade özgürlüğünün de kısıtlanmasına sebebiyet vereceği ileri sürülmüştür. Böylelikle basın suçu kapsamında kalan suçların, iade hukukunun istisnalarından olan siyasi suçlardan sayılması gerektiği kabul edilmektedir²²⁶. Ancak tüm basın suçlarının da siyasi suç kapsamında kaldığı ifade edilemeyecektir. Zira basın yoluyla işlenen hakaret ya da suç işlemeye tahrik suçlarının siyasi suç kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda kamu görevlilerine veya devlet başkanına yönelik hakaret içerikli eylemlerin basın yoluyla işlenmesi halinde söz konusu basın suçunun, siyasi suç kapsamında değerlendirilebileceği ifade edilmiştir²²⁷.

3.2.4. İadeye Konu Suça İlişkin Yaptırım Bakımından Değerlendirme

3.2.4.1. Ölüm (İdam) Cezası

Suçluların iadesi müessesesinin işletilebilmesine engel olan durumlardan biri de ölüm cezasıdır. İade kapsamındaki uluslararası anlaşmalarda insan haklarının korunması hususunda uluslararası hukukun devletlere getirmiş olduğu yükümlülükler doğrultusunda ölüm cezasının infaz edilmesi söz konusu ise iade isteminin kabul edilemeyeceği öngörülmüştür²²⁸. Bu kabulün gerekçelerini incelemek gerekirse, öncelikle ölüm cezasının insan onuru ile bağdaşmayan ve muhteviyatında oç alma esasının yer alması ile cezanın hiçbir amacına hizmet etmediği kabul edilmektedir²²⁹. Yine aynı kapsamda ölüm cezasının suçun işlenmesinin önlenmesi hususunda doğrudan bir etkisinin var olduğundan bahsedilemeyecektir²³⁰.

²²⁵ RUHİ, a.g.m. s. 509

²²⁶ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. 2009, s. 262

²²⁷ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 997

²²⁸ Tarihsel gelişim ve uluslararası düzenlemeler için bkz. TEZCAN Durmuş, Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu, AÜSBFD, S. 38, 1983, s. 159-167

²²⁹ Füsün Sokullu AKINCI, Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl: Temmuz-Ağustos, 1996, Sayı: 10, s. 677

²³⁰ HASSAN, Ümit, Ölüm Cezası Sorunu; Kritik Bir Yaklaşım, AÜSBF Dergisi, C: 27, Sayı: 1, 1972

İç hukuk mevzuatı kapsamında incelendiğinde, 6706 sayılı yasanın 11. maddesinin 1. fıkrasının d bendinde iade isteminin ölüm cezasını gerektiren bir suçla ilişkin olması durumunda istemin reddedileceği hükme bağlanmıştır. Yine aynı maddenin 3. fıkrasında cezanın niteliğine ilişkin bir ret sebebinin bulunması durumunda, istemde bulunan ülke tarafından öngörülen cezanın infaz edilmeyeceğine ilişkin yeterli teminat verildiğinde iade isteminin kabul edilebileceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye paralel şekilde Türkiye'nin de tarafı olduğu SİDAS'ın 11. maddesinde de benzer bir düzenleme bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemede istemde bulunan devlet hukukuna göre iade istemine sebep olan suç hakkında öngörülen cezanın ölüm cezası olması ile birlikte istemde bulunulan devlet hukukunda ölüm cezasının bulunmaması veya uygulanmaması halinde, istemde bulunan devletin yeterli teminat göstermesi durumunda iade isteminin kabul edilebileceği öngörülmüştür.

6706 sayılı Kanun ve SİDAS'ta bulunan düzenlemeler ışığında çerçevesi belirlenmesi gereken konu teminat meselesidir. Öncelikle belirtmekte fayda gördüğümüz husus teminatın konusunu, iade istemine konu kişi hakkında ölüm cezası verilmeyeceğinin taahhüdü oluşturmaktadır. Zira burada teminatı istenen husus ölüm cezasının infaz edilmemesidir. Söz konusu teminat, ölüm cezasının infaz edilmeyeceğinin taahhüdü ile olabileceği gibi ölüm cezasının başka bir cezaya dönüştürülmesi şeklinde de olabilmektedir²³¹. Teminatın verilmesinin ardından, iade isteminin mutlaka kabul edilmesi gerektiğinden de bahsedilemeyecektir. Şayet istemde bulunulan devlet, istemde bulunan devlet tarafından verilen teminatı yeterli görmez ise istemi reddedebilecektir. Anlaşılabileceği üzere teminat verilse dahi iade talebinin kabulü, istemde bulunan devletin takdirindedir²³².

Ölüm cezası ile ilgili iç hukuk mevzuatımız açısından ifade edilmesi gereken son husus ise, Anayasa'nın 38. maddesinde 07/05/2004 tarihli ve 5170 sayılı uyum kanunu ile yapılan değişiklik neticesinde, istisnasız bir şekilde ölüm cezası verilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. 5237 sayılı TCK'da da Anayasa'da yapılan bu değişiklik sonrasında ölüm cezasına ilişkin bir hükme yer verilmemiştir.

²³¹ TEZCAN, a.g.m. s. 161-162, ULUTAŞ, Ahmet / ATABEY, Ömer Serdar: Ceza Alanında Uluslararası Adli İşbirliği Hukuku, Ankara, Adelet Yayınevi, 2011, s. 72

²³² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 984

3.2.4.2. İnsan Onuru İle Bağdaşmayan Cezalar

İadenin olumsuz şartları arasında yer alan ve iadenin kabul edilemeyeceği hallerden bir diğeri de insan onuru ile bağdaşmayan cezalardır. Bu cezalar kişi özgürlüğü ve mülkiyet hakları dışındaki vücut dokunulmazlığı haklarına yönelik uygulanan cezalardır. Söz konusu cezalara kırbaç, uzuv kesme ya da falaka örnek olarak verilmektedir²³³.

İnsan onuru ile bağdaşmayan cezalardaki iç hukuk düzenlemeleri, ölüm cezası hakkındaki düzenlemelerle aynı kapsamdadır. Ölüm cezasında olduğu gibi 6706 sayılı yasanın 11. maddesinin 1. fıkrasının d bendinde insan onuru ile bağdaşmayan cezaların iadeye engel olacağı hüküm altına alınmıştır. Yine aynı kapsamda ölüm cezası için de geçerli olan teminat hususu anılan maddenin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme uyarınca iade istemine konu olan kişilerin, insan onuru ile bağdaşmayan bir ceza yaptırımına muhatap olacakları devletlere iadeleri, ancak o ülkelerce bahsi geçen cezaların infaz edilmeyeceğine ilişkin teminat verilmesi halinde mümkün olabilecektir.

Genel olarak ölüm cezası ile aynı düzenlemelere ve benzer uygulamalara sahip olan insan onuru ile bağdaşmayan cezalarda farklı olarak bahsetmek istediğimiz husus ise, söz konusu cezaların AİHS kapsamındaki değerlendirmesidir.

İade istemine konu olan kişinin işlemiş olduğu suç ile bu suça öngörülen ceza arasında ciddi orantısızlık bulunması, AİHS'nin 3. maddesi kapsamında ihlal olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus iade istemine konu olan suçun istemde bulunan ülkedeki ceza karşılığının fazla olması değil, isteme konu suç bakımından muhatap olunacak cezanın orantısız bir şekilde sert ve aşırı olmasıdır. Şayet uygulanacak olan cezanın isteme konu kişi bakımından katlanılamayacak ölçüde olması, insan onuru ile bağdaşmayan bir duruma sebebiyet vereceğinden AİHS'nin 3. maddesine aykırılık oluşturacağı dile getirilmiştir²³⁴.

3.2.4.3. Güvenlik Tedbiri

Güvenlik tedbirleri, kapsamı kanunla belirlenen, genel olarak suç işleyen kişinin ıslah edilmesi amacıyla ceza yerine ya da ceza ile birlikte orantılı bir şekilde hâkim

²³³ ÖZBEK vd, a.g.e. s. 161

²³⁴ ÖZTÜRK/ERDEM, a.g.e. s. 126

tarafından hükmedilen yaptırımlardır²³⁵. Tanımını yapmış olduğumuz güvenlik tedbirlerinin iade hukuku açısından incelenmesinin gerekliliği, iade istemine konu suç bakımından öngörülen cezanın sadece güvenlik tedbirlerini gerektirmesi ya da güvenlik tedbiri niteliğindeki seçenek bir yaptırımı gerektirmesi durumunda iade isteminin kabul edilip edilmeyeceği yönündedir. Zira iade isteminin kabulü için aranan şartlar kısmında da bahsettiğimiz üzere iade isteminin kabul edilebilmesi için isteme konu suçun belirli bir ağırlığa erişmiş olması gerekmektedir. İade istemine konu suçun yalnızca güvenlik tedbirlerini veya bu nitelikteki seçenek bir yaptırımı gerektirmesi durumunda, isteme konu suçun belirli bir ağırlığa erişip erişmediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir²³⁶.

Bu hususta 6706 sayılı yasadaki düzenlemelere bakmak gerekmektedir. Söz konusu yasanın 10. maddesinin 2. fıkrasında iade istemine taraf her iki ülke bakımından soruşturma ve kovuşturma aşamasında üst sınırı 1 yıl veya daha fazla hürriyeti kısıtlayıcı cezayı gerektiren suçlarda, kesinleşmiş mahkûmiyet hükümlerinde ise asgari 4 aylık hürriyeti kısıtlayıcı cezalarda iade isteminin kabul edilebileceği hükme bağlanmıştır. Söz konusu düzenleme kapsamından anlaşılan, yalnızca güvenlik tedbirlerini gerektiren iade istemine konu suçlar bakımından iade isteminin kabul edilemeyeceğidir.

SİDAS özelinde incelediğimizde ise güvenlik tedbirleri hususu daha kapsamlı bir şekilde düzenlenmiş ve sadece güvenlik tedbirlerini gerektiren suçlar bakımından da iade isteminde bulunabileceği hüküm altına alınmıştır²³⁷.

3.2.4.4. Adli Para Cezası

İade hukukunun uygulama alanı kapsamındaki tartışmalı konulardan bir diğeri de iade istemine konu suç için sadece adli para cezasının öngörülmüş olması halinde iade isteminde bulunulup bulunulamayacağı hususudur. Zira mahiyeti itibari ile zahmetli ve masraflı olan iade müessesesinin yalnızca para cezasını gerektiren bir suç için faaliyete geçirilmesi yararsız olarak görülmektedir. Aksi düşüncede ise son yıllarda

²³⁵ NUHOĞLU, Ayşe, Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri, Adil Yayınevi, Ankara, 1997, s. 9

²³⁶ ULUTAŞ, Ahmet: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 104

²³⁷ SİDAS'ın 2. maddesinin 1.fıkrası;

“Gerek iadeyi talebeden tarafın ve gerek kendisinden iade talep edilen tarafın kanunlarınca en aşağı bir sene müddetle hürriyeti selbedici mahiyette olan bir cezayı veya emniyet tedbirini veya daha ağır bir cezayı mucip fiiller suçlunun iadesini istilzam eder. İadeyi talebeden tarafın ülkesinde bir cezaya mahkûmiyet hükmü veya bir mevkûfiyet kararı verilmişse, verilen ceza en aşağı dört aylık olmalıdır.” ÖZGENÇ, a.g.e. s. 983

başta çevrenin kirlenmesine yönelik eylemlerin önüne geçilmesi kastıyla kanuni düzenlemelere gidilmesi ve bu kapsamda ağır para cezası öngörülen birçok suç tipinin ortaya çıkması, sadece adli para cezasını gerektiren suçlar bakımından da iade müessesesinin işletilebileceği fikrini ortaya çıkarmıştır²³⁸.

İade hukukunun iç mevzuatımızdaki temel kaynağı olan 6706 sayılı CKUAİK incelendiğinde ise adli para cezasına ilişkin bir düzenlemenin bulunmadığı görülmektedir. Yine SİDAS'ın ana metninde de adli para cezasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1978 yılında SİDAS'a getirilen EK 2 nolu protokolün ilk maddesiyle yalnızca para cezasını gerektiren mali suçlar yönünden de iade edebilme yetkisi, sözleşmeye taraf olan devletlere tanınmıştır²³⁹.

Söz konusu EK 2 nolu protokolün 1. maddesi SİDAS ana metninin 2. maddesinin 2. fıkrasına ek yapmaktadır. Ana metinde yer alan düzenleme *“İade talebi, iadeyi talebeden taraf ve kendisinden iade talep edilen tarafın kanunlarınca hürriyeti selbedici bir ceza veya mevkûfiyet kararı ile cezalandırılan müteaddit hareketlere taallûk etmekle beraber bunlardan bazıları ceza müddetlerine ait şarta uymuyorsa, kendisinden iade talep edilen taraf bu sonuncu suçlar için dahi iade etmek ihtiyarını haiz olacaktır”* şeklindedir. Ek protokol ile anılan maddeye *“Bu hak sadece nakdi müeyyideleri müstelzim suçlara da teşmil edilecektir.”* hususu eklenmiştir. Böylelikle asıl suç bakımından iade müessesesinin işletilebilmesinin mümkün olduğu hallerde, diğer suçlar yönünden iade müessesesi işletilemese dahi iade isteminin kabul edilebilmesine imkân sağlanmıştır. Ancak sadece para cezasını gerektiren suçlar açısından bağımsız olarak iade isteminin kabul edilebilmesi mümkün olmayacaktır. Söz konusu düzenleme ile sadece para cezasını öngören suç bakımından iade isteminin kabul edilebilmesi için, istemde iade şartlarını taşıyan başka bir suçun da bulunması gerekmektedir²⁴⁰.

²³⁸ ULUTAŞ, Ahmet: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 105, GÜNGÖR, Gülin: “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)”, İstanbul, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 19, Sayı: 1-2, 1999-2000, s. 368

²³⁹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 984

²⁴⁰ ULUTAŞ, Ahmet: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 105-106, ÖZGENÇ, a.g.e. s. 984

3.2.5. İadeye Konu Kişi Bakımından Değerlendirme

3.2.5.1. Vatandaşlık

İade hukuku kapsamında, iadeye engel olabilecek şartlar incelendiğinde akla gelecek olan en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz vatandaşlıktır. Vatandaşın iade edilemeyeceği ilkesi ikili ve çoklu birçok uluslararası anlaşmada yer aldığı gibi devletlerin iç hukuk mevzuatlarında da düzenlenmiştir. Öncelikle tarafı olduğumuz uluslararası anlaşmalar ve iç hukuk mevzuatı açısından vatandaşın iade edilemeyeceği kuralı hakkındaki düzenlemeleri inceleyeceğiz. Devamında vatandaşın iade edilemeyeceği kuralı hakkında doktrindeki görüşleri ele alacağız. Son olarak ise iade hukuku kapsamında tartışmalı alanlardan olan vatandaşın iade edilemezliği kuralının istisnalarının bulunup bulunmadığı, vatandaşlık durumunun tespiti ve vatandaşın iade edilmemesi durumunda izlenecek yolları sırasıyla ele alacağız.

Türk hukuku açısından incelediğimizde, Anayasa'nın 38. maddesinde UCD'ye taraf olmanın getirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaşın iade edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. 6706 sayılı CKUAİK'ın iadenin kabul edilemeyeceği haller başlığı altındaki 11. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde de, Anayasa'da yer alan düzenlemeye paralel olarak, UCD'ye taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere Türk vatandaşının iade edilemeyeceği düzenlenmiştir. Yine Türkiye'nin tarafı olduğu SİDAS'ın 6. maddesinin 1. fıkrasında her akit tarafın tebaasını iade etmeme hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır²⁴¹.

Görüldüğü üzere Türkiye, hem iç hukuk mevzuatında hem de tarafı olduğu uluslararası anlaşmada kural olarak vatandaşın iade edilemezliği ilkesini benimsemiştir. Ancak bu hususta lehte ve aleyhte birçok fikir öne sürülmüştür.

Vatandaşın iade edilemezliği prensibini savunanlar, yabancı mahkeme ve hâkimlere güvensizlik duyulması, suç işleyen kişinin yargılamasını yapması gereken doğal hâkiminden uzaklaşması, devletin vatandaşlarını koruması gerektiği, suç işleyen vatandaşın tam olarak dilini bilmediği yabancı bir ülkede adil bir şekilde yargılanamayacağı hususlarını ileri sürmüşlerdir. Aksi düşüncedekiler ise, yargılamanın kişinin suç işlediği yerde yapılmasının maddi gerçeğin ortaya çıkması hususunda daha yararlı olacağı, yabancı devletlerin adalet mekanizmalarına

²⁴¹ ÖZGEN, a.g.e. s. 64

güvenilmesi gerektiği ve devletlerin vatandaşlarını koruması sorumluluğunun ancak dürüst vatandaşları özelinde olması gerektiği fikirlerini öne sürerek, söz konusu ilkeyi eleştirmişlerdir²⁴².

Vatandaşın iade edilemezliği kuralına getirilen istisnaları incelediğimizde ise, Anayasa ve 6706 sayılı yasa ile bir istisna getirildiğini görmekteyiz. Yukarıda ifade ettiğimiz söz konusu düzenlemelerden Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın getirdiği yükümlülüklerle Türk vatandaşının iade edilebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak burada ifade edilmesi gereken husus, Türkiye'nin söz konusu divanın kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü 'ne taraf olmadığıdır²⁴³. Bu sebeple söz konusu kanuni düzenlemelerin, anılan sözleşmeye taraf olmadığımız müddetçe hukuki açıdan Türkiye'yi bağlayıcılığı söz konusu olmayacaktır. Ayrıca statüye taraf olmamamıza rağmen, bahsettiğimiz kanuni düzenlemelerde bulunulması ülke bağımsızlığı ve egemenliği bakımından uygun olmadığı ifade edilerek eleştirilmiştir²⁴⁴.

İade hukukunda vatandaşın iade edilemezliği prensibinin uygulanması sırasında belirlenmesi gereken en önemli hususlardan biri de vatandaşlığın tespiti anıdır. Zira bu tespit kişinin iade edilip edilmeyeceği hususundaki nihai kararın verilmesine esas alınacaktır. İade istemine konu kişilerin vatandaşlığının tespiti anına dair birkaç zaman söz konusudur. Bunlar suçun işlendiği an, iade isteminde bulunulduğu an, iade kararının verildiği an ve teslim anıdır. Mesele vatandaşlık durumunun varlığının hangi ana göre tespit edilmesi gerektiğidir²⁴⁵. Çünkü suç işlendikten sonra ya da iade isteminde bulunulduktan sonra kişinin vatandaşlık durumunda bir değişiklik meydana gelmesi söz konusu olabilecektir.

Doktrinde vatandaşlık anının tespitine ilişkin farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre suçun işlendiği tarihteki vatandaşlık durumu esas alınmalıdır. Zira kişinin suç işledikten sonra iade müessesesinin işletilebilmesini engellemek amacıyla kaçmış olduğu ülkenin vatandaşlığını alması söz konusu olabilecektir. İade kapsamında failin kendi iradesiyle gerçekleştirmiş olduğu bu değişikliğe itibar edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir²⁴⁶.

²⁴² DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 449-452, ARTUK vd, a.g.e. s. 1079-1080, ÖZGEN, a.g.e. s. 58-59

²⁴³ AKSAR, Yusuf, Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 168

²⁴⁴ HAFIZOĞULLARI, Zeki / ÖZEN, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. baskı, Ankara, Us-a Yayıncılık, 2018, s. 61

²⁴⁵ ÖZGEN, a.g.e. s. 61

²⁴⁶ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1005, GÖZÜBÜYÜK, Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 98

Vatandaşlığın tespit anına ilişkin bir diğer görüşte ise kişinin teslim anı dikkate alınmalıdır. İade hukuku açısından suç işleyen kişinin vatandaşlığını hangi tarihte ve hangi saik ile aldığına bir anlam ifade etmediği dile getirilmiştir. Hatta iadeye konu olan kişi, sırf iade hukukunun işletilebilmesini önlemek amacı ile vatandaşlığını değiştirmiş olsa dahi söz konusu değişikliğin göz önüne alınması gerektiği ifade edilmiştir²⁴⁷.

Son olarak üzerinde durulmasında fayda gördüğümüz husus ise, istemde bulunulan devletin vatandaşı olduğu için iade istemi reddedilen kişinin akıbetinin ne olacağıdır. Şüphesiz ki bu kişinin cezasız kalması düşünülemeyecektir. Bu konuda Türk hukukundaki mevzuatı incelediğimizde, 5237 sayılı TCK'nın vatandaş tarafından işlenen suçlar başlığı altındaki 11 ve 13. maddeleri bize yol göstermektedir. Anılan maddelerdeki düzenlemeler kapsamında iadesi mümkün olmayan Türk vatandaşının hangi şartlarda yargılamaya tabi olacağı hüküm altına alınmış ve böylelikle iadesi mümkün olmayan vatandaşın cezasız kalmasının önüne geçilmiştir²⁴⁸.

3.2.5.2. Kişisel Haller

İadeye konu kişi bakımından yapılan değerlendirmelerde, iade isteminin kabul edilemeyeceği hallerden bir diğeri, kişisel hallerdir. Söz konusu kişisel haller, yaş ve sağlık problemleri kapsamındaki iadeye engel olabilecek şahsi durumlardır.

İadeye engel olabilecek kişisel haller ile ilgili iç hukuk mevzuatındaki düzenlemeleri incelediğimizde, 6706 sayılı yasanın 11. maddesinde doğrudan bu husus açık bir şekilde madde metninde yerini almıştır. Anılan maddenin 4. fıkrasında iade istemine konu olan kişinin, 18 yaşından küçük olması, uzun süredir Türkiye'de bulunuyor olması veya evli bulunması gibi haller, kişisel haller olarak düzenlenmiştir. Madde metninde devamla bu kişilerin iadesinin kişinin kendisini veya ailesini, eylemin ağırlığı ile orantısız bir şekilde mağdur edecek olması halinde iade isteminin reddedilebileceği hükme bağlanmıştır.

Söz konusu madde metninden de anlaşılacağı üzere kişisel haller tahdidi olarak sayılmamıştır. Bu sebeple kişisel hallerin artırılacağı, bunlara sağlık sorunları ve ileri yaşın da eklenebileceği ifade edilmiştir²⁴⁹. Yine madde metnindeki orantısızlık

²⁴⁷ ÖZGEN, a.g.e. s. 62

²⁴⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1006, ÖZGEN, a.g.e. s. 66-67

²⁴⁹ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 45, TURHAN, Faruk: "Alman Suçluların İadesi Hukukunun Esasları", Konya, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 11, Sayı: 3-4, 2003, s. 99

vurgusu, kişisel hallerin tek başına iade isteminin reddedilmesine imkân tanımadığı, istemin reddi için kişinin veya ailesinin orantısız bir şekilde mağdur olacağının arandığı ifade edilmiştir. Ayrıca iade için tüm şartların uygun olması durumunda dahi istemin mutlaka reddedilmesi gerektiği hususunda mutlak bir hüküm bulunmayıp, kabul edilip edilmeme konusunda bir takdir hakkının var olduğu da madde metninden anlaşılmaktadır²⁵⁰.

²⁵⁰ KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 824

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUÇLULARIN İADESİ USULÜ

4.1. TALEPTE BULUNULMASI

4.1.1. Genel Olarak

İade müessesesinin işletilebilmesi için öncelikle iadesi istenecek kişinin hangi ülkede bulunduğu tespiti gerekecektir. Bu tespit genelde istemde bulunan ülke tarafından yapılmaktadır. Kişinin bulunduğu ülkenin tespitinin yapılmasının ardından, istemde bulunacak ülke tarafından istemde bulunulan devlete gönderilmek üzere talepname hazırlanması gerekmektedir. Uygulamada da yazılı olarak hazırlanan talepname ile iade isteminde bulunulduğu görülmektedir. Talepnamenin yazılı olması gerektiğine ilişkin ikili veya çok taraflı anlaşmalarda bir hüküm bulunmamasına karşın, iade müessesesinin uluslararası bir kurum olması ve iade usulünde diploması yolunun benimsenmiş olması sebebiyle talepnamenin yazılı bir şekilde hazırlanması gerekmektedir²⁵¹.

Yazılı olarak hazırlanması gerektiğini ifade ettiğimiz talepname, şüpheli, sanık ya da hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş kişiyi, istemde bulunan devlet tarafından şahsın bulunduğu devlete verilen ve isteme konu kişinin teslimini içeren yazılı belge olarak tanımlanmaktadır²⁵². Talepnamenin mahkûmiyet hükmü verilen bir kişi hakkındaki cezanın infazı için hazırlanması halinde, söz konusu kararın zamanaşımına uğramasına kadar her an hazırlanabilmesi mümkündür. Hakkında suç isnadında bulunulacak kişi hakkında talepname düzenlenmesi durumlarında ise, söz konusu kişi hakkında soruşturma işlemlerine başlanılmış olması ve kişi hakkında yakalama ya da tutuklama müzekkeresinin hazırlanmış olmasının, söz konusu istemin ciddiyetini belirtmek açısından aranan unsurlardan biri olduğu ifade edilmektedir²⁵³.

²⁵¹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1006, ÖZGEN, a.g.e. s. 120

²⁵² RUHİ, a.g.m. s. 513

²⁵³ ÖZGEN, a.g.e. s. 121

4.1.2. Talepname Hazırlanması ve İlgili Devlete İletilmesi

İade müessesesinin işletilebilmesi için öncelikle iadesi istenen kişinin bulunduğu ülkenin tespit edilmesi ardından da talepname hazırlanması gerektiğini ifade etmiştik. Şimdi ise taleptenimin hangi usullerle hazırlanması gerektiği, muhteviyatında nelerin bulunması gerektiğinden bahsedeceğiz.

İade talep eden devlet tarafından hazırlanan taleptenamede, iadesi istenen kişi ve iade istemine konu suç hakkındaki bilgileri içeren bir takım belgelerin eklenmesi gerekmektedir. Söz konusu belgelerin neler olduğu SİDAS'ın 12. maddesinde sıralanmıştır. Anılan maddenin 2. fıkrasına göre taleptenamede, iade istemine konu olan kişi hakkında mahkûmiyet veya tutuklama kararı ya da bu minvaldeki belgeler, iadeye konu eylemler hakkındaki bilgi ve belgeler, bu eylemlerin hukuki niteliği ve eylemler için öngörülen hukuki düzenlemeler ile uygulanması muhtemel kanun maddeleri, fiillerin işlendiği yer ve zamana ilişkin bilgi ve belgeler ve son olarak iadeye konu kişi hakkında mümkün olduğu ölçüde kimlik ve eşkâl bilgileri eklenmelidir²⁵⁴.

İstemde bulunan devlet tarafından SİDAS'ın 12. maddesi uyarınca hazırlanan taleptenamenin, istemde bulunulan devlet tarafından yetersiz görülmesi halinde ise, SİDAS'ın 13. maddesi uyarınca istemde bulunulan ülke tarafından ek bilgi ve belge istenmesinin mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır²⁵⁵.

Taleptenamenin hangi dilde hazırlanacağı ise SİDAS'ın 23. maddesi ile düzenleme altına alınmıştır. Madde metninde taleptenamenin, iade isteminde bulunan ya da iade isteminde bulunulan devletlerden birinin dilinde hazırlanabileceği düzenlenmiştir. Madde metninde devamla, istemde bulunulan devletin AK'nin resmi

²⁵⁴ SİDAS'ın 12/2. Maddesinin tam metni;

“İade taleptenamesine aşağıdaki vesaik eklenecektir.

a) İade talep eden tarafın kanunlarına uygun surette ısdar edilmiş ve infaz kabiliyetini haiz bir mahkûmiyet kararının veya tevkif müzekkeresinin yahut aynı tesiri haiz diğer her hangi bir kararın aslı veya tasdikli sureti;
b) İade talebine sebep olan fiillerin ışıarı. İka edildikleri yer ve zaman hukukî tavsifleri ve bunlara tatbik olunacak kanunî hükümler mümkün olduğu kadar sarıh bir şekilde gösterilecektir
c) Tatbik edilecek kanunî metinlerin bir sureti veya bu mümkün değilse, tatbik olunacak hukukun izahı ve ayrıca talep olunan şahsın mümkün olduğu kadar sarıh eşkâli ile milliyetini ve hüviyetini tespiti yarayacak diğer bütün malûmat.”

²⁵⁵ SİDAS'ın 13. Maddesi uyarınca ;

“İade talep eden tarafça verilen malûmat, kendisinden iade talep edilen tarafın işbu sözleşme gereğince bir karar vermesi için kâfi görülmediği takdirde bu taraf lüzumlu munzam malûmat talep edecek ve bu malûmatın tevdi için bir mühlet tespit edilebilecektir

ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1007

dillerinden olan Fransızca ya da İngilizce dillerinden birini, talepnamenin hazırlanması gereken dil olarak seçebileceği de ifade edilmiştir²⁵⁶. Uygulamada ise genelde talepname evrakları, istemde bulunan ve istemde bulunulan devletlerin resmi dilinde 2 nüsha olarak hazırlanmaktadır.

Son olarak SİDAS uyarınca usulüne uygun olarak hazırlanmış olan talepnamenin hangi yol veya yollarda istemde bulunulan devlete iletileceği hususunu belirlemek gerekecektir.

İade talepnamesinin kural olarak yazılı ve diplomatik yollardan iletilmesi gerekmektedir. Ancak devletlerin yapacakları ikili anlaşmalarla talepnamenin iletim yollarını değiştirebilme imkânları mevcuttur. Bu hususa olanak sağlayan madde metni SİDAS'ın 12. maddesinin 1. fıkrasında yer almaktadır²⁵⁷. Anılan madde metni, sözleşmeye getirilen ek 2. Protokolün 5. maddesi ile değiştirilmiştir²⁵⁸. Değişikliğe uğrayan yeni düzenleme uyarınca, taraf devletlerin Adalet Bakanlıklarınca da talepnamenin iletiminin gerçekleştirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak burada ifade etmekte fayda gördüğümüz husus, yeni düzenlemenin talepnamenin diplomatik yollardan iletilmesi durumunu ortadan kaldırmayarak, alternatif bir iletim yolu belirlemiş olmasıdır. Söz konusu düzenlemeye rağmen taraf devletler talepname iletimlerini diplomatik yollardan yapmaya devam edebileceklerdir. Değişiklik ile diplomatik yollardan iletime alternatif bir yol öngörülmesinin sebebi, diplomatik yollardan iletimin ağır bir mekanizma olması ve uzun vakit alan bu süreçte iade istemine konu olan kişinin başka bir devlete kaçması ihtimalinin önüne geçilmek olduğu ifade edilmiştir²⁵⁹.

Ayrıca SİDAS ana metninde değişikliğe sebep olan söz konusu ek 2. Protokoldeki hükme Türkiye tarafından çekince konulmuştur. Diplomatik yolu kaldırmamasına rağmen etkinliğinin kaybedilmesine sebep olan bu değişikliğe Türkiye tarafından konulan çekince, diplomatik yollardan iletimin, Türkiye açısından etkinliğini

²⁵⁶ SİDAS'ın 23. Maddesi uyarınca;

“Tevdi olunacak vesaik talebeden Taraf veya kendisinden iade talep edilen Taraf lisanında tanzim olunacaktır. Bu sonuncu taraf, Avrupa Konseyi'nin resmî dillerinden seçeceği birisine yapılmış bir tercüme talep edebilir.”

ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1007

²⁵⁷ SİDAS'ın 12. maddesinin 1.fıkrası uyarınca;

“İade talebi yazılı olarak ve diplomatik yoldan yapılacaktır. İki veya daha fazla taraflar arasında doğrudan doğruya anlaşma suretiyle diğer bir talep şekli tespit edilebilir”

²⁵⁸ Söz konusu değişiklik ile SİDAS'ın 12. maddesinin 1. Fıkrasının yeni hali aşağıdaki gibidir ;

“İade talebi, Talep eden taraf Adalet Bakanlığınca yazılı olarak talep edilen taraf Adalet Bakanlığına hitaben yapılacaktır. Bununla birlikte diplomatik kanalın kullanılması kapsam dışı bırakılmamıştır. İki veya daha ziyade taraf arasında doğrudan mutabakat ile başka haberleşme yolları tesis olunabilir.”

²⁵⁹ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, Ankara, s. 67

korumaya devam etmesini sağlamıştır²⁶⁰. İç hukuk mevzuatımız açısından 6706 sayılı yasaya baktığımızda ise, talepname iletim yollarına dair bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir.

Talepnamenin iletilmesinin Türkiye'deki uygulama şekline baktığımızda ise öncelikle ilgili adli makam tarafından usulüne uygun bir şekilde talepname ve bahsettiğimiz diğer gerekli belgelerin hazırlanması gerekmektedir. İlgili adli makamdaki anlaşılması gereken, iade istemine konu kişi hakkındaki yargılama kovuşturma aşamasında ise ilgili mahkeme, soruşturma ya da infaz aşamasında ise ilgili Cumhuriyet başsavcılıklarıdır. Adli makamlar tarafından hazırlanmış olan talepname ve ilgili belgeler Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü'ne iletilmektedir. Anılan makam tarafından talepnamenin iç hukuk mevzuatı ve uluslararası mevzuata uygun olup olmadığı incelenmektedir. Eksiklik veya yanlışlık olması halinde ilgili adli makamlara düzeltilmektedir. Usule uygun halde olan talepname ve belgeler istemde bulunulacak ülkenin resmi diline tercüme ettirilerek, hem diplomatik kanallardan iletmek üzere Dışişleri Bakanlığı'na hem de İnterpol kanalı ile ilgili ülke İnterpol'üne iletilmesi için İçişleri Bakanlığı'na gönderilmektedir²⁶¹.

Diplomatik yollardan talepname iletiminin zaman kaybına neden olmasından kaynaklı iade istemine konu olan kişinin başka bir ülkeye kaçması ya da salıverilmesinin önüne geçilmesi amacıyla Türkiye tarafından talepname iletiminin hem Dışişleri Bakanlığı'na diplomatik yollardan, hem de İnterpol kanalıyla İçişleri Bakanlığı'na aynı anda iletilmesini görülmektedir.

4.2. TALEPNAMENİN İLETİLEN DEVLET TARAFINDAN İNCELENMESİ

İstemde bulunan devlet ile istemde bulunulan devlet arasındaki anlaşmalar uyarınca, anlaşma bulunmaması durumunda ise mütekabiliyet prensibince belirlenen esaslar çerçevesince düzenlenmiş olan talepnamenin, istemde bulunulan devlete iletilmesinin ardından artık iade müessesesinin işletilmeye başlanıldığından bahsedebiliriz. Genellikle talepname, ilgili ülkenin Adalet Bakanlığı'na iletilmekte olup,

²⁶⁰ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 67-68, DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 468

²⁶¹ Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 1.3.2008 tarihli ve B.03.0UİG.0.00.00.06/010.06.02/7-1sayılı Genelgesi s. 10

buradan da iade istemine karar vermeye yetkili iç makama gönderilir. Esasen taleptenmenin incelenmesi bir iç hukuk meselesi olup, istem, karar verme aşamasında devletler tarafından benimsenmiş farklı sistemler uyarınca değerlendirilir. Söz konusu sistemler adli, idari ve karma sistemlerdir²⁶².

4.2.1. Sistemler

4.2.1.1. İdari Sistem

İdari sistemde, iade istemi hakkında karar verme yetkisi tamamıyla idari makamlarda bulunmaktadır²⁶³. Bu sistem, 20inci yüzyılın başlarına kadar Fransa'da uygulanması sebebiyle eski Fransız Sistemi olarak da adlandırılmaktadır²⁶⁴.

İdari sistemde iade talebi idari makamlar tarafından değerlendirildikten sonra hükümet tarafından nihai kararın verildiği bir sistemdir. Bu sistemde iade istemine ilişkin verilen karar herhangi bir yargı denetiminden geçmeden verilmektedir. Karar verme sürecinde ise genelde gelen iade talebi idare tarafından savcılığa gönderilerek görüş sorulmaktadır. Ancak burada savcılık tarafından verilen görüşün idare açısından herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu sebeple savcılıktan görüş sorulması, idari sistemde yargı denetiminin bulunmadığı gerçeğini değiştirmemektedir²⁶⁵.

Sistemin olumlu olarak değerlendirebilecek özelliği, iade kapsamında idareye mutlak bir takdir hakkı tanınmasıdır. İdarenin bu geniş takdir hakkı sayesinde, devletlerin diğer devletlerle olan siyasi ve anlaşmalardan kaynaklı ilişkilerini iyi bir şekilde devam ettirmelerine olanak sağlamasıdır²⁶⁶. Sistemin eleştirilen yanı ise, iade kapsamında karar veren makamın idare olması sebebiyle, istem konusunda verilen menfi karar neticesinde istemde bulunan devletler tarafından ısrarlara sebep olabileceği ve hatta söz konusu kararın siyasi ve diplomatik krizlere yol açabileceğidir²⁶⁷.

²⁶² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1008

²⁶³ TANER, a.g.e. s. 247

²⁶⁴ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 462

²⁶⁵ EREM/ARTUK/DANIŞMAN, a.g.e. s. 224, TANER, a.g.e. s. 247

²⁶⁶ ÖZGEN, a.g.e. s. 127

²⁶⁷ ÖZGEN, a.g.e. s. 128

4.2.1.2. Adli Sistem

Adli sistemde, iade istemi konusunda karar verme yetkisi sadece adli makamlara aittir. Başka bir ifade ediliş şekliyle ise bu sistem, yetkili hâkime, iade isteminin tüm yönleri hakkında inceleme yapma ve iadenin kabul edileceğine ya da kabul edilmeyeceğine dair tüm mercilerden bağımsız bir şekilde karar verme yetkisi vermektedir. Hâkim tarafından verilen karar temyiz edilebilmekte ancak hükümet bu kararla bağlı olmaktadır. Yani idarenin bu sistemde herhangi bir takdir hakkı bulunmamaktadır²⁶⁸.

Bu sistemin olumlu yanları, iade istemine konu olan kişinin kişisel haklarının yargısal güvenceye kavuşturulması ve keyfi muamelelere maruz kalmasının önüne geçilmesidir. Yine iade istemi konusunda karar vermeye yetkili olan tek makamın, bağımsız ve tarafsız yargı olması sebebiyle istemde bulunan devletler tarafından istemde bulunulan devlete ısrarda bulunulmasının ya da siyasi baskı yapmasının söz konusu olmamasıdır. Zira idarenin söz konusu karar üzerinde herhangi bir takdir hakkı bulunmamaktadır²⁶⁹.

Sistemin eleştirilen yanı ise, iade isteminde karar vermeye yetkili tek makamın adli merciler olmasının, hükümetlerin hareket alanlarını daraltarak karar verme esnekliğini ortadan kaldırmasıdır²⁷⁰.

4.2.1.3. Karma Sistem

Bu sistem, muhteviyatında hem adli sistemi hem de idari sistemi barındıran karma bir sistemdir. Söz konusu süreçte öncelikle iade istemi yetkili mahkeme tarafından tüm yönleri ile incelenmektedir. Yapılan inceleme neticesinde iade istemi mahkeme tarafından kabul edilemez bulunduğunda, hükümet bu kararla bağlıdır ve kişi iade edilmez. İdarenin burada takdir hakkı bulunmamaktadır. Mahkeme tarafından iade isteminin kabul edilebilir olduğu kararı verilirse, hükümet kişiyi iade edip etmeme konusunda karar verecektir. Bu aşamada hükümetin bir takdir hakkı bulunmaktadır²⁷¹. Ancak karar aşamasındaki bu takdir hakkı, hükümet tarafından keyfi veya gelişigüzel

²⁶⁸ EREM/ARTUK/DANIŞMAN, a.g.e. s. 224

²⁶⁹ ULUTAŞ, Ahmet, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve Türkiye, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010, s. 204

²⁷⁰ ÖZGEN, a.g.e. s. 129

²⁷¹ EREM/ARTUK/DANIŞMAN, a.g.e. s. 224

kullanılacağı anlamına gelmemektedir. Pek tabi hükümet tarafından iade anlaşmalarındaki hükümler çerçevesinde bir karar verilmesi gerekmektedir²⁷².

Genel anlamda suçluların iadesi müessesesinin işletilmesi sürecinde uygulanan sistemlerde, idari makamlara mutlak takdir hakkı tanıyan idari sistem teminatsız, sadece yargısal denetimin olduğu adli sistem ise işlemesi ağır ve iade hukukunun niteliğine aykırı görülmüştür. Bu sebeple her iki sistemi de içinde barındıran, fail ve eylemin yargı mekanizması tarafından nitelendirildiği, iadeye ise hükümetin karar verdiği karma sistem, en iyi sistem olarak ifade edilmiştir²⁷³.

Türkiye'deki mevzuatı incelediğimizde, 5237 sayılı TCK'nın mülga 18. maddesi ve 6706 sayılı CKUAİK'de, iade istemi hususundaki kararın öncelikle ağır ceza mahkemesinin denetiminden geçtiği ardından da nihai kararın idare tarafından verildiği görülmektedir. Böylelikle Türk iade hukukunda benimsenen sistemin, karma sistem olduğunu ifade edebiliriz²⁷⁴.

4.2.2. Türk Hukukundaki Sistem

Türkiye'nin talep eden devlet olması durumunda taleptenemin nasıl hazırlanması gerektiği ve iletiminin nasıl yapılacağını ifade etmiştik. İletimi yapılan taleptenemin değerlendirilmesi usulü ise devletlerin benimsemiş oldukları sistemler ve iç hukuk mevzuatlarınca yerine getirilmektedir. Türkiye'de iade istemleri hakkında karar verilecek süreçte karma sistemin kabul edilmiş olmasından kaynaklı istem konusu hakkında hem yargı mekanizmasının işletileceği hem de idare tarafından nihai kararın verileceği görülecektir.

4.2.2.1. Genel Olarak

Öncelikle ifade edilmelidir ki iade istemi hususunda yapılan iade yargılaması neticesinde isteme konu kişinin, istemde bulunan devlete iade edileceğine ya da iade edilmeyeceğine ilişkin bir karar verilmemektedir. Söz konusu iade yargılamasında iade isteminin kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğuna ilişkin bir karar verilmektedir. Nihai bir karar verilmeyişinin sebebi ise, Türkiye'de iade hukuku kapsamında

²⁷²ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 363

²⁷³ HAFIZOĞULLARI/ÖZEN, a.g.e. s. 56

²⁷⁴ ARTUK vd, a.g.e. s. 1113

benimsenen sistemin tek başına adli sistem olmayışıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi adli ve idari sistemin unsurlarını birlikte barındıran karma sistemin benimsenmiş olması, iade yargılaması neticesinde adli makamların iade kapsamında nihai bir karar vermesine imkân tanımamaktadır.

Ayrıca iç hukuk mevzuatımızda iade yargılamasının nasıl yapılacağına ilişkin usuli bir düzenlemenin olmayışı, söz konusu yargılamanın genel ceza muhakeme kurallarını düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca yapılması gerektiği ifade edilmiştir²⁷⁵.

Türkiye'nin talep edilen devlet olması durumunda, iade talebi öncelikle merkezi makam olan Adalet Bakanlığı tarafından incelenmektedir. Söz konusu inceleme neticesinde istemin gerekli şartları taşıdığı kanaatine varılırsa, talep ilgili ağır ceza mahkemesine iletilmek üzere o yer Cumhuriyet başsavcılığına iletilmektedir. Cumhuriyet başsavcılığı ise iade talebine ilişkin kabul edilebilirlik yargılamasının yapılması için ağır ceza mahkemesine talepte bulunmaktadır.

6706 sayılı yasanın 15. maddesinde yetkili ağır ceza mahkemesinin, iade istemine konu kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi olduğu ifade edilmiştir. Şayet iade istemine konu kişinin bulunduğu yere dair bir bilgi mevcut değil ise, yetkili yerin Ankara ağır ceza mahkemesi olduğu hüküm altına alınmıştır. Kişinin yeri belli olmadığı durumlarda Ankara ağır ceza mahkemesinin yetkili kılınmasının sebebi, anılan makam tarafından kişinin yerinin tespitinin sağlanması ile kişinin iadesi amacıyla hakkında yakalama emri düzenlenmesi için adli işlemlerin başlatılabilmesinin sağlanmasıdır²⁷⁶.

İade yargılaması kapsamında yetkili ağır ceza mahkemesi tarafından incelenmesi gereken hususlardan ilki, iade istemine konu olan kişinin vatandaşlığıdır²⁷⁷. Zira isteme konu kişinin Türk vatandaşı olması durumunda iade isteminin kabul edilemeyeceği hususunu daha önce ele almıştık. Mahkeme isteme konu kişinin vatandaşlığının tespitini Türk Vatandaşlığı Kanunu uyarınca yapacaktır. Şayet vatandaşlığın tespiti aşamasında tereddüt oluşursa durum, İçişleri Bakanlığı'ndan sorulacaktır²⁷⁸.

²⁷⁵ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1008

²⁷⁶ Bkz. 6706 sayılı yasanın 15. maddesine dair gerekçe

²⁷⁷ ARTUK vd, a.g.e. s. 1114

²⁷⁸ ÇELİKEL, Aysel / GELGEL, Günseli (Öztekin), Yabancılar Hukuku, 23.baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2017, s. 151-152

Yetkili mahkeme iade istemine konu kişi hakkındaki vatandaşlık durumunu tespit ettikten sonra, kişiye 6706 sayılı yasada kapsamı belirlenen rızaya dayalı iade usulünü kabul edip etmediğini soracaktır. Söz konusu düzenleme kapsamında anılan yasanın 17. maddesinde, iade istemine konu kişinin iadeye rıza göstermesi halinde hakkında iade yargılaması yapılmadan istemde bulunan devlete iade edilebileceği hükme bağlanmıştır. Söz konusu madde metninde devamla, yetkili ağır ceza mahkemesi tarafından iade istemine konu kişiye CMK kapsamında haklarının hatırlatılacağı ve rızaya dair iade usulünün mahiyeti ile hukuki sonuçlarının bildirileceği düzenlenmiştir. Kişinin söz konusu düzenleme kapsamında rızaya dair iadeyi kabul etmesi durumunda iade usulü uygulanmayacaktır. Mahkeme tarafından, 6706 sayılı yasa ve uluslararası anlaşmalar doğrultusunda iade isteminin kabul edilebilir olup olmadığı hususunda şekli bir inceleme yapılacak ve iade isteminin kabul edilebilir olduğuna ilişkin karar verilmesi ve bu kararın kesinleşmesi halinde söz konusu karar, merkezi makam olan Adalet Bakanlığı'na gönderilecektir. Bu kararın icrası ise, Adalet Bakanlığı'nın onayı ile gerçekleşecektir²⁷⁹.

4.2.2.2. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

İade istemine konu kişi tarafından rızaya dair iade usulünün kabul edilmemesi durumunda mahkeme tarafından iade yargılaması süreci başlatılacaktır. Bu kapsamda mahkeme iade şartlarını iç hukuk ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar kapsamında değerlendirecektir. Mahkeme iade talebini, daha önce de ifade edildiği gibi 5271 sayılı CMK uyarınca aleni bir şekilde, kişinin yüzüne karşı ve duruşmalı olarak inceleyecektir²⁸⁰. İade istemine konu olan kişinin ilgili CMK hükümleri uyarınca duruşmaya katılımının sağlanması için usulüne uygun olarak davet edilmesi ve savunma haklarına riayet edilmesi, savunma hakkının korunması bakımından bir zorunluluk teşkil etmektedir.

Mahkeme tarafından yapılacak inceleme suçun sübutu ya da delillerin değerlendirilmesi mahiyetinde esasa dayalı bir inceleme olmayacağı için, iade yargılamasına katılma talebinde bulunulmasının mümkün olmadığı 6706 sayılı yasanın

²⁷⁹ ÖZBEK vd, a.g.e. s. 169, CENTEL/ZAHER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 178

²⁸⁰ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1008 Kanuni dayanak için bkz 6706 sayılı Kanunun 5 inci maddesi: “Adli iş birliği talepleri yerine getirilirken, bu Kanunda ve diğer kanunlarda hüküm bulunmayan hâllerde, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır.”

18. maddesinin 3. fıkrası ile hüküm altına alınmıştır. Ancak iade yargılamasının aleni bir şekilde yapılacak olması sebebiyle istemde bulunan devletin dış temsilcilik yetkilileri, suçtan zarar gören ya da mağdurun duruşmaları takip etmesine engel teşkil eden bir durum bulunmamaktadır²⁸¹.

İade yargılaması esnasında mahkeme, istemde bulunan devletin göndermiş olduğu iade istemine ilişkin belgelerin yetersiz olduğunu değerlendirirse istemde bulunan devletten ek bilgi ve belge isteyebilecektir. Mahkeme söz konusu talebini merkezi makam olarak Adalet Bakanlığı'na gönderecek, Adalet Bakanlığı da bu talebi istemde bulunan devlete ileticektir. Ek bilgi belge istenmesi sürecinde mahkeme, istemde bulunan ülkeye eksikliklerin giderilmesi hususunda belirli bir süre tanıyabilecek ve belirlenen süre zarfında eksikliklerin giderilmemesi halinde mevcut bilgi ve belgeler ışığında karar verileceğine ilişkin ihtarda bulunabilecektir²⁸².

Mahkeme iade yargılamasında, iade istemine konu eylemlerin iade kapsamında yer alan suçlardan olup olmadığı ile iade için aranılan olumlu ve olumsuz şartların var olup olmadığı hususunu 6706 sayılı yasa ve uluslararası anlaşmalar kapsamında inceleyecek²⁸³ ve iadenin kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin kararını verecektir.

Mahkeme yapmış olduğu inceleme sonucunda iade talebinin gereken şartları taşımadığı kanaatine varırsa, istemi reddedecektir. Söz konusu ret kararının nedenleri gerekçeleri ile birlikte açıklanmalıdır²⁸⁴. Mahkeme tarafından iade isteminin gereken şartları taşıdığına kanaat getirilirse, iade isteminin kabul edilebilir olduğuna ilişkin karar verilecektir. Mahkeme tarafından verilen her iki karar açısından da temyiz başvuru yolu açıktır. Yargıtay temyiz talebini üç aylık süre içerisinde neticelendirmelidir. Kararın kesinleşmesi halinde ise iade istemine dair evrakların merkezi makama gönderilmesi gerekmektedir²⁸⁵.

Mahkeme tarafından iade isteminin kabul edilebilir olduğuna dair verilen kararın kesinleşmesi, söz konusu kararın icra edilebilir olduğu anlamına gelmemektedir. Zira

²⁸¹ Bkz. 6706 sayılı Yasanın 18. maddesine dair gerekçe

²⁸² 6706 sayılı yasanın 18. Maddesinin 2. Fıkrası:

“ Talep eden devlet tarafından gönderilen belgelerin yeterli görülmemesi hâlinde mahkeme, uygun bir süre içinde ek bilgi ve belgelerin gönderilmesini isteyebilir.”

²⁸³ DUMAN, a.g.m. s. 688

²⁸⁴ ERGÜL, Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli, s. 93

²⁸⁵ 6706 sayılı yasanın 18. Maddesinin 4. Fıkrası :

“Mahkemenin kararına karşı temyiz yoluna başvurulabilir. Yargıtay bu başvuruları üç ay içinde sonuçlandırır. Kararın kesinleşmesi hâlinde iade evrakı karar ile birlikte Merkezî Makama gönderilir.”

karma sistemin gereği nihai kararı verme hususundaki takdir hakkı idareye aittir. Bu sebeple söz konusu kararla ilgili kişinin istemde bulunan devlete iade edilebilir nitelikte olduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır²⁸⁶.

Son olarak ifade edilmesi gereken husus ise, iade istemine konu olan kişi hakkında birden fazla suç yönünden iade talebinde bulunulduğunda, her suç açısından iade isteminin kabul edilebilir olup olmadığında dair ayrı ayrı inceleme yapılarak karar verilmesi gerektiğidir²⁸⁷.

4.2.2.3. İade Kararı

Yetkili mahkeme tarafından iade istemine konu kişi hakkındaki iade talebinin kabul edilebilir olduğuna dair verilen kararın kesinleşmesi üzerine, iade evrakları gereği için Adalet Bakanlığı'na gönderilmektedir. Söz konusu karar hakkında öncelikle İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarından görüş sorulması gerekmektedir. Alınan görüşler sonrasında iade edilebilir nitelikte olan kararın icra edilebilir hale gelmesi Adalet Bakanı'nın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayına bağlıdır²⁸⁸. Bahsedildiği üzere idarenin burada bir takdir hakkı mevcuttur. Cumhurbaşkanı tarafından verilen ret ya da kabul kararı, merkezi makam olan Adalet Bakanlığı tarafından istemde bulunan devlete ve iadesi talep edilen kişiye bildirilmektedir²⁸⁹.

İdare tarafından verilen kararın menfi olması durumunda, istemin reddinin gerekçeleri de yine istemde bulunan devlete ve iadesi talep edilen kişiye bildirilmelidir. İdare tarafından iade isteminin onaylanması durumunda ise artık kişinin iadesi süreci başlatılacaktır²⁹⁰.

Ayrıca ifade etmek istediğimiz son bir husus da doktrinde, hakkında iade kararı verilen kişinin söz konusu kararın iptali istemiyle idari yargıya başvurabileceğine ilişkin

²⁸⁶ ÖZBEK vd, a.g.e. s. 169

²⁸⁷ Mert, Harun: “Suçluların Geri Verilmesi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, Ankara, Adalet Dergisi, Sayı: 43, 2012, s. 94

²⁸⁸ 6706 sayılı yasanın 19. Maddesinin 1. Fıkrası :

“Ağır ceza mahkemesince iade talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi hâlinde, bu kararın yerine getirilmesi, Dışişleri ve İçişleri bakanlıklarının görüşü alınarak Adalet Bakanının teklifi ve Cumhurbaşkanının onayına bağlıdır.”

²⁸⁹ 6706 sayılı yasanın 19. maddesinin 2. fıkrası;

“Merkezî Makam iade talebinin kabul veya ret edildiğini, talep eden devlete ve iadesi talep edilen kişiye bildirir.”

²⁹⁰ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1013

görüşlerin bulunmasıdır²⁹¹. Kanaatimizce iade istemi kabul edilen kişinin, bu kararın iptalini isteyemeyeceği yönündedir. Zira 6706 sayılı Kanun'un 18/4. maddesinde iade talebine ilişkin verilen kararın temyiz yolunun açık olduğu hükme bağlanarak karara ilişkin yapılabilecek başvuru yollarının kapsamı belirlenmiştir.

4.3. İADE SÜRECİNDE ALINABİLECEK TEDBİRLER

Uluslararası bir adli yardımlaşma türü olan suçluların iadesi müessesesinin amacı işlemiş olduğu suç sebebiyle yer değiştirerek ya da başka bir ülkeye sığınarak cezadan kurtulmayı amaçlayan kişilerin cezasız kalmalarının önlenmesi ve bu kişilerin talep eden devlete teslim edilerek ceza yargılamasına muhatap olmasının sağlanmasıdır. Hal böyle iken uzun ve karmaşık bir sürece sahip olan iade kurumunda, iade istemine konu kişilerin kaçmalarının ya da izlerini kaybettirmelerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda iade istemine konu kişiler hakkında bazı tedbirlerin alınması zaruridir. Biz bu tedbirleri kişi hakkındaki iade taleptanesinin istemde bulunulan devlete iletilmesinden önceki ve sonraki olmak üzere iki farklı başlıkta inceleyeceğiz.

4.3.1. Taleptanesinin İletilmesinden Önce Alınabilecek Tedbirler

Taleptanesinin istemde bulunulacak ülkeye iletilmesinden önce alınabilecek tedbirler arasında ilk akla gelen tedbir geçici tutuklamadır. Bu tedbir ile iade istemine konu kişi hakkında iade taleptanesi hazırlanmadan istemde bulunan devlet tarafından doğrudan başvuru yolu ile ya da diplomatik kanallarla talepte bulunulacak ülkeden ilgili kişinin yakalanması ve geçici olarak tutuklanması istenmektedir. Söz konusu tedbirin uygulanmasının sebebi, taleptane ve iade istemine dair gerekli olan diğer belgelerin hazırlanması ve sonrasında ilgili ülkeye iletilmesi için geçecek olan sürede istemde bulunulacak kişinin kaçmasının veya izini kaybettirmesinin engellenmek istenmesidir²⁹².

Geçici tutuklama tedbirinin iade hukukuna has bir uygulama olmasından ötürü CMK kapsamında düzenlenen tutuklama tedbirine ilişkin öngörülen şartların geçici

²⁹¹ KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 829

²⁹² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1010

tutuklama bakımından aranamayacağı ifade edilmiştir²⁹³. Söz konusu tedbir uluslararası anlaşmalar bakımından SİDAS'ın 16. maddesinde²⁹⁴, iç hukuk mevzuatı açısından ise 6706 sayılı CKUAİK'in 14. maddesinde²⁹⁵ düzenlenmiştir.

İç hukuk mevzuatı bakımından iade istemine konu olacak suçun işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesinin bulunması, geçici tutuklama tedbirinin uygulanması için aranan şartlardan ilki ve en önemlisidir. Söz konusu şartın bulunması durumunda ise, tedbir talebinin, iade isteminde bulunacak devlet tarafından yapılması şartı aranmaktadır. Her iki şartın da yerine getirildiği durumlarda geçici tutuklama talebi merkezi makam olan Adalet Bakanlığı tarafından uluslararası sözleşmeler ve karşılıklılık ilkesi prensibince değerlendirilecektir. Değerlendirilme neticesinde istem yerinde görülürse, geçici tutuklama tedbirinin yerine getirilebileceği ifade edilmektedir²⁹⁶.

SİDAS kapsamındaki düzenleme çerçevesince ise, geçici tutuklama talebinin muhteviyatında nelerin bulunması gerektiği hükme bağlanmıştır. Buna göre talepte, yapılacak iade istemine konu eylemler, bu eylemlerin gerçekleştirilmiş olduğu yer ve zaman ile istem konusu kişinin eşkâline dair bilgi ve belgeler bulunmalıdır. Yine söz konusu istemde, ilgili kişi hakkında mahkûmiyet, tutuklama veya yakalama kararı verildiğinin ve bu kararların daha sonra talepname oluşturularak iade isteminde bulunulacak evrak kapsamında iletileceği hususuna yer verilmelidir. İfade edilen şartlarda oluşturulan geçici tutuklama tedbirine dair istem, diplomatik kanallarla ilgili ülkeye iletileceği gibi posta, telgraf ya da İnterpol aracılığıyla da gönderilebilecektir²⁹⁷.

6706 sayılı yasanın 14. maddesinde geçici tutuklama süresinin uluslararası anlaşmalar ile belirleneceği hükme bağlanmıştır. Taraflar arasında anlaşma bulunmaması halinde ise mütekabiliyet prensibi doğrultusunda sürenin en fazla kırk gün olacağı kanunda belirtilmiştir.

Uygulamada isteme konu kişiler hakkında düzenlenen kırmızı bülten veya difüzyon mesajları ile birlikte yabancı devletlerin göndermiş oldukları geçici tutuklama talepleri merkezi makam olan Adalet Bakanlığı tarafından incelenmekte ve istemin gerekli şartları sağladığı kanaatine varılırsa ilgili kişinin yakalanması için İçişleri Bakanlığı ile ortak çalışma yürütülmektedir. Söz konusu çalışma neticesinde

²⁹³ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1011

²⁹⁴ Ayrıntı için bkz. SİDAS'ın 16. Maddesi

²⁹⁵ Ayrıntı için bkz. 6706 sayılı yasanın 14. Maddesi

²⁹⁶ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, a.g.e. s. 197-198

²⁹⁷ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1010

yakalanan kişinin geçici tutuklanması istemiyle en geç 24 saat içerisinde sulh ceza hâkimi önüne çıkarılması gerekmektedir. Hâkim ilgili kişiye rızaya dair iade usulünün hukuki mahiyeti anlattıktan sonra istem konusunda karar verir. Burada hâkimin geçici tutuklama istemiyle bağlı olmadığı ve tutuklama dışındaki başka bir tedbire de hükmedebileceği ifade edilmiştir²⁹⁸. Hâkim tarafından geçici tutuklama kararı verilmesi durumunda bu karar, merkezi makama iletilir ve merkezi makam tarafından istemde bulunan devletten iadeye ilişkin evrakların gönderilmesi istenir. Hakkında geçici tutuklama kararı verilen kişi söz konusu karara itiraz etme hakkına sahiptir²⁹⁹.

Son olarak ifade edilmelidir ki SİDAS uyarınca geçici tutuklama kararı verildikten sonra istemde bulunan devlet tarafından iadeye ilişkin talebin 18 gün içerisinde istemde bulunulan ülkeye iletilmesi gerekmektedir. Herhangi bir gerekçe ile gecikme yaşanması durumunda dahi bu süre 40 günü geçemeyecektir. Aksi halde geçici tutuklama tedbiri sona erdirilecektir. Bunun yanı sıra isteme konu kişinin kaçmasına engel olacak mahiyette tedbirler alındığı müddetçe, geçici tutuklama tedbirinin her an sona erdirilmesi mümkündür. Gerekli önlemler alındığından bahisle kişi hakkındaki geçici tutuklama tedbirinin kaldırılması, kişi hakkında iade talebinin alınmasının ardından yeniden tedbirlere hükmedilmesine engel oluşturmamaktadır³⁰⁰.

4.3.2. Talepnamenin İletilmesinden Sonra Alınabilecek Tedbirler

İstemde bulunan devlet tarafından usulüne uygun hazırlanan talepnamenin talepte bulunulan devlete tesliminin ardından isteme konu kişi hakkında verilebilecek koruma tedbirlerinin kapsamı 6706 sayılı yasanın 16. maddesinde hüküm altına alınmıştır³⁰¹. Söz konusu madde uyarınca tüm koruma tedbirleri 5271 sayılı CMK'da öngörülen hükümler çerçevesinde yerine getirilecektir. Daha önce de ifade edildiği gibi

²⁹⁸ GÜLER, a.g.m. s. 101

²⁹⁹ GÜLER, a.g.m. s. 85

³⁰⁰ KOCA/ÜZÜLMEZ, a.g.e. s. 828

³⁰¹ 6706 sayılı yasanın 16. Maddesi uyarınca:

- (1) Ağır ceza mahkemesi iade sürecinin her aşamasında iadesi talep edilen kişi hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uyarınca koruma tedbirlerine karar verebilir.
- (2) İade sürecinde kişinin tutuklanması durumunda teslimi kadar geçen süre içindeki tutukluluk durumu, ağır ceza mahkemesince en geç otuzar günlük sürelerle incelenir.
- (3) Ağır ceza mahkemesinin iade talebinin kabulüne ilişkin kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıl içinde 19 uncu maddeye göre iade kararı verilmemesi hâlinde kişi hakkındaki koruma tedbirleri kaldırılır.
- (4) Toplam tutukluluk süresi, kişinin iade talebine konu suçtan dolayı alabileceği veya mahkûm olduğu cezanın infaz süresini geçemez.

talepnamenin tesliminden önceki koruma tedbirlerinden olan geçici tutuklama tedbirinin uygulanmasında CMK hükümlerinin bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Zira geçici tutuklama tedbiri, iade hukukuna özgü bir koruma tedbiridir. Talepnamenin iletilmesinin ardından başlatılan iade yargılaması sürecinde ise yetkili ağır ceza mahkemesi tarafından isteme konu kişi hakkındaki tüm koruma tedbirleri CMK kapsamında yerine getirilecektir.

6706 sayılı yasa kapsamında iade sürecinin her aşamasında yetkili ağır ceza mahkemesi tarafından ilgili kişi hakkında tutuklama ve diğer koruma tedbirlerinin uygulanması mümkündür. Kişi hakkında tutuklanmasına karar verilmesi durumunda ise tutukluluk durumunun her 30 günde bir incelenmesi gerekmektedir. Mahkeme tarafından iade istemi konusunda verilen istemin kabul edilebilir olduğuna ilişkin kararın kesinleşmesinin ardından idare tarafından kişinin iadesine ilişkin nihai kararın bir sene içerisinde verilmemesi halinde kişi hakkında verilen tutuklama dâhil tüm koruma tedbirleri kaldırılmaktadır. Bu düzenleme ile uzun tutukluluk sürelerinden kaynaklı muhtemel hak ihlallerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Yine toplam tutukluluk süresinin kişinin iade istemine konu suçtan dolayı alabileceği veya mahkûm olduğu cezanın infaz süresini geçemeyeceği yönündeki kanuni düzenleme de aynı amaca hizmet etmektedir.

İade yargılaması sürecinde başvuru en önemli koruma tedbirinin tutuklama tedbiri olduğunu ifade etmek kanaatimizce yanlış olmayacaktır. Zira uygulamada mahkeme tarafından isteme konu kişinin iadesinin kabul edilebilir olduğuna ilişkin karar verildiği durumlarda iadesi talep edilen kişinin mahkeme tarafından tutuklanmadan hakkında adli kontrol tedbirlerine hükmedilmesi, iade sürecinde ilgili kişinin kaçak duruma düşmesi ve iade talebinin sürüncemede kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple genelde mahkeme tarafından iade isteminin kabul edilebilir nitelikte olduğuna ilişkin bir kanaat oluştuğunda, kişi hakkında tutuklama koruma tedbirine başvurulduğu sıklıkla görülmektedir. Ancak CMK'daki hükümler uyarınca isteme konu kişinin sabit ikametgâh sahibi olması, kaçma şüphesinin bulunmayışı gibi hususlar da mahkeme tarafından dikkate alınmakta ve zaman zaman tutuklama dışındaki koruma tedbirlerinin uygulanması da tercih edilmektedir.

4.3.3. Teslim ve Masraflar

4.3.3.1. İadesine Karar Verilen Kişinin Teslimi

İade istemine konu kişi hakkında ağır ceza mahkemesi tarafından verilen kabul edilebilirlik kararının idare tarafından onaylanmasının ardından hukuki ve idari süreç tamamlanmakta olup, merkezi makam tarafından da istemde bulunan devlete bildirim yapıldıktan sonra teslim süreci başlamaktadır. SİDAS kapsamında yapılan bildirimde, iade isteminin kabul edildiğine ilişkin açıklama, kişi hakkında hürriyeti kısıtlayıcı nitelikteki uygulanan tedbirlerin süresini gösterir belgeler ve teslimin yapılacağı yer ve zamana ilişkin bilgiler yer almaktadır. Söz konusu muhteviyata sahip bildirim kural olarak diplomatik kanallardan yapılmaktadır³⁰². Uygulamada ise bildirim ve teslim işleminin daha hızlı olması sebebiyle İnterpol aracılığıyla yerine getirildiği görülmektedir.

6706 sayılı yasanın 20. maddesi uyarınca teslimde dair iç işlemler Adalet, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının koordinasyonları ile yerine getirilmekte olup, önceden kararlaştırılan yer ve zamanda iade isteminde bulunan devlet yetkililerine ilgili kişinin teslimi sağlanmaktadır³⁰³. Teslimi yapılan kişinin çocuk olması durumunda ise teslim sırasında pedagog, psikolog ya da çocuk gelişimcisi gibi birinin hazır bulunması gerektiği anılan kanun maddesinin gerekçesinde ifade edilmiştir.

Uygulamada teslimin çoğunlukla havalimanlarının sınır kapılarında yapıldığı görülmektedir. Birbirlerine sınırı olan ülkeler arasında gerçekleştirilen teslim işlemlerinde ise kara sınır kapıları teslim için kullanılmaktadır. Yine devletlerin mutabık kalması halinde teslim için başka yerler de kararlaştırılabilmektedir.

6706 sayılı yasanın 20. maddesinin 2. fıkrasında, hakkında iade kararı verilen ve teslim için belirlenen tarihte istemde bulunan devlet tarafından haklı bir sebep olmaksızın teslim alınmayan kişi hakkında verilen koruma tedbirlerinin teslim tarihinden itibaren 30 gün içerisinde mahkeme tarafından kaldırılacağı hükme bağlanmıştır. Haklı neden kavramından neyin anlaşılması gerektiği de ilgili maddenin gerekçesinde açıklanmıştır. Gerekçeye göre, teknik aksaklıklar ya da devletlerin

³⁰² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1013

³⁰³ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1013

kontrolü altında olmayan tabiat olaylarının yaşanması sebebiyle kişinin teslim alınamaması haklı bir sebep olarak görülmüştür.

4.3.3.2. Teslimin Ertelenmesi

Hakkında iade kararı verilen kişinin teslimi bazı sebeplerden ötürü ertelenebilmektedir. Bu kapsamda hem SİDAS'ın 19. maddesinde³⁰⁴ hem de 6706 sayılı yasanın 20. maddesinde³⁰⁵ benzer düzenlemeler bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeler kapsamında iade talebine konu kişi hakkında iade talep edilen devlette, isteme konu suç dışındaki bir suçtan soruşturma veya kovuşturma yapılacak ya da bir mahkûmiyet hükmü infaz edilecek ise kişinin tesliminin ertelenmesi mümkündür. Ancak bu erteleme kişi hakkında iade kararı verilmesine engel değildir³⁰⁶.

Yine 6706 sayılı yasa kapsamında iade edilecek kişinin sağlık durumunun seyahat yapmasına engel teşkil edecek seviyede bulunması hali de teslimin ertelenebileceği hallerden biri olarak sayılmıştır. Seyahate engel halin ortadan kalkması halinde teslim için yeni bir tarih belirlenecek ve teslim gerçekleştirilecektir.

4.3.3.3. Geçici Teslim

Hakkında iade kararı verilen kişinin tesliminin bazı şartların varlığı durumunda ertelenebileceğini ifade etmiştik. Ancak uygulamada kişinin tesliminin ertelenmesinin bazı sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu kapsamda uygulamada karşılaşılan en temel problem zamanaşımı sürelerinin dolmasıdır.

³⁰⁴ SİDAS'ın 19. maddesinin birinci fıkrasına göre:

“Kendisinden iade talep edilen Taraf, iade talebi hakkında kararını verdikten sonra, şahıs aleyhinde takibatta bulunabilmek veya esasen mahkûm olmuşsa iade talebine sebep olandan gayri bir fiilden dolayı uğradığı cezayı kendi ülkesinde çekebilmesi için talep edilen şahsın teslimini tehir edebilecektir”

³⁰⁵ 6706 sayılı yasanın 20. maddesinin 3. Fıkrası uyarınca;

“İadesine karar verilen kişi hakkında, başka bir suç nedeniyle Türkiye’de ceza soruşturması veya kovuşturması ya da infazı gerekli bir hapis cezası bulunması veya kişinin seyahat edebilecek durumda olmaması hâlinde, Merkezî Makam tarafından teslimin ertelenmesine karar verilebilir. Bu karar, kişiye ve talep eden devlete bildirilir.”

³⁰⁶ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1014

SİDAS'ın 19. maddesindeki düzenleme³⁰⁷ kapsamında iadesi istenen kişinin geçici teslimine dair istemler, talep eden ülkede yargılama faaliyetlerinin yerine getirilmesi ve zamanaşımı sürelerinin kesilmesi maksadıyla yapılmaktadır³⁰⁸.

Böylelikle istemde bulunan devlet, problemlere neden olabilecek şekilde geç bir zamanda kişiyi teslim almak yerine önceden teslim alarak iadeye konu eylemler kapsamındaki yargılama faaliyetini tamamlama imkânına sahip olmakta ve zamanaşımına ilişkin herhangi bir sorun yaşamamaktadır.

4.3.3.4. Eşyanın Teslimi

6706 sayılı yasanın 20. maddesi ile SİDAS'ın 20. maddesinde birbirine paralel olarak eşyanın teslimine ilişkin hükümler bulunmaktadır³⁰⁹. 6706 sayılı Kanuna göre iade istemine konu suç bakımından ispat aracı olarak yararlı olduğu düşünülen eşyalar ile suç işlenmesi neticesinde elde edilen ve yakalanma sırasında kişinin üzerinde ele geçirilen ya da daha sonra ele geçirilen eşyaların istemde bulunan devlete tesliminin mümkün olduğu belirtilmiştir. Yine bahsi geçen eşyaların, iadesi istenen kişinin kaçması, ölmesi ya da herhangi bir sebeple iadesi hakkında bir karar verilmesinin mümkün olmadığı durumlarda da tesliminin gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir.

³⁰⁷ SİDAS'ın 19. maddesinin 2. Fıkrası uyarınca;

“Kendisinden iade talep edilen Taraf, teslimi tehir edeceği yerde, istenen şahsı Taraflar arasında müştereken tespit edilecek şartlar tahtında, talep eden tarafa muvakkaten teslim edebilecektir.”

³⁰⁸ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 233

³⁰⁹ 6706 sayılı yasanın 20. Maddesinin eşyanın teslimine ilişkin düzenlemelerine göre:

(4) İade talebine konu suç bakımından ispat aracı olarak yararlı görülen veya suçun işlenmesiyle elde edilen ve kişi yakalandığında üzerinde ele geçen ya da daha sonra ortaya çıkan eşya, talep eden devlete teslim edilebilir. İadesi talep edilen kişinin ölümü, kaçması veya benzer sebeplerle iade hakkında bir karar verilememesi hâlinde de eşyanın teslimi gerçekleştirilebilir.

(5) Türkiye’de yürütülmekte olan bir soruşturma veya kovuşturma bakımından zorunlu olduğu takdirde eşyanın teslimi ertelenebilir.

(6) İyiniyetli üçüncü kişilere ait eşyanın teslim talepleri yerine getirilmez.

SİDAS'ın eşyanın teslimi başlıklı 20.maddesi uyarınca:

1) Kendisinden iade talep edilen Taraf talebeden Tarafın isteği üzerine aşağıdaki eşyayı, mevzuatının müsaadesi nispetinde zaptedip teslim edecektir.

a) Delil teşkil edebilecek eşya, veya

b) Suç neticesinde elde edilmiş olup tevkif anında talep edilen şahsın yedinde bulunan veya daha sonra meydana çıkan eşya,

2) İşbu maddenin 1 inci paragrafında, mevzubahis eşyanın teslimi, şahsın ölümü veya kaçması sebebiyle kararlaştırılan iadenin yapılmaması halinde, dahi ifa edilecektir.

3) Mevzuubahis eşyanın kendisinden iade talep edilen Taraf ülkesinde zabıt veya haczi mucib olması halinde işbu Taraf bunları, devam eden bir cezai takibatla alâkalı olarak, muvakkaten saklayabilir veya geri verilmesi şartıyla teslim edebilir.

4) Bununla beraber, kendisinden iade talep edilen Tarafın veya üçüncü Tarafların bu eşyalar üzerinde ihraz eyledikleri haklar mahfuzdur. Bu hakların mevcudiyeti halinde, muhakeme sona erdikten sonra eşya mümkün olduğu kadar çabuk ve meccani olarak kendisinden talep edilen Tarafa iade edilecektir.

Madde metninde devamla, Türkiye'deki bir ceza yargılamasında bulunulmasından ötürü eşyaların gerekli görüldüğü hallerde eşyanın teslimini ertelenebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca iyiniyetli üçüncü kişilere ait olan eşyaların tesliminin istenmesi durumunda taleplerin yerine getirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır³¹⁰.

4.3.3.5. Transit Geçiş

İade müessesesindeki teslim işlemi kural olarak talep eden devlet ile talepte bulunan devlet arasında gerçekleşen iki taraflı bir işlem olarak adlandırılmaktadır. Ancak bazı durumlarda kişinin teslimi için iade işlemine taraf olmayan üçüncü bir ülkenin topraklarından geçilmesi söz konusu olabilmektedir. İade edilecek kişinin üçüncü bir ülkeden geçirilmek suretiyle istemde bulunan ülkeye teslim edilmesi işlemine transit geçiş denilmektedir. İade ilişkisine taraf olmayan bu üçüncü ülke, teslim edilecek kişinin kendi topraklarından geçirilmesi sebebiyle iade işlemine dâhil olmak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple transit geçiş için geçilecek ülkeden iade talep eden devlet tarafından izin alınması gerekmektedir³¹¹. Bu izin, iade isteminde bulunulurken düzenlenen talepname gibi bir talepname hazırlanarak transit geçiş yapılacak ülkeye iletilmesi suretiyle alınacaktır³¹².

Türkiye'nin tarafı olduğu ikili veya çoklu anlaşmaların birçoğunda ve SİDAS'ta, taraf devletler iade istemine konu kişinin teslimi sırasında ülkelerinden transit geçişe izin vereceklerini taahhüt etmektedirler. Ancak söz konusu transit geçiş kapsamındaki müsaade, iade isteminin kabul edilebilmesi için aranan şartların varlığı durumunda mümkün olabilecektir³¹³.

İade hukuku kapsamında transit geçişin uygulanmasına ilişkin kanuni düzenlemeler SİDAS'ın 21. maddesinde³¹⁴ ve 6706 sayılı yasanın 21. maddesinde³¹⁵ hüküm altına alınmıştır.

³¹⁰ ARTUK vd, a.g.e. s. 1117

³¹¹ RUHİ, a.g.m. s. 517

³¹² ARTUK vd, a.g.e. s. 1119, TANER, a.g.e. s. 253-254

³¹³ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1013-1014

³¹⁴ Ayrıntı için bkz. SİDAS'ın 21. Maddesi

³¹⁵ 6706 sayılı yasanın 21. Maddesi uyarınca:

(1) Türk hukuku açısından iade koşullarının bulunması hâlinde, bir devlet tarafından başka bir devlete iadesine karar verilen kişinin Türkiye'den transit geçişine izin verilebilir.

(2) Transit geçiş talebi, Merkezî Makam tarafından değerlendirilir ve verilen karar, talep eden devletin yetkili makamına bildirilir.

6706 sayılı CKUAİK kapsamında, merkezi makam olan Adalet Bakanlığı, iadeye ilişkin koşulların varlığı durumunda transit geçişe izin verebilmektedir. Transit geçiş sırasında ilgili kişinin resen soruşturma yapılmasını gerektiren bir suç işlemesi halinde ya da transit geçiş talebinin reddedilmesini gerektiren bir nedenin ortaya çıkması durumunda geçiş durdurulabilecektir. İadesi yapılacak olan kişinin transit geçiş işleminin 24 saatten fazla sürecek olması durumlarında ise sulh ceza hâkimi 7 günü geçmemek kaydıyla geçici tutuklama tedbirine hükmedebilecektir³¹⁶.

4.3.3.6. Masraflar

İade müessesesinin işletilebilmesinin zahmetli ve masraflı bir işlem olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Bu süreçte iade evrakının tercüme masrafları, kişinin tutuklanması ve cezaevine gönderilmesi sırasında yapılacak masraflar, kişinin teslimi için yapılan ulaşım masrafları ile görevlendirilen kolluk birimlerinin yolluk ve diğer masrafları hesaba katıldığında istemde bulunulan devlet ciddi meblağlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu masrafların hangi devlet tarafından karşılanacağı SİDAS'ın 24. maddesinde hükme bağlanmıştır³¹⁷.

Anılan sözleşmedeki düzenlemeye göre istemde bulunulan devlet, iade işlemlerinin yerine getirilmesi sırasında ülkesinde yapılacak masrafları kendisi karşılayacaktır. SİDAS'taki düzenlemeye paralel olarak 6706 sayılı yasanın 34. maddesinde de, aksine bir anlaşma bulunmaması durumunda adli işbirliği taleplerinin yerine getirilmesinden kaynaklanan masrafların, istemi yerine getiren devlet tarafından karşılanacağı düzenlenmiştir³¹⁸. Madde metninden de anlaşılacağı üzere iadeye ilişkin

(3) Transit geçişin yirmi dört saatten fazla sürmesi ve bu nedenle kişinin hürriyetinin kısıtlanması ihtiyacının ortaya çıkması durumunda, sulh ceza hâkimince transit geçişin sağlanması amacıyla yedi günü geçmemek üzere geçici tutuklama kararı verilebilir.

(4) Transit geçiş talebinin reddini gerektiren nedenlerin ortaya çıkması veya kişinin transit geçiş sırasında resen soruşturma yapılmasını gerektirecek bir suç işlemesi hâlinde transit geçiş durdurulabilir.

(5) Bir devletten başka bir devlete gerçekleştirilecek hükümlü nakilleri ile ilgili olarak Türkiye üzerinden yapılacak transit geçişler hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.

³¹⁶ ARTUK vd, a.g.e. s. 1120

³¹⁷ SİDAS'ın 24. Maddesi uyarınca:

1) Kendisinden iade talep edilen Taraf ülkesinde iade sebebiyle yapılan masraflar bu Tarafa tahmil edilmiştir.
2) Transit geçirmek üzere talepte bulunan Taraf ülkesinden transit olarak geçişten mütevellit masraflar talep eden Tarafça ödenir.

3) Kendisinden iade talep edilen Tarafın anavatan sayılmayan ülkesinden vâki bir iade halinde, bu ülke ile talep eden Tarafın anavatanı arasındaki seyahat masrafını işbu sonuncu Taraf öder.

Kendisinden iade talep edilen tarafın anavatanı sayılmayan ülkesi ile anavatan arasındaki seyahat masrafı için de aynı kaide câridir.

³¹⁸ 6706 yasanın 34. Maddesinin 1. Fıkrasına göre:

masrafların karşılanması hususunda taraflar arasında farklı bir anlaşma yoluna gidilmesi de mümkündür.

4.4. İADENİN SONUÇLARI

İade hukuku kapsamında istemde bulunulan devlet açısından iadesi istenen kişinin tesliminin ardından yapılacak işlemler sona ermektedir. Ancak teslim alınan kişi hakkında işlediği suça ilişkin soruşturma veya kovuşturma işlemlerine devam edilecek olması ya da kişi hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün infazının yapılacak olması, istemde bulunan devlete bazı sorumluluklar yüklemektedir. Biz de bu sorumluluklar kapsamında iade müessesesinin sonuçlarını inceleyeceğiz.

4.4.1. Hususilik Kuralı

4.4.1.1. Genel Olarak

İade işleminin ilk neticesi, isteme konu olan, karmaşık ve masraflı bir süreç neticesinde teslimi sağlanan kişinin, isteme konu suç hakkındaki soruşturma veya kovuşturma işlemlerine devam edilmesi ya da cezanın infazı için iade edilmiş olması halinde infaz işlemlerine başlanmasıdır. Söz konusu başlatılan süreçte işlemleri yapacak devlet tarafından dikkat edilmesi gereken hususlar elbette ki olacaktır. Bunlar arasında ifade edilmesi gereken ilk husus hususilik kuralıdır.

İade sürecinde özellik kuralı olarak da adlandırılan hususilik kuralı, iadesi sağlanan kişi hakkında yapılacak olan soruşturma veya kovuşturma aşamasındaki yargılama işlemlerinin ya da infazı gerçekleştirilecek mahkûmiyet hükmünün yalnızca iade istemine konu suç ile sınırlı olacağı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle kişinin iadesi hangi suç bakımından istenmişse yapılacak olan işlemler de o suç

(1) Bu Kanun uyarınca yapılan adli iş birliği taleplerinin yerine getirilmesine ilişkin giderler, merkezî makamların aksine bir mutabakatı bulunmaması hâlinde, yerine getiren devlet tarafından karşılanır.

hakkında olacaktır. Dolandırıcılık suçu ile alakalı iade isteminde bulunulan kişinin, teslim sonrasında talepte bulunan devlette hırsızlık suçundan yargılanması ya da infaz işlemlerine tabi tutulması mümkün olmayacaktır. İadeye konu olan suçtan başkasından muhakeme etmeme şeklinde tezahür eden hususilik kuralı, iade hukukuna yerleşmiş kurallardan biri olarak kabul edilmektedir³¹⁹. Ancak burada belirtilmesinde fayda görülen husus, söz konusu sınırlandırmaların ceza davaları özelinde olmasıdır. Bu sebeptendir ki teslimi sağlanan kişinin hukuki davalar ya da disiplin soruşturmalarına muhatap olmasının önünde bir engel bulunmamaktadır³²⁰. Ayrıca hususilik kuralının uygulanması, iadesi istenen kişinin tesliminden önce gerçekleştirilen ya da mahkûm olunan suçlar bakımından mümkün olacağından, teslim sonrası iade edilen devlette kişinin bir suç işlemesi halinde soruşturma veya kovuşturma işlemleri yapılabilecektir. Hususilik kuralının bu durumda devreye girmeyeceği ifade edilmiştir³²¹.

Mahiyetine değindiğimiz hususilik kuralının amacı, iade istemine konu olan kişilerin korunmasıdır. Bu kural sayesinde başlangıçta iade isteminde bulunulması durumunda isteminin kabul edilmeyeceği düşünülen suçlardan talepte bulunulmayarak teslim sonrasında bu suçlardan yargılama yapılmasının önüne geçilmiştir. Kuralın çıkış noktası olarak siyasi bir suçtan iade isteminde bulunulması halinde istemin reddedileceğini düşünen devletlerin, adi suça ilişkin iade isteminde bulunarak kişinin tesliminin ardından siyasi suça ilişkin yargılama işlemleri yapmasının önüne geçmek olduğu kabul edilmektedir. İlerleyen süreçte adi, siyasi suç ayrımı yapılmadan iade istemine konu tüm suçlar bakımından hususilik kuralının uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir³²².

Öte yandan hususilik kuralının neticeleri bakımından iade edilen kişinin hukuki haklarını koruduğu kabul edilse de ortaya çıkış amacının teslim edilen kişinin haklarının korunmasından ziyade kişiyi teslim eden devletin iradesinin korunması olduğu da ifade edilmiştir. Zira “*ahde vefa*” prensibi doğrultusunda istemde bulunulan devletin iradesine değer verilmesi ve bu yönde hareket edilmesi gerekmektedir³²³.

Hususilik kuralı gereğince teslim edilen kişinin iade istemine konu suçtan başka bir suç ile yargılanamayacağı hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak isteme konu suçun nitelikli hallerinde bir değişiklik olması ve kişinin talepten önce bulunandan

³¹⁹ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 477, TANER, a.g.e. s. 254-255

³²⁰ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 235

³²¹ ARTUK vd, a.g.e. s. 1121

³²² TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 233-234

³²³ RUHİ, a.g.m. s. 518

daha ağır bir ceza ile karşı karşıya kalması durumunda bu kuralın devreye girip girmeyeceği belirlenmelidir. Bu kapsamda, talepten yeri almayan ve yapılacak yargılamada daha ağır bir cezanın verilmesi söz konusu olan durumlar için de hususilik kuralının devreye gireceği ve teslim edilen kişiye talepten belirtilenden daha fazla bir ceza verilemeyeceği ifade edilmiştir³²⁴.

Hususilik kuralının yer aldığı ilk anlaşmanın 1850 yılında Fransa ve İspanya arasında akdedilen anlaşma olduğu kabul edilmektedir³²⁵. Türk hukukundaki düzenlemelerini incelediğimizde ise, 5237 sayılı yasanın mülga 18/8 maddesinde ve 6706 sayılı yasanın 10/4. maddesinde hususilik kuralına yer verildiğini görmekteyiz³²⁶. Yine SİDAS'ın 14. maddesinin 1. fıkrasında da hususilik kuralına yer verilmiştir³²⁷. Ayrıca bu kuralın iade hukukunun yerleşik kurallarından birisi olması sebebiyle Türkiye'nin tarafı olduğu iade anlaşmalarının hepsinde bu kurala dair bir düzenlemenin yer aldığı ifade edilmektedir³²⁸.

4.4.1.2. İadeye Konu Suçta Meydana Gelen Değişiklikler

Kişinin tesliminin ardından istemde bulunan ülkede yapılacak olan yargılama esnasında suçun vasfı değişebilmektedir. Suç vasfının değişmesi durumunda ise hususilik kuralının devreye girip girmeyeceği ya da yargılama işlemlerine hangi usullerle devam edileceği hususunda birçok farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşleri ifade etmeden önce bu konuya ilişkin SİDAS'taki düzenlemeye bakmak faydalı olacaktır. SİDAS'ın 14. maddesinin 3. fıkrasına göre yargılama esnasında suçun niteliğinin değişmesi durumunda yargılama işlemlerine devam edilebilmesinin, iade edilebilirlik koşullarının halen geçerli olmasına bağlanmıştır³²⁹.

³²⁴ ÖZTÜRK/ERDEM, a.g.e. s. 136

³²⁵ ÖZGEN, a.g.e. s. 154

³²⁶ 6706 sayılı yasanın anılan fıkrası uyarınca;

“İade hâlinde, kişi ancak iade kararına dayanak teşkil eden suçlardan dolayı yargılanabilir veya kişinin mahkûm olduğu ceza infaz edilebilir.”

³²⁷ SİDAS'ın 14. maddesinin birinci fıkrası uyarınca;

“İade edilen şahıs iadeden evvel ıka ettiği ve iadeye esas olandan başka bir fiilden dolayı takip veya muhakeme edilemeyeceği gibi bir ceza veya emniyet tedbirinin infazı için tevkif edilemez ve kezaik herhangi bir surette hürriyeti kısılamaz.”

³²⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1016

³²⁹ SİDAS'ın 14/3 maddesi uyarınca;

“suç addolunan fiilin evsafı takibat esnasında değişmişse, iade edilen şahıs hakkında ancak yeniden tavsif edilen suçun unsurları iadeyi icab ettiriyorsa, takibat ve muhakeme yapılabilir”

Suç vasfının değişmesinin ardından yapılacak olan yargılama şekli ve usullerine ilişkin görüşler incelendiğinde;

Yapılan yargılama sırasında değişen suç vasfının iadeye elverişli olmayan bir suç olması durumunda, yargılamayı yapan devlet tarafından teslim edilen kişinin yargılamasına son verilmesi ve kişinin serbest bırakılması gerekmektedir³³⁰. Değişen suç vasfının iadeye elverişli olması ve daha az cezayı gerektiriyor olması halinde ise, iade için belirlenen asgari ceza sınırının altına inmediği sürece yargılama faaliyetlerine devam edilmesine engel bir durumun olmadığı ifade edilmiştir³³¹. Son ihtimal ise, değişen suç vasfının iadeye elverişli bir suç olmasına rağmen talepten daha ağır bir cezayı gerektirmesi halidir. Bu duruma ilişkin 3 farklı görüş dile getirilmiştir. Bu görüşlerden ilki, değişen suç vasfı daha fazla cezayı gerektirse de teslim edilen kişinin yargılanmasına devam edilmesine engel bir hususun olmadığı yönündedir³³². Söz konusu duruma dair ikinci görüş ise, yargılamaya devam edilebilmesinin, kişiyi iade eden devletten alınacak bir muvafakat ile mümkün olacağını ifade etmektedir³³³. Bu kapsamdaki son görüş ise değişen suç vasfı neticesinde teslim edilen kişinin daha fazla bir ceza ile karşı karşıya kalmasının yargılama faaliyetlerinin devam ettirilmesine engel olacağı yönündedir³³⁴.

İfade ettiğimiz tüm bu görüşlerin ardından kanaatimizce değişen suç vasfının iadeye elverişli ancak daha fazla cezayı gerektiren bir suç olması durumunda, kişiyi teslim eden ülkeden muvafakat alınarak yargılama faaliyetlerine devam edilmesi yönündeki ikinci görüşün benimsenmesi daha doğru olacaktır. Zira istemde bulunan devlet tarafından ilk istemde değişen suç vasfı yönünden bir talepte bulunulsaydı ve bu talep kabul edilseydi yargılama faaliyetlerine devam olunacaktı. Bu sebeple sonradan istenen muvafakatnamenin ikinci bir talepten daha fazla hizmet edeceği düşünülmektedir.

³³⁰ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1016

³³¹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1016, TANER, a.g.e. s. 255

³³² ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1017

³³³ ARTUK vd, a.g.e. s. 1121, ÖZGEN, a.g.e. s. 156

³³⁴ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 479

4.4.1.3. Üçüncü Bir Devlete İade

Hususilik kuralının neticelerinde bir diğeri ise teslim edilen kişinin teslim alan devlet tarafından üçüncü bir ülkeye iade edilmesine engel olmasıdır. Başka bir ifadeyle, teslim edilen kişi hakkında yapılan yargılama faaliyeti neticesinde bu kişiye ceza verilmez ve kişi serbest kalır ya da cezasının infazı yerine getirildikten sonra kişi serbest kalırsa, teslim eden devletin onayı alınmadan başka bir devlete iade edilemeyecektir³³⁵. Bu kuralın altında yatan sebebin, bazı devletlerin başka devletlerin adına çalışarak iadesi mümkün olmayan suçlar bakımından iadenin sağlanması amacıyla bu tür yollara başvurusu olduğu ifade edilmektedir³³⁶.

SİDAS'ın 15. maddesinde üçüncü devlete iade hususunda düzenlemeye yer verilmiştir. Anılan madde uyarınca iadeye konu kişinin istemde bulunan devlet tarafından üçüncü bir devlete iadesi için istemde bulunulan devletin onayının alınması gerektiği hükme bağlanmıştır. Ayrıca iade edilen kişinin 45 gün içerisinde ülkeyi terk etmemesi ya da terk etmesine rağmen geri dönmüş olması şeklindeki anılan sözleşmenin 14/1 maddesinin b bendinde düzenleme altına alınan istisnanın, üçüncü bir devlete iade etme yasağı açısından da geçerli olacağı ifade edilmiştir.

4.4.1.4. Hususilik Kuralının İstisnaları

Hususilik prensibi iade hukukunun temel kurallarından birisi olsa da, uygulanması her halde mutlak değildir. SİDAS'ın 14/1. maddesinde hususilik kuralının istisnaları düzenlenmiştir³³⁷. SİDAS kapsamında hususilik kuralının istisnaları olan talep edilen devletin onayı, iade edilen kişinin rızası ve ülkenin terk edilmemesi ya da geri dönülmemesi hususlarını sırasıyla inceleyeceğiz.

³³⁵ DEMİRBAŞ, a.g.e. s. 199

³³⁶ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, a.g.e. s. 373

³³⁷ SİDAS'ın 14/1 maddesi uyarınca:

“1) İade edilen şahıs iadeden evvel ika ettiği ve iadeye esas olandan başka bir fiilden dolayı takip veya muhakeme edilemeyeceği gibi bir ceza veya emniyet tedbirinin infazı için tevkif edilemez ve kezaik herhangi bir surette hürriyeti kısılamaz. Aşağıdaki haller müstesnadır:

a) İade eden tarafın buna muvafakat etmesi. Muvafakati istihsal için bir talepte bulunulacak ve buna 12 inci maddede mezkûr belgeler ile iade edilen şahsın suçu mütaallik olarak yaptığı beyanın zaptı eklenecektir. Muvafakat ancak şahsın talep edilmesine sebep olan suçun bizatihi bu Sözleşmeye göre iadeyi icap ettirmesi halinde gösterilir.

b) İade edilen şahsın, nihai olarak serbestisine kavuşmasını takip eden 45 gün zarfında iade edildiği tarafın arazisini elinde imkân olduğu halde terk etmemesi veya terk ettikten sonra buraya geri dönmesi halinde...”

4.4.1.4.1. İstemde Bulunulan Devletin Onayı

İstemde bulunulan devletin onay vermesi halinde teslim edilen kişinin, iadededen önceki bir tarihte işlemiş olduğu suçtan dolayı yargılamasının yapılabilmesi ya da verilmiş olan mahkûmiyet hükmüne ilişkin cezanın infazının yerine getirilmesi söz konusu olabilecektir. Hususilik kuralının amacının iade eden devletin iradesinin korunması olduğu için iade eden devlet tarafından bu haktan vazgeçilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir³³⁸.

Uygulamada iade talepnamesine dâhil edilmemiş suçlar bakımından yargılama faaliyetlerinin yapılabilmesi için istemde bulunan devlet tarafından “*muvafakat talepnamesi*” olarak adlandırılan bir talepname ile istemde bulunulan ülkenin onayı istenmektedir. Onay verilmemesi halinde talepten yeri almayan suçlar bakımından iade edilen kişinin yargılanması veya cezasının infaz edilmesi işlemi yapılamamaktadır. Onay isteminin kabulü halinde ise hususilik kuralı bertaraf edilerek kişinin yargılanması ya da cezasının infaz edilmesi mümkün olmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki her halükarda muvafakat edilmesi istenen suç, iadeye elverişli bir suç olmalıdır. Hususilik kuralının bertaraf edilmesine imkân sağlayan muvafakat istemi hususu devletler tarafından sıklıkla kullanılan bir sistem olmakla birlikte, Türkiye’nin de tarafı olduğu tüm iade anlaşmalarında bu hususta düzenlemeler mevcuttur³³⁹.

4.4.1.4.2. İade Edilen Kişinin Rızası

İade edilen kişinin rızasının, hususilik kuralını ortadan kaldırıp kaldırmayacağı hususunda birçok görüş mevcuttur. Kişinin rızasının bu kuralı ortadan kaldırmayacağını ifade edenlere göre;

İade hukukunda rızaya dayalı iade usulü hariç, hiçbir aşamada kişinin rızasının bir ehemmiyetinin olmadığı ifade edilerek, hususilik kuralı kapsamında da kişinin rızasının bir anlam ifade etmediği ileri sürülmüştür. Bu düşüncesin aksine hareket edilmiş olmasının, uluslararası anlaşmalar doğrultusunda iki devletin iradeleri neticesinde gerçekleştirilen iade müessesesinin, tek bir kişinin beyanıyla değiştirilmesine neden olacağı sebebiyle eleştirilmiştir. Ayrıca bu durumun devletlerin üzerinde mutabakata vardıkları hükümlerin uygulanması açısından da problemlere yol

³³⁸ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1017

³³⁹ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1017

açacağı ifade edilmiştir³⁴⁰. Bununla birlikte teslim edilen kişinin maruz kaldığı baskılar neticesinde iradesine aykırı bir şekilde rızasının alınabileceği ve bu durumun tespit ya da takip edilebilmesinin çok zor olacağı hususuna da dikkat çekilmiştir³⁴¹.

Kişinin rızasının hususilik kuralını ortadan kaldıracağı ifade edilerek aksi görüşte bulunanlar da mevcuttur. Bu görüşe göre kişilerin kendilerine yönelik her türlü suç isnadından aklanma hakkına sahip olduğu ve bazı hallerde iade istemine konu olmayan basit suçların isteme konu ağır suçları etkileyip iade edilen kişinin beraat etmesine sebep olabileceği ifade edilerek kişilerin rızalarının dikkate alınması gerektiği ileri sürülmüştür³⁴². Yine aynı doğrultuda hususilik kuralının teslim edilen kişinin haklarını korumak için kabul edildiğinden, kişinin bu hakkından vazgeçmesinin kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁴³.

Sonuç olarak iadeye ilişkin ikili anlaşmalarda ve SİDAS'ta iade edilen kişinin rızasının hususilik kuralını ortadan kaldıracağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple kişinin iradesinin hususilik kuralına bir etkisinin olmayacağı fikrinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür³⁴⁴.

4.4.1.4.3. Ülkenin Terk Edilmemesi veya Geri Gelinmesi

Hususilik kuralının istisnalarından bir diğeri de kişinin imkânı olmasına rağmen belirli bir süre içerisinde ülkeyi terk etmemesi ya da terk ettikten sonra ülkeye geri dönmesidir. Bu kapsamda iade edilen kişi, yargılamasının sona ermesinin veya cezasının infaz edilmesinin ardından ülkeyi terk etme imkânına sahip olmasına rağmen makul bir süre içerisinde ülkeyi terk etmez ya da ülkeyi terk ettikten sonra geri döner ise, teslimden önceki bir tarihte işlemiş olduğu suçlar bakımından bulunduğu ülkede yargılanabilecektir. SİDAS'ın 14/1 maddesinin (b) bendinde de bu hususta bir düzenleme mevcuttur. Yine Türkiye'nin taraf olduğu iadeye ilişkin birçok ikili anlaşmada da benzer düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir³⁴⁵.

³⁴⁰ DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 481

³⁴¹ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 236

³⁴² DÖNMEZER/ERMAN, a.g.e. s. 480-481

³⁴³ ULUTAŞ, Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s. 254

³⁴⁴ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1017-1018

³⁴⁵ ÖZGENÇ, a.g.e. s. 1018, ÖNDER, a.g.e. s. 281 vd

SİDAS'ın 14.maddesinin 1. fıkrasında hususilik kuralının istisnaları sayılmış olup anılan fıkranın (b) bendine göre “İade edilen şahsın, nihai olarak serbestisine kavuşmasını takip eden 45 gün zarfında iade edildiği tarafın arazisini elinde imkân olduğu halde terk etmemesi veya terk ettikten sonra buraya geri dönmesi halinde”

Söz konusu hususilik kuralı istisnasının gerçekleşebilmesi için belirlenen asgari süreçteki amaç, iadesi gerçekleşmiş olan kişinin serbest kalmasının ardından bulunduğu ülkede kalıp kalmamak hususunda serbestçe düşünüp karar verebilmesi için belirli bir vakte ihtiyaç duyduğu esasına dayanmaktadır. Doktrinde bu süreç, “*yasak zaman*” veya “*suçluya dokunulmayacak zaman*” olarak adlandırılmaktadır³⁴⁶. SİDAS’ın 14. maddesinde 45 gün olarak belirlenen bu süre, devletlerin aralarında yapacağı anlaşmalarla daha farklı bir şekilde de belirlenebilecektir³⁴⁷.

4.4.2. İstemde Bulunan Devletin Bilgi Verme Yükümlülüğü

İade istemine konu kişinin istemde bulunan ülkeye tesliminin ardından kişi hakkında o ülkede yapılan yargılama neticesinde verilecek kararın onaylanmış bir örneğinin istemde bulunulan ülkeye gönderilmesi gerektiği bazı iade anlaşmalarında hüküm altına alınmıştır³⁴⁸.

SİDAS’ta bu yönde bir düzenleme bulunmamasına rağmen Türkiye’nin taraf olduğu bazı iade anlaşmalarında da bilgi verme yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlara Türkiye ve ABD arasındaki anlaşma örnek olarak gösterilebilir. Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşmasının 14. maddesinde yapılan kovuşturma süreçleri hakkında bilgi verilmesi ve neticesinde mahkûmiyet hükmü verilmiş ise onaylı bir örneğinin diğer tarafa gönderilmesi hüküm altına alınmıştır.

Kanaatimizce yapılan yargılama sonucundan diğer tarafa bilgi verilmesi, iade edilen kişinin iade istemine konu suçlar dışındaki başka suçlardan yargılanmamasını gerektiren hususilik kuralının gereğinin yerine getirilip getirilmediğinin tespiti açısından faydalı olacak ve ihlallerin önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

³⁴⁶ ULUTAŞ, Ahmet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, s.255

³⁴⁷ Söz konusu süre, Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması’nın 16. maddesinde 60 gün olarak belirlenmiştir.

³⁴⁸ TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, a.g.e. s. 236

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Günümüzün teknolojik gelişmeleri, toplumların birbirleriyle olan sosyal, kültürel ve ekonomik anlamdaki ilişkilerinin eskiye nazaran daha da artmasına sebep olmuştur. Bu ilişkilerin artmasının tabii sonucu olarak işlenen suçların etkisinin sadece suçun işlenmiş olduğu ülkede değil birçok farklı ülkede de etkilerinin olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda başka ülkelerde sonuçlar doğuran suçlar bakımından devletlerin yalnız başlarına bu suçlarla mücadele etme noktasında yetersiz kalacağı aşîkârdır. Zira devletlerin kendi sınırları içerisinde egemen konumda oldukları ve başka bir devlet sınırları içerisinde meydana gelen olaylarla ilgili herhangi bir müdahalede ya da yargılama faaliyetinde bulunmaları mümkün değildir. Ayrıca bir ülkede suç işleyen kişilerin başka bir ülkeye kaçarak cezalandırılmaktan kurtulmaya çalıştığına da sıklıkla rastlamaktayız. Suçluların cezasız kalmasının önlenmesi ve toplum güvenliğinin sağlanması yalnızca devletlerin iç hukuklar mevzuatlarının bir gereğı olmayıp, uluslararası hukukun da bir gereğidir. İşte bu nedenlerle devletlerin birbirleriyle iş birliği yapma zarureti doğmuş ve suç ve suçlularla mücadele uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Uluslararası iş birliği kapsamında devletlerin suç ve suçlulukla mücadele için eskiden beri kullanageldikleri birçok adli yardımlaşma çeşidi bulunmaktadır. Bu adli yardımlaşma türlerinden bilinen en eskisi ve en etkini iade müessesesidir. Devletler eski zamanlardan beri gerek ikili gerek de çok taraflı sözleşmelerle iade müessesesinin işletilmesini sağlamışlardır. Türkiye de tarafı olduğu ikili ve çok taraflı anlaşmalarla suç ve suçlulukla mücadele konusunda suçluların iadesi kurumunu aktif olarak uygulayan devletlerden biri olmuştur. Fakat söz konusu bu anlaşmalara baktığımızda her birinin farklı hükümler içerdiği, yeterince ayrıntılı ve anlaşılır olmadıkları görülmektedir. Bu farklılıklar sebebiyle de iade kurumunun işletilmesi hususunda belirli bir standart sağlanması güçleşmektedir. Yine uluslararası hukukta da iade müessesesinin uygulanmasında standart sağlanamama problemi ortaya çıkmış, bu sorunun çözülmesine yönelik yapılan çalışmalar neticesinde 1959 yılında AK bünyesinde Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme neticesinde taraf devletlerarasındaki suçluların iadesine dair uygulamalar eskiye nazaran daha

standart bir hal almıştır. Yine Türkiye’de de anılan sözleşmeye paralel olarak hem tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerdeki hükümlerin bir araya getirilmesi hem de TCK’da yer alan ve yetersiz olduğu için eleştirilen iadeye ilişkin hükümlerin aydınlatılması amacıyla 2016 tarihinde 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu kabul edilmiştir. Söz konusu kanun ile TCK’da yer alan iadeye ilişkin hükümler mülga edilmiştir. Türkiye’deki mevzuat çerçevesinde iadeye ilişkin temel kaynak olan 6706 sayılı yasanın kabulü yerinde bir adım olmuştur.

Uluslararası anlamda SİDAS, ulusal olarak da CKUAİK’in kabulü şüphesiz iade müessesesinin işletilmesi noktasında bir uygulama birliği sağlanması açısından faydalı olmuştur ancak halen uygulamada bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Suçluların iadesi kurumunun işletilmesi esnasında uygulama birliğinin sağlanması açısından SİDAS’ta genel bir çerçeve çizilmiş olsa da, devletlerin ilgili hükümleri farklı yorumlamasından veya uygulamadaki farklılıklardan ya da siyasi iradeler neticesinde talepler hakkında ret kararları verilmesi suç ve suçlulukla mücadeleyi sekteye uğratmakta ve suçluların cezasız kalmasına sebep olmaktadır. Yine iadeye ilişkin ikili veya çok taraflı sözleşmelere taraf olmayan devletler söz konusu iade uygulamalarını “*karşılıklılık ilkesi*” doğrultusunda yerine getirmekte ve devletlerarasındaki farklı uygulamalar sebebiyle iade hukukundan beklenen fayda sağlanamamaktadır. İade kurumunun işletilebilmesi için kural olarak taraf devletler arasında bir sözleşmenin varlığı şart değildir. Aralarında ikili veya çok taraflı anlaşma bulunmayan devletler karşılıklılık ilkesi doğrultusunda iade kurumunu işletmektedirler. Kanaatimizce karşılıklılık ilkesinin uygulanması yerine SİDAS gibi çok taraflı anlaşmalara taraf olunarak ya da devletlerin iade hukukuna dair ikili anlaşmalar yaparak söz konusu kurumun işletilmesini sağlamaları daha doğru olacaktır. Zira bahsettiğimiz üzere iadeye ilişkin genel çerçevesi belirlenmiş SİDAS’a taraf olan devletlerarasında dahi uygulama farklılıklarından kaynaklı problemler yaşanırken iadeye ilişkin bir anlaşmanın bulunmadığı iki devlet arasındaki iade işlemlerinden beklenen faydanın sağlanması pek muhtemel gözükmemektedir. Bu anlamda Türkiye’nin de SİDAS’a taraf olmayan ve Türkiye ile arasında iadeye ilişkin ikili anlaşma bulunmayan devletlerle anlaşma yapılması konusunda çalışmaları görülmektedir. Ancak iadeye ilişkin devletlerarasında yapılacak ikili anlaşmaların bürokratik süreçler sebebiyle uzaması, bu anlaşmaların bir an önce yapılarak uygulamaya geçmesine mani olmaktadır.

Suçluların iadesi kurumunun işletilmesi sırasında karşılaşılan bir diğer problem karmaşık ve zahmetli olan bu kurumun ağır işlemesidir. İade işleminin uzun sürmesi zaman zaman iadesi istenen kişinin bulunduğu yeri terk ederek kaçmasına ya da bazı delillerin kaybolmasına sebep olarak müesseseden beklenen faydanın sağlanmasına engel olmaktadır. Söz konusu problemin çözümü adına yapılan çalışmalar neticesinde SİDAS'a ek 3. Protokolde yerini alan “*basitleştirilmiş iade*” usulü getirilmiştir. Bu düzenleme ile ağır işleyen iade müessesesinin hızlandırılması amaçlanmıştır. Söz konusu düzenlemeye paralel olarak Türkiye’de de 6706 sayılı yasada “*rızaya dair iade*” usulü düzenlenmiştir. Bu müessese, iade kurumunun hızlandırılmasına hizmet etmek amacıyla düzenlenmiş olmasına karşın bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Düzenleme kapsamında iadesi istenen kişiye CMK hükümleri kapsamında yetkili ağır ceza mahkemesi tarafından hakları hatırlatıldıktan sonra rızaya dair iade usulünün hukuki mahiyeti ve sonuçları hakkında bilgi verileceği ve kişinin kabulü halinde normal iade usulünün uygulanmasından vazgeçileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak söz konusu düzenlemede rızaya dair iade usulünün mahiyeti ve hukuki sonuçlarının neler olduğu belirlenmediği için ilgili kişinin bu usulü kabul etmesi durumunda nelere rıza gösterdiği hususunda tartışmalar mevcuttur. Kabulde beraber hususilik kuralı bertaraf edilecek midir, yani kişi kabul sonrasında talepten yeri almayan bir suçtan dolayı ceza yargılamasına muhatap olacak mıdır? Kişinin bu usulü kabul ettikten sonra kabulünden dönmesi mümkün müdür ve ne zamana kadar geri dönebilecektir? İade kapsamında teminat istenmesi gereken hususlarda kabul sonrası yine de teminat istenmesine gerek var mıdır? Tüm bu sorular rızaya dair iade usulünün çok yeni bir uygulama olması sebebiyle uygulama birliğinin tam olarak sağlanamadığını göstermekte ve çözülmesi gereken sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin uygulamalar neticesinde karşılaştıkları somut olaylara yönelik pratikte belirleyecekleri yöntemlerle cevaplanabilecek bu sorular yine de uygulama birliğinin sağlanamaması sebebiyle sorunları da beraberinde getirecektir. Kanaatimizce söz konusu usule ilişkin yapılan düzenlemenin ilk halinde, kabulün hukuki mahiyeti ve sonuçlarına ilişkin genel çerçevenin belirlenmesine dair hükümlerin bulunması gerektiği yönündedir.

Suçluların iadesi müessesesinin işletilmesi sürecinde değinilmesi gereken bir diğer husus vatandaşın iade edilemezliği kuralına ilişkindir. Bilindiği üzere Türk Hukukunda kural olarak vatandaşın iade edilmesi mümkün değildir. Buna ilişkin Anayasa ve 6706 sayılı yasada düzenlemeler mevcuttur. Söz konusu

düzenlemelerdeki tek istisna Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın getirdiği yükümlülük halleridir. Hâlihazırda Türkiye'nin UCD'ye taraf olmaması sebebiyle bu kapsamda bir sorun bulunmamaktadır. Ancak problem, iade istemine konu olan kişinin vatandaşlık anının tespit edilmesi hususundadır. İade hukuku kapsamında vatandaşlık anının tespitine ilişkin bir düzenleme bulunmaması farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Daha önce ifade ettiğimiz bu görüşlerin neler olduğundan ziyade hiçbir şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde bir düzenlemenin bulunması kanaatimizce daha yerinde olacaktır. Söz gelimi 6706 sayılı yasanın 11/1-a maddesindeki “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, iadesi talep edilen kişinin Türk vatandaşı olması*” hükmüne “*Türk vatandaşı olması*” ibaresinden önce “*suç tarihi itibarıyla*” ifadesinin getirilmesi uygulama birliğinin sağlanması açısından daha faydalı olabilecektir.

Ayrıca ifade edilmelidir ki, vatandaşın iade edilmezliği kuralı Türkiye açısından katı bir şekilde halen uygulanmaya devam ediyor olsa da, söz konusu kaidenin suçluların iadesi müessesesinin uygulanmasına engel teşkil etmesi sebebiyle bazı devletlerce bu kuralın uygulanmasının terk edilmesine yönelik eğilim gösterdikleri ifade edilmektedir.

Türkiye'deki iç hukuk mevzuatı gereğince iade talebi hakkında, talebin kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin incelemeyi yapmaya yetkili makamın, talep edilen kişinin bulunduğu yerdeki ağır ceza mahkemesinin olduğu 6706 sayılı yasanın 15. Maddesi ile hüküm altına alınmıştır. Yine madde metninde devamla kişinin bulunduğu yerin belli olmaması durumunda yetkili yerin Ankara ağır ceza mahkemesi olduğu düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemedeki amaç, kişinin bulunduğu yerin belli olmadığı durumlarda yetkili bir makam tarafından usuli işlemlere başlanarak kişinin bulunduğu yerin tespitinin sağlanması ve iade talebine yönelik yapılacak yargılama işlemlerinin sürüncemede bırakılmasının önlenmesidir. Türkiye'deki iade yargılamalarına baktığımızda, çok sık olmayan bu taleplerin iadesi istenen kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi tarafından incelenmesi ekseriyetle farklı mahkemelerce yapıldığından uygulama birliğinin sağlanması ve inceleme yapan mahkemenin ihtisaslaşmasının önüne geçmektedir. Uluslararası adli yardımlaşma türlerinden en etkin yöntem olduğunu değerlendirdiğimiz ayrıca mahiyeti itibarı ile karmaşık ve zahmetli bir yol izlenmesini gerektiren bu sürecin ihtisaslaşmış bir mahkeme tarafından yapılmasının daha sağlıklı olacağını değerlendirmekteyiz. Bu sebeple iade istemine konu kişinin nerede olduğunun bilinip bilinmediğine

bakılmaksızın iade istemlerine yönelik tüm taleplerin Ankara ağır ceza mahkemesi tarafından yapılması yerinde olacaktır. Bu şekilde yapılacak bir düzenleme hem mahkemenin ihtisaslaşmasına katkı sağlayarak hatalı ve birbirinden farklı kararlar verilmesinin önüne geçilmesine yardımcı olacak hem de ağır işlemesi sebebiyle eleştirilen bu sistemin hızlandırılmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, iade yargılaması kapsamında Türk Hukukunda kabul gören idari sistemin bir gereği olarak iade isteminin kabul edilebilir olduğuna dair yetkili mahkemece verilen karar neticesinde isteme ilişkin nihai kararın idare tarafından verileceği de dikkate alındığında, adli ve idari makamların aynı il sınırlarında olması, iade yargılamasını şüphesiz hızlandıracaktır. Çünkü iade yargılamasında bazı belgelerin ıslak imzalı asıl nüshalarının bulunmasının gerekliliği, belgelerin posta yolu ile gönderilmesine ve zaman kaybına sebep olmaktadır.

Suçluların iadesi kurumuna dair değinmek istediğimiz bir diğer husus, 6706 sayılı yasanın 11/1-c maddesindeki iadenin kabul edilemeyeceği haller başlığı altında yer alan düşünce suçlarına ilişkin düzenlemedir. Söz konusu düzenlemeye göre, iade istemine konu suçun, düşünce suçu olması halinde iade talebinin kabul edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Ancak ne 6706 sayılı yasada ne de doktrinde düşünce suçuna dair bir tanımlama yapılmış değildir. Hal böyle iken bu düzenlemenin uygulanabilmesi muhtemel gözükmemektedir. İade yargılamasına ve uygulamaya yönelik bir yararının bulunduğunu düşünmediğimiz böyle bir düzenleme yapılması kanaatimizce yerinde olmamıştır.

Sonuç olarak suçluların iadesi müessesesi Uluslararası hukukta ve Türk hukukunda olması gereken ve her geçen gün pratikte karşılaşılan sorunlara çözümler üretilerek daha etkin ve daha hızlı bir şekilde uygulanabilmesi amaçlanan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumun amacının suçluların cezasız kalmasının ve toplum güvenliğinin sağlanması olduğunu düşündüğümüzde, mümkün olduğu kadar kurumun işlerliğine hizmet edecek uygulamalara ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bahsettiğimiz sorunlardan bazılarını ve bu sorunların çözümlerine dair düşüncelerimizi ifade etmiş olmakla birlikte, müessesenin etkin bir şekilde işletilebilmesine mani olan sebeplerden birincisi ve en önemli olanın devletlerin keyfi uygulamaları olduğunu düşünmekteyiz. Konusunu insanın oluşturduğu ve işletilmesi sürecinde insan hakları kavramına riayet edilmesi gereken suçluların iadesi kurumuna yarar sağlayacak en önemli husus, uygulamada yeknesaklığın sağlanmasıdır. İade istemlerine yönelik devletlerin vereceği kararların, siyasi veya keyfi olmak yerine

hukuki ve uygulama birliğine hizmet edecek şekilde olması şüphesiz, suç ve suçlulukla mücadele anlamında en büyük katkıyı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, F. (1996). *Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası*, Yeni Türkiye Dergisi, Temmuz-Ağustos, Sayı:10.
- Aksar, Y. (2013). *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aksar, Y. (2005). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış*, Uluslararası Hukuk ve Politika, Yıl: 1, Sayı: 3.
- Altun, H. (2001). *Suçluların Geri Verilmesi Hukuku*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Anlar, U. (2005). *Yeni Ceza Kanununda Suçluların İadesi Kurum*, Hukuk Gündemi Dergisi, Sayı: 1.
- Armaoğlu, F.H. (1951). *Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi*, Adalet Dergisi, Sayı: 10.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Artuk, M. E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2007). *5237 Sayılı Yeni TCK'ya Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Aslan, M. Y. (2007). *Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye'ye Etkileri*, AÜHFD, C: 56, Sayı: 4.
- Aybay, R. (2007). *Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Aybay, R. (2003). *Yönetim Hukuku ve Yönetimsel Yargı Açısından Yabancıнын Konumu (İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Yaklaşım)*, Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu-135.Yıl, Danıştay Yayını, Ankara.

Bassiouni, M. C. (2014). *International Extradition: United States Law and Practice*, , Oxford University Press, 16th Edition.

Bayıllıoğlu, U. (2007). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye*, AÜHFD, C: 56, Sayı: 1.

Bayraktar, K. (1982). *Siyasal Suç*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Birtek, F. (2017). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler*, 5. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.

Bozkurt, E. (1992). *Devletler Hukuku Bakımından Türkiye'nin Sınır İlişkileri*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul.

Bozkurt, E. (2018). *Hukukun Temel Kavramları*, 13. Baskı, Legem Yayıncılık, Ankara.

Bozkurt, E., Poyraz, Y. ve Kütükçü, M. A. (2004). *Devletler Hukuku Pratik Çalışmaları*, Asil, Ankara.

Bozkurt, E., Özcan, M. ve Köktaş, A. (2001). *Avrupa Birliği Hukuku*, Nobel Yayınevi, Ankara.

Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2016). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, İstanbul.

Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2017). *Yabancılar Hukuku*, 23. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Demirbaş, T. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

Doğan, V. ve Odabaşı, H. (2004). *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

- Donay S. (1981). *Türkiye ile ABD Arasında Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Yardım ve Ceza Yargılarının Yerine Getirilmesine İlişkin Anlaşmalar*, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Sayı: 1.
- Donay, S. (1984). *Suçluların İadesinde Yeni Gelişmeler*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, Sayı: 1-4.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1994). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C.III, 11. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Duman, B. (2016). *Türk Hukukunda Geri Verme Kurumu ve Usulü*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı. 24.
- Erem, F., Artuk, M. E. ve Danışman, A. (1997). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Erem, F. (1984). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Erem, F. (1943). *Suçluların Geri Verilmesinde Türk Sistemi*, Adliye Ceridesi, Sayı: 4, Ankara.
- Ergül, E. (2004). *Uygulamada Suçluların İadesi*, Adalet Dergisi, Sayı: 18.
- Ergül, E. (2003). *Teori ve Uygulamada Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakli*, Yetkin, Ankara.
- Ergül, E. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme Geri Gönderme ve Geri Verme*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Erman, S. (1974). *Askeri Ceza Hukuku*, 6. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ertuğrul, H. (2016). *Türk Ceza Hukukunda Hükümlülerin Nakli*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Gilbert, G. (1991). *Aspects of Extradition Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London.

Gözübüyük, A. (1960). *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

Gözübüyük, A. (1959). *Devletlerarası Ceza Hukuku*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Gözübüyük, A. (1949). *Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi*, Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara.

Güler, Ü. (2007). *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Suçluların Geri Verilmesi*, Adalet Dergisi, Sayı: 28.

Gülören, T. (2003). *Türk Yabancılar Hukuku*, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Güngör, G. (1999-2000). *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)*, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 19, Sayı: 1-2, İstanbul.

Hafızoğulları, Z. ve Özen, M. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, US-A Yayıncılık, Ankara.

Halatçı, Ü. (2005). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisini Kullanabilmesinin Önkoşulları*, Uluslararası Hukuk ve Politika, Sayı. 3, Y. 1.

Hannay, W. M. (1980). *International Terrorism and the Political Offence Exception to Extradition*, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 18.

Hassan, Ü. (1971). *Ölüm Cezası Sorunu; Kritik Bir Yaklaşım*, AÜSBF Dergisi, C: 27, Sayı: 1.

Hassan, Ü. (1971). *Siyasal Suç Kavramı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 26, Sayı: 1.

İçel, K. (1964). *Suçluların Geri Verilmesi*, İÜHFİM, C: 30, Sayı: 1-2.

İçel, K. ve Donay, S. (2006). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*, 5. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

- Kalabalık, H. (2001). *Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği*, Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı, C. 2, Beta, İstanbul.
- Karakoç, İ. (2004). *Türk Hukuk Tarihinde Uluslararası Anlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri*, DEÜHF Dergisi, C: 6, Sayı: 2.
- Koca, M. ve Üzülmez, İ. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Kocasakal, Ü. (2004). *Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları*, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Köprülü, T. (2001). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara.
- Nuhoğlu, A. (1997). *Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri*, Adil Yayınevi, Ankara.
- Ölçer, O. (1974). *Suçluların İadesi ve Avrupa Sözleşmesi*, Adalet Dergisi, Sayı. 2-3.
- Önder, A. (1989). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. I, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Özbek, V., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özbek, V., Doğan, M. K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 9. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Özbudun, E. (2005). *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin, Ankara.
- Özgen, E. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, AÜHF Yayınları, Ankara.
- Özgenç, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Özgenç, İ. (2002). *Non Bis in Idem, Kuralının Milletlerarası Değeri ve TCK'nın 10/A Maddesi Hükmüne İlişkin Değerlendirme*, Yargıtay Dergisi, C. 28, Sayı. 3.

- Öztürk, B. ve Erdem, M. R. (2018). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 18. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Pazarcı, H. (2008). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Yayınevi, Ankara.
- Poncet, D. ve Hart, P. G. (1986). *Extradition: The European Model*, New York.
- Ruhi, A. C. (2003). *Türk Hukukunda Suçluların İadesi*, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, Sayı. 1–2.
- Savaş, C. N. (2013). *İnsan Hakları Bağlamında Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara Barosu Dergisi, C: 1, Ankara.
- Sıdım, A. (1962). *Siyasi Suçlar*, Adalet Dergisi, Sayı: 2, Ankara.
- Soyaslan, D. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Soysal, T. (2017). *Uluslararası Hukukta Sıra dışı Bir iade Örneği Olarak Çakal Carlos'un Sudan'dan Fransa'ya iade Edilmesi: Kısa Biyografi ve Maskelenmiş iade Prosedürüne AIHM Yaklaşımı*, Adalet Dergisi, Sayı. 57.
- Soysal, T. (2017). *Sınır Dışı (Deportation) ve Suçluların İadesi (Extradition) İlişkisi: Bağlantılar, Farklar Ve Değerlendirmeler*, Adalet Dergisi, Sayı: 59.
- Şen, E. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Şensoy, N. (1951). *Siyasi Suçlar*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 17, Sayı: 1-2, İstanbul.
- Taner, T. (1953). *Ceza Hukuku Umumi Kısım*, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, R. M. (2017). *Uluslararası Ceza Hukuku*, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Sancaktar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Tezcan, D. (1983). *Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, Ankara.
- Tezcan, D. (1998). *Uluslararası Suçlulukla Mücadele Interpol ve Faaliyetleri, Nurullah Kunter'e Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Turhan, F. (2018). *Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanununa Göre İadenin Kabul Edilebilirlik Koşulları: Doktrin ve Uluslararası Gelişmeler Işığında Bir Değerlendirme*, SDÜHFD, Sayı. 8/2.
- Turhan, F. (2003). *Alman Suçluların İadesi Hukukunun Esasları*, Konya, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 11, Sayı: 3-4.
- Ulutaş, A. ve Atabey, Ö. S. (2012). *Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Konusunda Avrupa Sözleşmesi*, Adalet Yayınevi.
- Ulutaş, A. (2012). *Türk Geri Verme Hukukunda Terminoloji Birliği İhtiyacı ve Bu Açından Türkiye Tunus Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Sayı: 3.
- Ulutaş, A. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Ulutaş, A. ve Atabey, Ö. S. (2011). *Ceza Alanında Uluslararası Adli İşbirliği Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ulutaş, A. (2010). *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve Türkiye*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yüce, T. T. (1982). *Ceza Hukuku Dersleri* Cilt 1, YTCKD, Manisa.
- Zafer, H. (1999). *Ceza Hukukunda Terörizm*, Beta Yayınları, İstanbul.

Mutual Legal Assistance, Extradition and Recovery of Proceeds of Corruption In Asia and The Pacific, Thematic Review- Final Report.

Report Of The Working Group On The Obligation To Extradite Or Prosecute (Aut Dedere Aut Judicare), 66th Session of the International Law Commission, A/CN.4/L.844.

